

T.C.  
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI  
TARİH BİLİM DALI

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARINDA  
TÜRK ROMANLARINDA KADIN KİMLİĞİNİN  
OLUŞUMU VE KADININ TOPLUMDAKİ DEĞİŞİMİ**  
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan  
**Merve KARA**

İstanbul, 2024

T.C.  
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI  
TARİH BİLİM DALI

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARINDA  
TÜRK ROMANLARINDA KADIN KİMLİĞİNİN  
OLUŞUMU VE KADININ TOPLUMDAKİ DEĞİŞİMİ**  
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan  
**Merve KARA**

Öğrenci No  
**2120056008**

ORCID ID  
**0000-0003-1859-3089**

Danışman  
**Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN**

İstanbul, 2024

## YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Türk Romanlarında Kadın Kimliğinin Oluşumu ve Kadının Toplumdaki Değişimi**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

06.05.2024

**Merve KARA**

T.C.  
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ  
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

30.05.2024

Enstitümüz *Tarih* Anabilim Dalı *Tarih* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **2120056008** numaralı **Merve Kara'n**ın "*İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk Romanlarında Kadın Kimliğinin Oluşumu ve Kadının Toplumdaki Değişimi*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 14/05/2024 tarih ve 2024/22 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN  
Dr. Öğr. Üyesi So\*\*\* DU\*\*\*  
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE  
Dr Öğr. Üyesi Ay\*\*\* AY\*\*\*  
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE  
Dr. Öğr. Üyesi Su\*\*\* Er\*\*\* ÖZ\*\*\*  
(İstinye Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Merve KARA  
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN  
Derecesi ve Tarihi : Yüksek Lisans (Tezli), 2024  
Alanı : Tarih  
Anahtar Kelimeler : Türk Kadını, Türk Romanı, Medeni Kanun, Cumhuriyet  
Romanı, Cumhuriyet Kadını, Kadın Kimliği

## ÖZ

### TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARINDA TÜRK ROMANLARINDA KADIN KİMLİĞİNİN OLUŞUMU VE KADININ TOPLUMDAKİ DEĞİŞİMİ

Türk halkı için önemli bir dönüm noktası olan Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile; savaşta erkek nüfusunun azalmış olmasıyla nüfusun diğer oranını oluşturan kadınların sosyal hayata katılması ve İslamiyet öncesi Türk yaşamındaki hak ve yaşayışına kavuşarak dış etkenlerden korunmak amacıyla devrimler gerçekleştirilmiştir. Kabul Medeni Kanun ile Türk kadınının kanun çerçevesinde korunması ve sosyal yaşamda daha özgür olması hedeflenmiştir. Hukuk devriminin yanı sıra gerçekleştirilen diğer devrimlerin halka ve özellikle kadınlara tanıtılması ve benimsenmesi amacıyla hükümetin de desteğiyle, edebiyattan yardım alınmıştır.

“Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk Romanlarında Kadın Kimliğinin Oluşumu ve Kadının Toplumdaki Değişimi” adlı çalışmada Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile haklarını geri kazanan Türk kadınının; tarihte bulunduğu önemli konumu, gelişimi ve çağdaş Cumhuriyet kadınının yaratılırken, Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan seçilmiş romanlardaki kadın karakterlerine yansımaları incelenmiştir.

Name and Surname : Merve KARA  
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Soner DURSUN  
Degree and Date : Master's (Thesis), 2024  
Major : History  
Keywords : Turkish Woman, Turkish Novel, Civil Law, Republican Novel,  
Republican Woman, Women's Identity

## **ABSTRACT**

### **THE DEVELOPMENT OF WOMEN'S IDENTITY IN TURKISH NOVELS AND THE CHANGE OF WOMEN IN SOCIETY IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC OF TURKEY**

With the declaration of the Republic, which was an important turning point for the Turkish people; as the male population decreased during the war, revolutions were carried out in order to ensure that women, who made up the other proportion of the population, participated in social life and to gain the rights and lifestyle of pre-Islamic Turkish life and to be protected from external factors. With the accepted Civil Code, it is aimed for Turkish women to be protected within the framework of the law and to be more free in social life. In order to introduce and adopted the legal revolution as well as other revolutions to the public and especially to women, was received help from literature, with the support of the government.

In the study titled "The Development of Women's Identity in Turkish Novels and the Change of Women in Society in the Early Years of the Republic of Turkey", were examined that Turkish women regained their rights with the proclamation of the Republic and thereby their important position in history, their development and creating modern Republic women's reflection on female characters in selected novels have an important place in Turkish literature.

## İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

|                   |     |
|-------------------|-----|
| KISALTMALAR ..... | ii  |
| SÖZLÜK.....       | iii |
| GİRİŞ.....        | 1   |

### 1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

|                                                                                |    |
|--------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Cumhuriyet Döneminde Değişen Kadının Yeri .....                           | 18 |
| 1.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlar İle İlgili Yasal Düzenlemeler ..... | 22 |

### 2. CUMHURİYET DÖNEMİ ROMANI VE KADIN

|                                          |    |
|------------------------------------------|----|
| 2.1. Edebi Dönemler ve Türk Kadını ..... | 35 |
| 2.2. İdeolojilerdeki Kadın İmgesi .....  | 43 |

### 3. İNCELENEN ROMANLAR VE YAZARLARI

|                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------|-----|
| 3.1. Mithat Cemal Kuntay ve “Üç İstanbul” Romanı .....             | 46  |
| 3.2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve “Ankara” Romanı.....             | 54  |
| 3.3. Memduh Şevket Esendal ve “Ayaşlı ile Kiracıları” Romanı ..... | 65  |
| 3.4. Peyami Safa ve “Fatih Harbiye” Romanı.....                    | 77  |
| 3.5. Reşat Nuri Güntekin ve “Yaprak Dökümü” Romanı .....           | 83  |
| 3.6. Halide Edip Adivar ve “Zeyno'nun Oğlu” Romanı .....           | 90  |
| SONUÇ .....                                                        | 102 |
| KAYNAKÇA.....                                                      | 106 |

## KISALTMALAR

**a.g.e.** : Adı geçen eser

**a.g.m.** : Adı geçen makale

**bkz** : Bakınız

**çev.** : Çeviren

**ed.** : Editör

**vb** : Ve benzeri

**yy** : Yüzyıl



## SÖZLÜK

**Halkevleri:** Mustafa Kemal Atatürk'ün yönergesiyle 1932 yılında etkinliğe başlayan Halkevleri, Cumhuriyet ile laik, modern, devrimci bir ulus-devlet oluşturma çabaları çerçevesinde halkçılık ilkesine bağlı yaygın bir eğitim yapısı olarak kurulmuş ve bu nedenle yurt dışına eğitime gönderilen gençler, yöneticilere ve aydınlara neler yapılması gerektiği konusunda yardımda bulunmuştur. Halkevlerinin; güzel sanatlar, dil ve edebiyat, sosyal yardım, spor, kütüphane, köycülük, müze ve tarih alanlarında aktif olması hedeflenmiştir. İlerleyen zamanlarda da kuruluşu daha kolay ve hükümet ile köylüye ekonomik açıdan kolaylık sağlamış olan halkevlerinin küçük bir örneği olarak 'halkodaları' kurulmuştur.

**İstanbulin:** Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Türkiye'de kullanılan ve yakası kapalı olan bir tür erkek ceketidir.

**Saylav:** Milletvekili, Anayasa'ya göre ulusal meclise seçimle giren ve milleti temsil eden kişidir.

**Şeriat:** İslamiyet dininin Kur'an kitabındaki ayetlere, peygamber Hz. Muhammet'in sözlerine bağlı İslam hukuku; İslam kanunudur.

## GİRİŞ

**Çalışmanın Konusu:** Çoğu zaman kadınların erkeklere göre daha esrarlı ve gizemli bir anlam ifade ettiği belirtilmesinden dolayı Freud tarafından “*Kara Bölge*”<sup>1</sup>, Türk Dil Kurumu tarafından da “*erişkin, dişi insan*”<sup>2</sup> olarak adlandırılan kadın; erkeği ve çocukları ile birlikte tarihi taşıyan, geleceği de yaratacak olan toplumun temel öğelerinden biridir.<sup>3</sup> Kişinin ana rahminde gelişmesinden, toplumsal bir varlık olma evresine kadar geçen sürede, kadın önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte toplumu meydana getiren insanları yetiştiren kadın; siyasal, dini, kültürel, sosyal etkilerle değişime uğramıştır. Türk toplumunun göçkün, İslami ve Batılı yaşam tarzları ile kadının topluluktaki konumu değişime uğramıştır. Bu değişiklikler, toplumu yansıtan bir ayna görevini üstlenen edebi eserlerde de kendine yer bulmuştur. İslamiyet’in kabul edilmesinden önceki İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadın, erkek ile beraber ata biner, kılıç kuşanırdı, Kağan’ın olmadığı durumlardaysa Kağan’ın eşi söz sahibi olurdu.<sup>4</sup>

Din kitaplarında Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratılmış olmasına dayandırılarak aktarılan kadın, bazı düşünürlere göre, ikinci yaratık olarak kabul edilmektedir.<sup>5</sup> 8. yüzyılda Orhun Kitabeleri gibi yazılı eserlerde ise Türk kadınından saygı ile bahsedilmektedir.<sup>6</sup> Bunun yanı sıra yine Orhun Kitabeleri’nden; küçük ya da büyük devletler ve göç eden kabilelerdeki Türk kadınlarının sosyal ve siyasal durumu hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.<sup>7</sup> İslamiyet öncesi Türklerde inanç duygusu çok eskiye dayanmaktadır. Öyle ki; hayvana, bitkiye veya bir cine tapma yani Totemcilik geleneğinin ilk Türklerde var olduğu yazılı eserlerde görülmektedir.<sup>8</sup> Totemciliğin ardından Şamanizm dinini benimseyen Türkler, bu dönemde Tanrıça ve Tanrı’ya

<sup>1</sup> M. Kozan, ‘Geçmişten Günümüze Türk Kadını’, Pagoda Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 15.

<sup>2</sup> Ş. H. Akalın, ‘Kadın’, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1258.

<sup>3</sup> B. Göksel, ‘Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt:14, sayı: 41, 1998, ss. 406-416.

<sup>4</sup> S. Oruç, T. Özcan, ‘Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Kadın İmgesi: Kafesin Ardından Kurtuluşa’, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, ss. 121-131.

<sup>5</sup> S. Beauvoiere, ‘Kadınlığın Kaderi’, (çev. C. Unan), Altın Kitap Yayınevi, 1966, s. 7.

<sup>6</sup> E. Doğramacı, ‘Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü’, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s. 4.

<sup>7</sup> A. İnan, ‘Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri’, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s. 27.

<sup>8</sup> Göksel, a.g.e., s.104.

inanmışlardır. Doğum, aşk, iyilik gibi güzel olaylara çok güvendikleri ve güçlü olarak kabul ettikleri Tanrı'ya “*Ana Tanrıça*” adını verirken; savaş, ölüm, hastalık gibi kötü konuların da “*Tanrı*”nın eseri olduğuna inanmışlardır. Bunun yanı sıra Eski Türk inancında, Tanrı'ya dahi yaratma esinini nurlu bir kadın hayali<sup>9</sup> olarak tasvir edilen, Tanrıça “*Ak Ana*”nın verdiği belirtilmiştir.<sup>10</sup>

Mitolojik dönemde Türklerin kadın anlayışı diğer toplumlardan ileride, çok zarif bir anlayışa sahiptir. Oğuz Kağan Destanı'nda kadının çok yer alması Orhun Kitabeleri'ne göre Göktürklerin tekrar ulus olabilmesinde “*Bozkurt Asena*”nın hizmetinin alınması, Bilge Kağan'ın annesinin devletin kuruluşunda etken olması ve davranışlarından dolayı kendisinin şefkat tanrıçası “*Umay Ana*”ya benzetilmesi önemli örneklerdir.<sup>11</sup> Silah kullanmaya gücü olan herkesin, Kurultay adı verilen meclislere katılmaya hakkı bulunmaktadır. Orhun Kitabeleri'nde Kutluk Han'ın vefatının ardından Bilge Hatun'un yönetimi ele aldığı, hakanın anne ve babasının birlikte tahta çıktıkları yazılmıştır. Anne, Bilge Hatun unvanı taşımaktadır ve bunun anlamı devletin egemen ve bilgin melikesidir. Oğullarının eğitimi de annelerine aittir. Yine kitabede “*Umay gibi olan hatun anam sayesinde kardeşim kahraman adını aldı.*”<sup>12</sup> yazmaktadır. Umay ise yerle Gök Tanrılarının ardından eski Türklerde çocukları korumakta olan Tanrıça'nın adıdır. Eski Türklerdeki inanışa göre güneş ve Gök Kadın Tanrılarının, ay ve yer ise erkek Tanrılarının sembolüdür. Ailede ise kadının ve erkeğin, Od Ata (Ana Tanrı) ve Ot Ata (Baba Tanrı) adında Tanrısı ve Tanrıçası bulunmaktadır. <sup>13</sup>

İslamiyet öncesi Türklerde monogami esastır. Ailede mülk tamamen ortak kabul edilir. Çocuklar üzerindeki velayet hakkı da müşterektir. Cengiz Yasası'nda boşanma üstünlüğü kadına aittir. Yasaya göre genç kadın kutsal sayıldığı için ona tecavüz etmeye yeltenenlerin boynunun vurulacağı belirtilmektedir.<sup>14</sup> Sonraki zamanlarda hakanın eşinden hariç “*kuma*” adı ile başka odalıkları bulunmuş olduğu görülse de eski

---

<sup>9</sup> N. Sami Banarlı, ‘Türk Destanlarının Bölümleri ve Türk Devletleri Tarihine Göre Türk Destanları’, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987, ss. 12-13.

<sup>10</sup> Göksel, a.g.e., s. 105.

<sup>11</sup> Göksel, a.g.e., s. 105.

<sup>12</sup> İnan, a.g.e., ss. 28-29.

<sup>13</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 4.

<sup>14</sup> Göksel, a.g.e., s. 109.

Türklerdeki Türk töresi, yalnız bir eşi kabul etmekte ve kumayı eş olarak görmemektedir. Kumanın çocuklarının mirasta hakkı olmadığı gibi, çocuklar öz annelerine “teyze” diyebilmekte, “anne” kelimesini ise babalarının gerçek eşine hitap edebilmektedir.<sup>15</sup> Tarihi kaynaklarda analığı ve kahramanlığı kadının temel niteliğinden sayan Türklerin; çok kıymetli, kutsallık barındıran haklara “ana hakkı” dedikleri ve bu durumu “Tanrı hakkı”na eşit olarak kabul ettikleri görülmektedir. Eski bir Türk inancı olarak her dönemde Türk toplumuna yön veren kadın olmuştur. Bu inanış sosyal değerlendirmeler ve kadın haklarından çok, bir milletin sanatında, folkloründe, dilinde, edebiyatında yani kültüründe gözler önüne serilmektedir. Bundan dolayı Türk kültüründe kadın, özellikle ana kutsaldır. Öyle ki kendisine güç, kapsamlı bir anlam verilecek konunun başına “ana” kelimesini eklemek Türkçeden gelmektedir. Anayasa, Anavatan, Anadamar, Anayön, vs. bu konuya örnektir.<sup>16</sup> Özellikle Cahiliye Devrinde Arapların kız çocuklarını canlı bir şekilde toprağa gömdükleri bilinirken,<sup>17</sup> eski Türklerde, kız evlada sahip olmak diğer kavimlerde olduğu gibi utanç verici bir durum olarak görülmemektedir ve kadınlar, kız evlat sahibi olmak için Tanrı’ya yalvarmaktadır. Evlenme çağına gelen kızların evlenecekleri erkekleri düello sonucu seçmesinin yanı sıra, erkek yenilirse de evlenmemeyi tercih etme özgürlüğüne sahiptir. Bu durum eski Türklerde her kadının erkeklere denk olduğunun gösterildiği örneklerinden birisidir. Yabancı misafirler ise Han’ın tek olduğu zamanlarda değil, Hatun’un ve Han’ın her ikisinin mevcut olduğu bir zamanda huzura kabul edilmektedir. Sosyal hayatta da kadınlar, yüzleri açık bir şekilde giyinerek her türlü faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.<sup>18</sup>

Batılı yazarların kökenini Greklerle ilişkilendirdiği Amazonların Tanrıçaları, Eti Türklerinin Güneş Tanrısı Hepat’tır.<sup>19</sup> Tarihteki kadınların izlerinin, Türk genleri taşıyan Amazonlarda görülmesi mümkündür ancak Batı’nın tasvir ettiği gibi cinsel içerikli ve vahşi imajıyla değildir. Savaşçı olduğu kadar uysal ve asil Türk kadınının

---

<sup>15</sup> Z. Gökalp, ‘Türkçülüğün Esasları’, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018, s. 181.

<sup>16</sup> Göksel, a.g.e., ss. 107-110.

<sup>17</sup> Kozan, a.g.e., s. 19.

<sup>18</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 4.

<sup>19</sup> Göksel, a.g.e., s.108.

en önemli örneklerinden birisi<sup>20</sup> 12. - 14. yüzyıllar arasında Anadolu'nun doğusunu yurt edinen Oğuz Türkleri arasında yaşanmış olan hikayelerin 14. ve 15. yüzyıllar arasında yazıya geçirilmesiyle gelecek kuşaklara aktarılan zengin bir miras olan Dede Korkut Hikâyeleri'nde<sup>21</sup> yer alan ve erkeğini savaşarak seçen Banu Çiçek'tir.<sup>22</sup> Dede Korkut Öyküleri'nde Bamsı Beyrek ve Banu Çiçek'in birlikte ok atması, yarışmasının, güreş tutmasının ve ata binmesinin<sup>23</sup> aktarılması somut bir donedir. Türk halkbiliminin en önemli belgesi olarak kabul edilmiş olan Dede Korkut kitabında kadının saygıdeğer kişiliği ve erkeği tamamlayan, her yönü ile aileyi yöneten yapısından sık sık bahsedilmektedir.<sup>24</sup>

Eski Türklerde kadın ve erkeğin eşitliği temel kuraldır. Bu anlayış İslamiyet'in kabul edildiği ilk dönem adı verilmektedir.<sup>25</sup> Aynı zamanda Türk erkeği kadınına, atına ve kılıcına kutsal bir sevgi ile bağlanarak onları korumuştur.<sup>26</sup> Eski Türklerde anne soyu ve baba soyu birbirine eşittir ve bazı kurumlarda da bu eşitlik görülmektedir. Asalet de sadece baba tarafında değil, anne tarafında da aranmaktadır. Silah kullanmada ustalık, binicilik, kahramanlık gibi hüneler de Türk erkeklerinde olduğu gibi eski Türklerde, Amazon olan kadınlarda bulunmakta, doğrudan kale muhafızı, sefir, vali ve hükümdar olabilmekteydi. Ailelerde ev, karı ve kocanın ikisine ait olarak kabul edilmektedir. Çocukların üzerindeki otorite, baba kadar anneye de aittir. Erkekler eşlerine daima hürmet etmekte; onu arabaya bindirerek, kendisi de arkada yaya olarak yürümektedir. Bunların yanı sıra Eski Türklerde şövalyelik genel bir karakter olarak görülmektedir.<sup>27</sup>

Feminizm; eşitliğin, demokrasinin kadınlara ait görünümünden ibarettir. Türk kadınının her konuda sözünün geçtiğini ve itibar gördüğünü söyleyen Ziya Gökalp'in<sup>28</sup> kaleme aldığı *Türkçülüğün Esasları*<sup>29</sup> adlı eserinde ise eski Türkleri, dünyanın en demokratik ve en feminist kavmi olarak kabul etmektedir ve feminizmi, Türklerin en

---

<sup>20</sup> S. Yeşiltuna, 'Türk Kültürünün Kadın Kahramanları, Cumhuriyet Dönemi', İleri Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13.

<sup>21</sup> Banarlı, a.g.e., s. 399.

<sup>22</sup> Yeşiltuna, a.g.e., s. 13.

<sup>23</sup> M. Ergin, 'Dede Korkut Kitabı', Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 61-98.

<sup>24</sup> Göksel, a.g.e., s. 106.

<sup>25</sup> Göksel, a.g.e., s. 105.

<sup>26</sup> İnan, a.g.e., s. 29.

<sup>27</sup> Gökalp, a.g.e., ss. 177-182.

<sup>28</sup> Göksel, a.g.e., s. 106.

<sup>29</sup> Z. Gökalp, 'Türkçülüğün Esasları', Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018.

ayırt edici özelliği olarak sayılmaktadır. Kadınlar; dirliklere, malikanelere, haslara sahip olabilmektedir. Eski kavimlerin hiçbirinin, Türkler kadar kadınlara hukuk vermemiş, hürmet göstermemiş olduğu beyan edilmektedir. Türklerin feminist olma nedenlerinden biri de Şamanizm'in kadındaki kutsallığı temel almasındandır. Şamanlar, sihir gücü ile harikalar gösterebilmeye çalıştıkları için kadınlara benzemeye çaba göstermişler; seslerini inceltmiş, sakal ve bıyık tıraşı olarak kadın kıyafetleri giymişlerdir. Bununla birlikte her toplanma merasiminde kadın ve erkeğin beraber olması şartı bulunmakta, hakanın ortağı olarak kabul edildiği için “*Türkan*” ünvanı verilen hatun ve hakan müşterek kabul edilerek her emirname yazıldığında; “*Hakan emrediyor ki*” cümlesi kabul edilmediği için “*Hatun ve Hakan emrediyor ki*” sözü ile başlanması gerekmektedir.<sup>30</sup> Başka bir örneğe göre; Hatun ile Hakan itimatname takdimi ve elçi kabulü törenlerinde birlikte bulunmaktadır ve savaşın yönetiminden sorumlu savaş kurulu, yani Harp Konseyi'ne Hatun üye olarak bulunmaktadır. Yine böyle bir savaş kurulu toplantısında Cengiz Han, eşini kumandanlara tanıtarak: “*Ben bunların Han'larıyım, sen de benim Han'ımsın.*”<sup>31</sup> demektedir. Böylece binlerce yıldır kullanılan “*Hanım*” kelimesi de bu şekilde doğmuştur.<sup>32</sup>

MÖ 8.- 9. yy. Sümerlerde ve Eti Türklerinde, Asya'dan Avrupa'ya akın eden İskitlerde kadın, erkeklerde görüldüğü gibi askerdir. Hun Türkleri de Batı Avrupa'ya, toplumdaki kadınlarla birlikte savaşarak ulaşmıştır. Bunun yanı sıra dünyadaki devletler, ordularında görevli olan kadınlar ile övünmektedir ancak Türklerde, erkeklerle eşit bir şekilde savaşın her kademesinde bulunan kadınların, “*Başbuğ*”luk sorumluluğunu alması binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Tarihte, devlet başkanlığı yapmış olan ilk kadınlar da Türklerde görülmektedir. Delhi Türk Sultanlığı'ndaki Raziye Sultan ve Kirman'daki Kutluk Türk Devleti'ndeki Türkan Hatun bunun örnekleridir.<sup>33</sup>

Arap ülkelerinde özellikle İslamiyet'in ortaya çıkmasından önce, kadın sürüden farksızdı. Erkek istediği sayıda kadın ile evlilik adı altında yaşayabilir ve

---

<sup>30</sup> Gökalp, a.g.e., ss. 170-182.

<sup>31</sup> Göksel, a.g.e., s. 108.

<sup>32</sup> Göksel, a.g.e., s. 108.

<sup>33</sup> Göksel, a.g.e., ss. 108-109.

isterse öldürebilirdi.<sup>34</sup> Sosyal hayatta gerileme, düşük ahlak seviyesi görülen, kötü ortamlara sahip toplumlarda dinler doğmuş ve Türkçe kelime anlamı “*haberci*” olan “*peygamber*”<sup>35</sup> sıfatını taşıyan insanlar, toplum seviyesini yükseltmek için çaba göstermişlerdir. Böyle bir ortama sahip olan Arap toplumunda; kız çocuklarının canlı canlı toprağa gömüldüğü, annelerin kız çocuk doğurduğu için cezalandırıldığı Cahiliye Devri’nde İslamiyet ortaya çıkmıştır.<sup>36</sup> İslamiyet’te özellikle Hz. Muhammed döneminde görülen biat etme hakkı, çeşitli meslek dallarında çalışabilme hakkı, resmen ve fiilen siyasette yer alma haklarının uygulandığı yapılan araştırmaların ardından ortaya çıkmış olmasına rağmen, Hz. Muhammed’in vefatının ardından değişimler görülmüş ve kadınların haklarında sorunlar meydana çıkmıştır.<sup>37</sup>

Türkler İslamiyet’i ilk önce teker teker, 8. yüzyılın ortalarından sonra da toplu olarak kabul etmeye başlamıştır. Halk, İslamiyeti kabul ettikten sonra geleneklerini sürdürmeye devam etmiş, yerleşik hayata geçince de İslam kanunlarını yavaş yavaş kabul etmiş<sup>38</sup> ve Türk ile Arapların kültürleri, anane ve lisanları kolektif olarak harmanlanmıştır. MS 926 yılında Karahanlılar ve Hakaniler, İslamiyet’i kabul etmiştir. Ardından 990-1000 yılları arasında Selçuklular İslamiyet’i benimsemiştir. Selçukluların ardından ise Osmanlı Devleti İslamiyet’i muhafaza etmeye çalışmış ve Avrupa’nın ortalarına kadar taşımıştır.<sup>39</sup> Selçuklular İslamiyet’in etkisinde kalmış olsalar da Türk kadınında eve kapatılma görülmemekte, harem uygulaması henüz bilinmemekte ve günlük hayatlarında erkeklerle birlikte aktif olarak yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir. Ancak 300 yıl süren Selçuklu egemenliğinde, kadınlar erkeklerle birlikte hareket etmiş olsa da sosyal durumları fazlasıyla değişime uğramıştır. Bunun yanı sıra kadınlar adına vakıflar, hastaneler ve medreseler inşa edilmiştir. 1271 yılında Kirman şehrinde kurulan Kutlu Türkan Hastanesi, 1206 yılında Kayseri’de inşa edilen Gevher Nesibe Şifahanesi ve 14. yüzyılda Divrik’te kurulan Turan Melek Hatun Kütüphanesi bu yapılara örnek teşkil etmektedir.<sup>40</sup>

---

<sup>34</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 4.

<sup>35</sup> Ş. H. Akalın, ‘Peygamber’, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1919.

<sup>36</sup> Göksel, a.g.e., s. 113.

<sup>37</sup> B. Üçok, ‘Atatürk’ün İzinde Bir Arpa Boyu’, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 252-256.

<sup>38</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 5.

<sup>39</sup> Göksel, a.g.e., s. 112.

<sup>40</sup> Göksel, a.g.e., s. 129.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Orhan Gazi'nin eşinin elçi kabul etmesi ve misafir ağırlaması gibi faaliyetleri, Cengiz Devri'nde hatunun faaliyetlerine benzetilmektedir. Bu dönemde harem yoktur ve kadınların yüzleri kapalı değildir.<sup>41</sup> Osmanlı Devleti ilk dönemlerinde iyi ahlak ilkelerine bağlı, basit bir medeniyet olmuştur. Arap seyyah İbni Battüta, 14. yy'da Bursa'ya yaptığı seyahatte Sultan ile tanışmak istemiş ancak sultan yerine Sultanın eşi, kendisini kabul ederek ülke işleriyle ilgili görüşmüştür. Battüta, özellikle Kırım'da sokakta satış yapan, alışveriş eden Türk kadınının özgürlüğünden yakınan yazılar kaleme almış, kadınlar ile ilgili farklı gelenek ve göreneklere sahip Müslüman bir topluluğa mensup bir kişi olduğu için gördükleri kendisini şaşırtmış,<sup>42</sup> taht konumunda hatunun, veliaht ve prenslerden de öncelikli olduğunu ve bir harem hayatının olmadığını söyleyerek Türklerde kadınların önemli konumlarda bulunduğunu belirtmiştir.<sup>43</sup> Ancak bu sade ve doğal devlet anlayışı yavaş yavaş değişmiş ve fetihler ile diğer medeniyetlerle kurulan ilişkiler sonrasında karşılaşılan Bizans gelenekleri de devlet sisteminin bozulmasında önemli bir rol oynamıştır.<sup>44</sup> Fatih devrine kadar örtünme ve harem uygulamaları Bizans ile temasların ardından gelenek olmaya başlamıştır. Arap kültürünün yanı sıra, İran ve Bizans gibi yabancı unsurların geleneklerin saraya girmesiyle Türk geleneklerin bozulmasına neden olmuştur. Şehirlerde ve taşrada orta halli fakir ailelerde kadınların erkeklerde ilişkisi doğal olarak devam etmekte, çoğu aileler monogamiyi sürdürmektedir. Köylü kadınlar; ekonomik etkenlerin de nedeni ile Orta Asya'da doğmuş olan geleneklerini koruyarak eşi ile işlerini bölüşmekte, tarımın yanı sıra dokuma yaparak üretimi sürdürmeye devam etmektedir. Erkek ile aynı şartlarda çalışmaya devam eden Türk kadınları, örtünmeye gerek duymamıştır. Göçebe toplumlarda ise Orta Asya'daki gelenekler daha da muhafaza edilmiştir<sup>45</sup> ancak İslamiyetin kabul edilmesinden önce erkeklerle eşit olan Türk kadını İslamiyetin kabulü ile pasif duruma geçmiş ve kahramanlık özelliklerini kaybederek aşk konusu haline gelmiştir.<sup>46</sup>

---

<sup>41</sup> Göksel, a.g.e., s. 130.

<sup>42</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 8.

<sup>43</sup> A. İnan, 'Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler', Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 334.

<sup>44</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 8.

<sup>45</sup> Göksel, a.g.e., s. 130.

<sup>46</sup> Doğramacı, a.g.e., s.3.



Türkler 16. yüzyılın sonuna kadar tek eşlilik anlayışını sürdürmüştür. Haremin ve çok eşliliğin saraydan başlayarak üst tabakada gelenek haline gelmesi ile aile hukuku da şekil değiştirmeye başlamıştır. Kızın evleneceği erkeği seçme hakkını kaybetmesi, boşanma hakkının kocaya geçmesi ve artık tamamen ataerkil bir aile yapısının varlığı ortaya çıkmıştır. Her ne kadar aile içinde “*ana*” egemenliği kısmen varlığını sürdürmeye devam etse de kadının mirastaki hissesi azalmış ve ancak iki kadının tanıklığı bir erkeğe eşit olarak kabul edilmeye başlanmıştır.<sup>47</sup>

Türk aile yapısında kadın ve erkeğin ortak yaşam alanı olarak adlandırılan “*ocak*”, Fatih Sultan Mehmet Dönemi ile birlikte terkedilmiş ve yerine kadın ile erkeğin ortak yaşamını ayıran “*hane*” anlayışı benimsenmiş, erkeklere özel selamlık ve kadınlara özel haremlik yapılanmaları meydana gelmiştir. Kadını her türlü fenalığın, pislüğün, kötülüğün sembolü olarak gören İran’ın ulusal dini olan Zerdüştlük ile harmanlanan Arap gelenekleri, İslamiyetin de etkisi ile Türklerin geleneklerine de sirayet etmiştir. Selçuklular zamanında Türk kadını öz geleneğini korumaya çaba göstermiştir ancak Osmanlı, güçlü bir imparatorluk konumuna gelirken kadının toplum içindeki yeri gerilemiştir. Bu zamanda artan İran ve Bizans etkisi ile Türk gelenekleri unutulmaya yüz tutmuştur. İran ve Bizans gelenekleri ile gelen, İslam hukukuna göre kadının yalnızca evlenemeyeceği kardeş ve amca gibi erkeklerin girebildiği haremlik ve selamlık bölümlerinin bulunduğu sarayda kadının saklı tutulması, halkın bazı kesimleri tarafından benimsenmiş ve gelenek halini almıştır.<sup>48</sup> Erkeğin neslini idame ettireceği düşünülen kadın bedeni, hareme yani iç mekâna hapsedilerek toplumdan soyutlanmıştır. Eski Türk destanlarında da aktarıldığı gibi toplumda önemli bir konuma sahip olan, otağında veya atının üzerinde erkek ile birlikte haklarını ve sorumluluklarını paylaşan, devlet otoritesini yürüten Türk kadınında kapalı bir giyim tarzı görülmezken,<sup>49</sup> bu dönemde kadınlarda dışarı çıkarken kullanılan ve bütün dinlerde kadının “*korunma*” adı altında örtünmesi ve geri planda tutulma çabaları görüldüğü gibi<sup>50</sup> Türk adetlerine uygun olmayan çarşaf, peçe, türban gibi unsurların kullanımı yaygınlaşmaya başlamış ve bu durum ev dışında da devam

---

<sup>47</sup> Göksel, a.g.e., s. 130.

<sup>48</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 5.

<sup>49</sup> İnan, ‘Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler’, a.g.e., ss. 28-29.

<sup>50</sup> Göksel, a.g.e., s. 113.

etmiştir. Geçmişe oranla İslamiyet'in içindeki Türk kadınının hakları sınırlanmış, hatta çoğu haklarını kaybetmesinin en somut örneği olan, Halife Hz. Ömer zamanında yasaklanan ancak Abbasiler ile tekrar popülerlik kazanan peçe<sup>51</sup> kullanımı, medreselerin bulunduğu büyük şehirlerde de dini eğitimin etkisi ile artmıştır.<sup>52</sup> Öyle ki bu kumaş nedeniyle Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İstanbul'daki Türk kadınlarının; gericiilerin ortaya atmış olduğu tesettür konusu sonucunda kurulan bir ahlak komisyonu tarafından, caddelere girmeleri yasaklanmıştır.<sup>53</sup>

İslamiyet'in kabul edilmesi ile toplum tarafından belirlenmiş olan kurallar ile birlikte kadın ulaşılmaz hale getirilerek eve hapsedilmiştir. Dönemin yazılı bir türü olan gazelerde belirtilen; hayali kurulan, âşık olunan, özlenen ve ulaşılamayan kadın, Allah'ın cemal sıfatını taşımaktadır. Bu durumda beşerî olarak varlığı görülemeyen kadın, ilahi bir nitelikle mahrem ve gizemli bir özelliğe sahip olmuştur. Konar- göçer yaşam tarzında eşit konumdaki kadının, İslamiyet'in kabulüyle ataerkil bir yapıda düzenlenen yerleşik toplum yapısı ile sokağa çıkması sınırlandırılmış,<sup>54</sup> kız çocuklarının eğitim görmesi için sadece; Arapça bir kelime olan ve Türkçede "çocuklar" anlamına gelen "sıbyân"<sup>55</sup> adındaki okullarda dini eğitim alması uygun görülmüştür. Bu eğitimin ardından evde bulunan kızlar, bir erkek aracılığıyla karar verilmesinin sonrasında çocuklarına ve kocasına hizmet etme görevini yerine getireceği başka bir eve gitmektedir.<sup>56</sup> Altı asırlık imparatorlukta kız çocukları diğer okullar kendilerine kapalı olduğu için beş- altı yaşlarına kadar sadece din eğitimi alabilmek amacıyla sübyan mekteplerine gönderilmiştir; ancak yetişkin ailelerin özel olarak öğrenim gören kızlarından Türk kültür hayatında belirli sayıda ün kazanmış isimler ortaya çıkmıştır. Böyle ailelerin çocuklarından; ilk şair Zeynep Hatun, Ani Fatma, Amasyalı Mehri Hatun, Saffet Nesibe, Şeref Hanım gibi isimler bu konuya örnektir. Şairlerin yanı sıra; Şerife Fatma, Esma İbrat gibi hattatlar, Dilhayat gibi

---

<sup>51</sup> Peçe: Yüzü örtmek için kullanılan ince bir kumaştır. Ş. H. Akalın, 'Peçe', Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1905.

<sup>52</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 5.

<sup>53</sup> F. Rıfkı Atay, 'Çankaya', Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2023, s. 315.

<sup>54</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>55</sup> F. Devellioğlu, 'Sıbyan', *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2015, 1107.

<sup>56</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131

besteciler, 16.- 18. yy. sarayda görev yapan hekimler de mevcuttur. Bunun yanı sıra adları verilen örnekler haricinde kadınların ev dışında faaliyetleri görülmemektir.<sup>57</sup>

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemiyle, sarayda görülen hareketlilik sonucunda kadına karşı bağnaz davranışlar artmıştır. II. Mahmut her ne kadar yeniliksever bir padişah olarak bilinse de kadın konusunda sert davranışlarda bulunmuştur. Kadınların özgürlükleri giderek kaldırılmaya başlanmış, sokağa çıkmaları ilk önce sınırlandırılırken sonraki zamanlarda tamamen yasaklanmıştır. Miras, mahkemelerdeki tanıklık, velayet gibi konularda geleneksel haklar da kaldırılmış, boşanma tamamen eşit olmayacak bir şekilde kadının aleyhine olarak biçimlendirilmiştir.<sup>58</sup> Osmanlı döneminde devletin özellikle kadınlar konusunda, bağnazlığa karşı vermiş olduğu ödün ve bağnazlık için de ahlak ile ırzın kadın anlamına geliyor olması nedeniyle “ırz” adı altında yalnız baba, koca değil mahalledeki erkekler de kadınların hayatına, kıyafetine karışma hakkına sahip olduklarını düşünmüşlerdir. İstanbul'da, Beyoğlu gibi kibar semt olarak adlandırılan yerlerde kıyafet disiplini serbest olma özelliği gösterse de yüzün, kolların, bacakların iyice kapanması, vücut şeklinin belli olmadan çarşaf giyinilmesi, erkek ile bir vapur veya arabaya binmemesi gerektiği ve muhallebici dükkanları gibi yerlerde dahi kadın yerleri perde veya kafes uygulaması ile erkeklerden ayrılmıştır. Bunun yanı sıra savaş, hükümet veya pahalılık gibi konuların konuşulmasının arttığı dönemlerde kadın kıyafeti günün konusu haline getirilmeye çalışılmıştır. 1908 Meşrutiyeti'nde bile kız okullarında edebiyat öğretmeni harem ağası olarak görülmüştür. Her ne kadar edebiyat, kadın davasını tutsa da dönemin gazeteleri; Osmanlı saltanatının yıkılmasında, Mondros'ta teslim olunmasında, düşman donanmalarının İstanbul limanına demirlemiş olmasında kadınları sorumlu tutmuş ve İstanbul Polis Müdürlüğü, kadın konularıyla ilgilenmediği düşüncesiyle eleştirilmiştir.<sup>59</sup>

Türkleri, Batı'ya yönelten hareketlerden en önemlisi 1839 yılında Gülhane Meydanı'nda duyurulmuş olan Tanzimat-ı Hayriye yani Tanzimat Fermanı'dır. Tanzimat döneminin önde gelen isimleri, devletin düşmanlardan korunması amacıyla

---

<sup>57</sup> Göksel, a.g.e., ss. 131-132.

<sup>58</sup> Göksel, a.g.e., s. 132.

<sup>59</sup> Atay, a.g.e., ss. 426-428.

yenilenmesi; eğitim, adli, askeri, ekonomik alanlarda reformların gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunu kabul etmiştir.<sup>60</sup> Böylece Osmanlı Devleti için yeni bir periyot başlamış, birçok alanda gelişmeler meydana gelmiş, demokrasiye yöneliş başlamış,<sup>61</sup> Osmanlı Devleti'nin gelişen çağa ayak uydurma çabaları bu dönemde görülmüştür.<sup>62</sup> Tanzimat Dönemi, Osmanlı'nın gerilemesini önlemek amacıyla hayata geçirilen, Batılılaşma hareketi olarak kabul edilmiş ve bu hareketten kadınlar da etkilenmiştir. Tanzimat dönemindeki kadınların toplumsal hayattaki değişiklikleri, farklı tüketim kalıpları günlük hayat ve modadan ibaret değildir. 19. yüzyılda diğer ülkelerde görülen çeşitli devrimler, Osmanlı Devleti'ni de harekete geçirmiştir. Bu koşullar klasik aile yapısında da etki göstermiştir.<sup>63</sup>

Dönemin, Mehmet Akif Ersoy ve eserlerinde Türk kadınına yücelten fikir ve iddialarını yansıtan, eski Türklerin kadına verdiği saygıyı tekrar canlandırmaya çalışan Ziya Gökalp gibi önemli isimlerin Türk kadınının yetişmesi ve hakları ile ilgili değişik açılardan etkileri bulunmaktadır. Mehmet Akif, kadının İslam'ın esaslarından ayrılmadan, aile içinde en iyi ana olarak yetiştirilmesi gerektiğini beyan ederken; Ziya Gökalp'in önderi olduğu ve Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Halide Edip, Ağaoğlu Ahmet, Celal Şahin, Celal Nuri gibi isimlerin aralarında yer aldığı "*Türkçüler Grubu*", kadının aile içinde, ev dışında ve toplumsal yaşamında gereken yerlerde bulunmasının önemini savunmuş ve 1912 yılında kurulmuş olan Türk Ocağı'nda ilk defa kadın ve erkeğin bir arada olduğu bir toplantı ve konferans düzenleme cesareti göstermiştir.<sup>64</sup> Bu konunun yanı sıra, Tanzimat döneminde kişinin kazanç ve hayat güvenliği sağlamasını amaçlayan hareketler ve yasama girişimleri başlamıştır. Kanun devleti olma hareketi; kurumlara, eğitime ve düşünceye yansımış ve bununla birlikte Türk toplum hayatına kadınlar da girmeye başlamıştır.<sup>65</sup>

---

<sup>60</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 11.

<sup>61</sup> Göksel, a.g.e., s. 133.

<sup>62</sup> Üçok, a.g.e., s. 70.

<sup>63</sup> A. Şeker, 'Türk Romanında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Temsilcilerine Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:10, sayı:54, 2017, ss. 641-652.

<sup>64</sup> Göksel, a.g.e., ss. 140-141.

<sup>65</sup> İ. Ortaylı, 'İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı', Kronik Yayınları, İstanbul, 2019, s. 28.

Batı'da 19. yüzyıl, kadın hareketlerinin canlandığı dönemdir. Türkler de özellikle Fransa kültüründen etkilenmiştir. Buna rağmen Tanzimat Fermanı'nın metni incelendiğinde kadın konusuna değinilmemektedir. Ancak Türkiye'de devrimi hazırlayan sonuçları doğuran Tanzimat<sup>66</sup> kadınların ideolojilerine yeniliği ve Batılılaşmayı getirmiş, yaşayış statülerini etkilemiş, bazı kanunların değişmesine olanak sağlamış, Osmanlı'daki kölelik uygulamasının kaldırılarak cariyelik sisteminin yok edilmesini sağlamış, sokağa çıkma yasakları yavaş yavaş kaldırılmaya ve kızlar için okullar açılmaya başlamıştır. Öyle ki eğitim ve öğretim ile Batı'ya yönelme hareketinin en önemli adımı atılmıştır.<sup>67</sup>

Bu dönemde Balkanlarda çoktan toplum hayatına girmiş olan kadınlar, Osmanlılarda 19. yüzyılın sonunda Türk toplum hayatında yerini almıştır.<sup>68</sup> Bu dönemde Osmanlı Devleti; pragmatik amaç ile okullar kurmuştur ancak burada öğrenci yetiştirecek ilköğretim kurumlarını düzenleyerek, yüzyılın başına kadar yaygınlaştırmak için ciddi girişimde bulunmamış ve diğer otokratik yönetime sahip toplumlarda olduğu gibi aydın ve bağımsız bir kadro yetiştirmek için çaba göstermemiştir.<sup>69</sup> Bunun yanı sıra, 1870 yılında açılan Kız Öğretmen Okulu, Türk kadınının kültürünün gelişmesini sağlayan bir kaynak olmuştur. On ya da on bir yaşlarındaki kız çocuklarının çarşafa sokulduğu bir dönemde, kızları sadece kadın öğretmenin yetiştirmesine olanak vardır. Bundan dolayı öncelikle Kız Öğretmen Okulu açılarak sayıları çoğaltılmıştır.<sup>70</sup>

1908 yılındaysa ilan edilen II. Meşrutiyet ile kadın eğitimi gerekli görülmüştür. 1916 yılında kadına verilen hakların tanınması ile ilgili ilk adımlar atılmıştır. Çok eşlilik, evlenme ve boşanma ile ilgili şartlar mecliste ciddi olarak konuşulmuştur ancak başka sosyal konuların yanı sıra zamanın bazı yayınlarında tartışma konusu olmaktan öteye gidememiş ve kadını bulunduğu alt kurumdan yükseltecek önemli çareler bulunmamıştır.<sup>71</sup> 19. yüzyılın son çeyreğine kadar eğitim kurumları arasında hiyerarşik bir düzen bulunmayan Osmanlı Devleti'nde, düzenli eğitim kurumlarının

---

<sup>66</sup> Ortaylı, a.g.e., s.267.

<sup>67</sup> Göksel, a.g.e., s. 133.

<sup>68</sup> Ortaylı, a.g.e., s. 28.

<sup>69</sup> Ortaylı, a.g.e., s. 48.

<sup>70</sup> Göksel, a.g.e., s. 134.

<sup>71</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 11.

yaygınlaşması II. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir.<sup>72</sup> 1913 yılında İstanbul İnas Sultanisi, ardından Valide Sultan, Çamlıca, Erenköy Kız Liseleri açılmış ve devrin ilk kız lisesi olarak eğitim hayatlarına başlamıştır. Anadolu'daki ilk lise ise 1922 yılında Ankara'da açılmıştır. 25 Eylül 1913 yılında çıkarılmış olan Tedrisat-ı İptidadiye Nizamnamesi ile kazalarda altı sınıflı kız ilkokullarının açılmasıyla ilköğretim zorunluluğu görülmüştür. Bu kararlar eğitimde yayılma hareketi başlamıştır. 1914 yılında İstanbul Darülfünunu'na ek olarak Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır. İlk kez karma eğitim için üniversiteliler Maarif Nezareti'ne toplu bir şekilde çıkarak tartışmış ve tezlerini kabul ettirmiştir. Bir süre birbirinden ayrı okumuş olan kız ve erkek öğrenciler, özellikle ilk üniversiteli kızların istekleri ile Profesörler Kurulu'nun 1921 yılında aldığı karar sonucunda kızların erkeklerle aynı sınıfa girmeleri ve ders görmeleri sağlanmıştır. Böylece Türk eğitim tarihinde ilk defa Fen ve Edebiyat Fakülteleri'nde karma eğitim görülmüş ve kız ile erkek öğrenciler birlikte eğitim almaya başlamıştır. 1921-1922 yıllarında Hukuk Fakülteleri'nde, 1922-1923 yıllarında da Tıp Fakülteleri'nde Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun da emekleri ile karma eğitime geçilmiştir. Türk kültür hayatında ün yapmış olan ilk üniversite mezunu kızların arasında ise Şükufe Nihal, Süreyya Ağaoğlu, Zehra Celasun, Seriha Hızak bulunmaktadır. 1922 yılında ilk defa Tıp Fakülteleri'ne giren kız öğrencilerin sayısı sekizdir. Daha sonraki zamanlarda adını duyurmuş olan ünlü kadın doktorlar arasında Dr. İffet Naim Onur, Dr. Fatma Celal, Dr. Suat Rasim, Prof. Dr. Müfide Kazım Kutay bulunmaktadır.<sup>73</sup>

Sanat hayatında ise tiyatroya ilgi gösteren Türk kadını bu dönemde sahneye çıkabilmiştir.<sup>74</sup> Dünyada ise tiyatro alanında kadın ilk defa 1549 yılında sahneye çıkmıştır. 17. yüzyılın başlarında aktrisler, çoğunlukla erkek sanatçıların eşleridir.<sup>75</sup> 1920 yılında Afife adında bir hanımefendinin gösterdiği cesaret başarılı görüldü de Darülbeydi yani Şehir Tiyatrosu'nun bağlı olduğu belediye reisliğinin verdiği emirle sahneye çıkması yasaklanmış ve bu iş Atatürk dönemine kadar duraklama yaşamıştır.<sup>76</sup> Osmanlı'da, Ermeni kadınların rol alabildiği tiyatrodaki, 1918 yılında Darülbeydi'ye

---

<sup>72</sup> Ortaylı, a.g.e., s. 47.

<sup>73</sup> Göksel, a.g.e., ss. 137-139.

<sup>74</sup> Göksel, a.g.e., ss. 137-139.

<sup>75</sup> Beauvoiere, a.g.e., s. 73.

<sup>76</sup> Göksel, a.g.e., ss. 138-139.

staj yapmak için kabul edilen birkaç Türk kadınlarından biri olan ve ilk defa bir Türk kadının *Jale* takma adı ile Afife Hanım, 1920 yılında Kadıköy Tiyatrosu'nda gösterilen bir piyeste rol almıştır ancak bu girişme, Müslümanların etik kurallarına aykırı bulunması nedeniyle, Müslüman olan Türkler tarafından tepkiyle karşılanmış ve mahkemeye verilmiştir. Tiyatronun önde gelen isimlerinin araya girmesi ile yargılanmaktan kurtulan Afife Hanım, 1921 yılında tiyatroya tekrar çıkmış ve büyük bir başarı göstermiş olmasına rağmen Şehramaneti yani belediyeden gelen bir emir ile sahneye çıkması yasaklanmıştır. Öyle ki Darülbeydi, Cumhuriyet dönemine gelene kadar hiçbir Türk kadınının tiyatrodaki gösteri yapmasına olanak sağlamamıştır.<sup>77</sup>

Osmanlı'da, II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan kadınlar ve çocuklarla ilgili yazılı eserlere bakıldığında, gelecek nesillerin biçimlendirilmesinde büyük bir öneme sahip olan kız çocuğu kimliğinin şekillendiği görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da gelecek kuşakların mimarı olacak aynı kız çocukları, ulus yapılandırma görevinin merkezine oturtulmuş ve aydın kızların eğitim yolu ile gelecekteki toplumu yaratma ideolojisi ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet'in ilk döneminde kadın, milliyetçi ideolojinin öğreticisi olarak ele alınmıştır.<sup>78</sup> Bu bağlam kapsamında yapılan yüksek lisans çalışmasında; Cumhuriyet'in ilan edilmesi, gerçekleştirilen yasal düzenlemeleriyle, farklı görüşlere sahip dönemin önemli adları olan yazarların, kaleme almış olduğu romanlar incelenerek, halk güvenini arttırmak için kullanılabilen edebiyat<sup>79</sup> alanında tarihi yansımaların rehberlik niteliği incelenmiştir.

**Çalışmanın Amacı:** Yapılan inceleme ile Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından Türk kadınının, bağımsızlıklarına ve Türklüklerine sahip çıkarak Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğine yardımcı olmaları ve devinim sağlamaları için farklı görüşlere sahip yazarlara ait olan romanların ortak paydaları araştırılmaya çalışılmış, Türk kadınlarına rehberlik yapmaya çalışan dönemin yazarlarının gelecek kadınlarına da dikkat etmeleri gereken noktaları belirttiği konular araştırılarak, bağımsızlık için verilen güç mücadeleler gün yüzüne çıkarılıp unutturulmamak için araştırılmak istenmiş ve edebiyatın tarih taşıyıcısı olarak yerinin aktarılması amaçlanmıştır.

---

<sup>77</sup> B. Caporal, 'Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını', (çev. Ercan Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982, ss. 148-149.

<sup>78</sup> Serpil Sancar, 'Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar', İletişim Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 221-226.

<sup>79</sup> Atay, a.g.e., s. 324.

**Çalışmanın Önemi:** Çalışma boyunca; Türk edebiyatında önemli bir konuma sahip olan ve yazıldığı dönemleri, tarihi ayna gibi yansıtan romanlar ve yazarları incelenerek Türk kadınının tarih boyunca yaşadığı değişimin, alınan kararların romanlara nasıl yansıdığı ve rehber olması nedeniyle gelinen noktadaki önem edebiyat ve tarih bağı ile aktarılmıştır.

**Çalışmanın Yöntemi:** Yapılan yüksek lisans çalışmasında literatür taraması ile makaleler ve özellikle Cumhuriyet'in ilk dönemine ait kitaplar incelenmiş ve çıkarımlar yapılmıştır. İstanbul'da; II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke çerçevesinde üç döneminde toplumu, özellikle kadınların yaşamını ve yaşanan evreleri realist bir göz ile aktaran Mithat Cemal Kuntay'ın "*Üç İstanbul*" romanı; muhafazakar bir görüş ile kadınların devrimi nasıl karşılamasının gerekli olduğunu "*Fatih-Harbiye*" romanında kaleme alan Peyami Safa; yenileşmenin, toplumun en küçük yapı taşı olan ailede nasıl bir etki gösterdiğini ve Batılılaşmanın tanımının yanlış anlaşılmasının sonucunu aktararak toplumsal gerçekliği yansıtmaya çalışan Reşat Nuri Güntekin'in "*Yaprak Dökümü*" romanı; yeni kurulan devletin gelişmeye başlayan başkentinde toplumun her kesiminden insanı barındıran bir apartmanda yeniliklerin nasıl anlaşıldığını yansıtan "*Türkçenin Çehov*"u olarak adlandırılan Memduh Şevket Esendal'ın "*Ayaşlı ile Kiracıları*" romanı; önemli bir Türk kadın yazar olan Halide Edip Adıvar'ın Doğu Anadolu'da kadınların yaşadığı zorlukları ve yavaş yavaş yenileşmenin etkilerinin görüldüğü topraklardan izlerin aktarıldığı "*Zeyno'nun Oğlu*" romanı ve bağımsızlık için emek veren insanlarla beraber her konuda aktif rol alarak, Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile gerçekleştirilen devrimlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını, yazıldığı dönem ve gelecekteki Türk kadınına gerçek bir rehber olmayı amaçlayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "*Ankara*" romanı derlenerek aktarılmıştır.



## 1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN

Türk tarihinin en büyük sosyal değişimleri, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkması ile başlamıştır. Sadece memleketin düşman orduları tarafından yapılan işgallerden ülkeyi kurtarmak amacıyla gerçekleştirilen askeri operasyon olmayan Türk İstiklal Savaşı aynı zamanda inkılaplar ile sosyal değişikliklerin gereklerini yerine getirmiştir.<sup>80</sup> Hızlı ve köklü değişim ortaya çıkaran devrimin hazırlık aşaması, eylem aşaması ve yeni bir sistemin kurulma aşaması olarak üç evresi bulunmaktadır. Osmanlı'nın son yüzyılında yaşanmış olan olaylar, arayışlar ve reformlar Türk Devrimi'nin hazırlık aşamasını, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçerek Amasya Genelgesi'ni yayınlaması ile başlayarak, saltanatın kaldırıldığı dönem eylem aşamasını, toplumun ve devletin; eğitim, ekonomi, yönetim ve kültür alanlarında yeniden inşa edilmesi ise yeni bir sistemin kurulduğu aşamayı kapsamaktadır.<sup>81</sup> William Shakespeare'in “*Olmak ya da olmamak*” sözünü anlatırcasına, Türk milleti ve Mustafa Kemal Paşa, Sakarya'da maddi ve manevi her türlü çabayı ortaya koyarak yaşam ve ölüm mücadelesi vermiştir.<sup>82</sup> Osmanlı'nın son yüzyılında getirilen reformlar ile yeni kuruluşlar oluşturulmuş, önemli değerler ve çağdaş bilgilerle donatılmış aydınlar yetiştirmek istenerek yeni düşünceler meydana gelmiş olsa da kökten değişimi barındıran devrim düşüncesi yerleşmemiştir. Bunun yanı sıra bu yenilikler Türk Devrimi'nin arka planını oluşturmuştur. Atatürk böyle bir reform ortamında yetişerek II. Meşrutiyet'in fikrî ortamından etkilenmiş ve Osmanlı'nın çöküşünün engellenemeyerek köklü dönüşümlerin gerekli olduğunu belirtmiştir.<sup>83</sup> Saltanatın kaldırılmasının ardından Mustafa Kemal'in Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmasında: Şimdiden itibaren modern, müreffeh bir toplumun icaplarına göre milletin meselleri ile ilgilenilebileceğini, Türk milletinin Osmanlı'nın yerini aldığını ve milletin kaderinin kendi ellerine geçtiğini vurgulamıştır.<sup>84</sup> Bununla birlikte 22 Mayıs 1922 yılında dönemin Kuvayimilliyeci bir din bilgini olan Hacı Süleyman Efendi mecliste insanların ve özellikle kadınların

---

<sup>80</sup> Göksel, a.g.e., s. 142.

<sup>81</sup> T. F. Ertan, ‘Atatürk İlkeleri’, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde, T.F. Ertan (ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, s. 245.

<sup>82</sup> Göksel, a.g.e., s. 143.

<sup>83</sup> Ertan, a.g.e., s. 246.

<sup>84</sup> H. İnalcık, ‘İmparatorluktan Cumhuriyet’e’, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s. 212.

eğitim almaları gerekli olduğu için köylerde okul inşa etmenin cami inşa etmekten daha hayırlı olduğunu belirtmiş, kadınları kutsal bir yaratılış abidesi olarak görmüş, kadınların yüksek mertebede olduğu ulusun sırtının yere gelmeyerek en soylu ulus olacağını söylemiştir.<sup>85</sup> “*Bir uygarlığın seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadınların hayatına bakınız.*”<sup>86</sup> diyen Stuart Mill’in de beyan ettiği gibi kadınların uygarlık seviyesi milletin uygarlık seviyesinin göstergesidir. Türklerin sağlıklı, dayanıklı, güçlü bir toplumu yaratma amaçlarından dolayı iş güçlerine ihtiyaç duyulan kadınlar,<sup>87</sup> kadınların iş hayatına alışması için kurulan “*Biçki Yurdu*” adındaki kuruluşlarda yer almıştır. Savaşlar sadece silahla değil; morallerle ve kadınların da arkasında olduğunu bilen askerlerin özgüveni ile kazanılır.<sup>88</sup> Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı’nda dikiş işlerinde yardımcı olan kadınlar, devlet hizmetindeki ilk görevlerini almıştır. Bu görevin yanı sıra boşalmış olan erkek kadrolarını, ilk defa Posta Telgraf’ta görev alan kadınlar doldurmuştur. Bu görevin ardından da diğer resmi dairelerde yavaş yavaş yer alan kadınlar; pazarlarda satıcılık veya temizlikçilik görevlerini de sürdürmüştür. Ekonomik ve sosyal nedenler ile kadınlar evin dışında yer almış ve böylece bağınazlığa karşı direniş de gösterilmiştir.<sup>89</sup> Cumhuriyet’in ilan edilmesi ile Tanzimat dönemindeki sosyal reformların önemli bir bölümü olarak kadın hakları ele alınmıştır. Ancak değişim hemen gerçekleşmemiştir. 1926 yılında şeriatın ortadan kaldırılması ile Medeni Kanun kabul edilmiş, böylece çok eşlilik yasaklanmış, kadınlara eşit boşanma hakkı verilmiştir. Bu kanun ile evlenme; dini değil, medeni bir tören ile gerçekleştirilmeye başlamıştır. Kadınlar yasal vasi olabilmiş, eşit miras ve mülk haklarını elde ederek erkeklerle aynı işlerde çalışma hakkını kazanmıştır. 1930 yılında kadınlar belediye seçimlerinde aday olma ve oy kullanma haklarını, 1935 yılında ise ulusal seçimlerde Türk kadınının, sosyal hayatın her alanındaki görevlere yardım edeceği kabul edilmiştir.<sup>90</sup>

---

<sup>85</sup> Üçok, a.g.e., s. 280.

<sup>86</sup> Göksel, a.g.e., ss. 1-2.

<sup>87</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 5.

<sup>88</sup> Yeşiltuna, a.g.e., s. 72.

<sup>89</sup> Göksel, a.g.e., s. 138.

<sup>90</sup> Doğramacı, a.g.e., ss. 11-12.

### 1.1. Cumhuriyet Döneminde Değişen Kadının Yeri

Osmanlı döneminde kadın; namusu, doğruluğu ve iffeti üzerine değerlendirilmiştir. Aileye yabancı bir kanın bulaşma tehlikesine karşı kadının iffetini koruması ve kocasını aldatmamasına karşı çok içe dönük ve çekingen bir tavır benimsenmiştir. Dinsel kuralların kutsallaştırdığı bu süreç de kadının tümüyle eve kapatılması ve çarşaf giymesi gibi iki kurum aracılığı ile işlemektedir. Bunlar önceden itibaren imparatorluk içinde devlet tarafından düzenlenmiş kurumlardır. Eve kapatılan kadınlar, ev içinde de ayrı yaşamaktadır. Türlerin ayrılığının, haremlik sistemini daha da güçlü konuma getirdiği kabul edilen bir yasadır. Haremliğin tamamlayıcısı olan da Türkçede “*erkekler mahalli*” anlamına gelen “*selamlık*” tır. Evlerin yapısı da kendini bu yaşam şekline uydurmuştur. Evlerde cinslerin ayrılığına neden olan diğer bir sistem de yine kadınların girmesinin yasak olduğu misafir odalarıdır. Erkekler gönüllü olarak evin dışında yaşayan “*dışarının kişisi*”, kadınlar da “*içerinin kişisi*” olarak görülmüş ve kadınların ömrünün yuvada geçtiği belirtilmiştir. Ancak bu aile tipine karşı tepkiler zaman içinde büyümüş ve bunalıma neden olmuştur. Bununla birlikte bu bunalımın birçok kimsede yalnızca ailenin değil, ailenin üzerine oturduğu değerlerin de geçerliliğinin tartışılması biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu durum çoğu eserde olduğu gibi Ömer Seyfettin ve Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın eserlerinde de halkın ahlaksal eğitimi, kadının durumu, aile, evlilik gibi hususlar işlenerek ortaya konulmakta ve zamanın toplumsal sorunlarının derin bir çözümlemesi aktarılmaktadır.<sup>91</sup>

Atatürk, Türk Devrimi’ni emperyalist güçlerle mücadele verip, toprak bütünlüğüne zarar verecek engelleri kaldırarak gücü ve işlevi bulunmayan saltanatı kaldırıp monarşiye son vermesinin ardından, Cumhuriyet’i ilan ederek ve yeni kurulmuş olan devletin devamlılığını sağlayan devrim hareketlerini gerçekleştirmek şartı ile üç aşamada ortaya koymuştur. Bununla birlikte Türk Devrimi, her aşaması ile halk egemenliğine yönelerek herhangi bir sosyal sınıf oluşumunun önüne geçmiştir. Atatürk, devrimleri amaç değil; varlığı ve bağımsızlığı korumak için gerekli olan bir araç olarak görmüş, asıl amacın Türk ulusunun ve Türk Devletinin varlığını koruması gerektiğine vurgu yapmıştır.<sup>92</sup> Bazı araştırmacılara göre gerçekleştirdiği yeniliklerle Cumhuriyet’in önünü açan Batıcılık fikri, Tanzimat Döneminde sadece taklit olarak

<sup>91</sup> Caporal, a.g.e., ss. 129-132.

<sup>92</sup> Ertan, a.g.e., ss. 247-248.

kalmıştır. Batı taklitçiliğinin; geleneksel sanatları öldürdüğü ve modern teknolojinin temelini dahi atılmasını engellediği bilincinde olarak Cumhuriyet Döneminde bunun önüne geçilmeye çalışılmıştır.<sup>93</sup> Bu nedenle Atatürk, Batı'nın körü körüne taklit edilmesine karşı çıkarak mevcut tarihsel kimliğin terk edilmeden uygarlığa katkı sağlanmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Bununla birlikte Atatürk; inkılapçılığın kendini yenilemesi gerekli, çağın gerisinde kalmayan sürekli devrim anlayışı içinde<sup>94</sup> Cumhuriyet'i kadın ya da erkek fark etmeden Türk gençliğine emanet etmiştir. Gençlerin içinde mevcut olan, çocukların da ilk öğretmenleri olarak gördüğü ve kadınlara duyulan saygının onları öne geçirmenin, anneye saygıdan dolayı gerekli olduğundan, geleceğin anneleri için Atatürk: *"Bizce, Türkiye Cumhuriyeti anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi bugün de en saygı değer düzeyde, her şeyin üstünde, yüksek ve şerefli bir varlıktır"*<sup>95</sup> diyerek kadınlara olan saygısını beyan etmiştir. Bolu sayısları Tunalı Hilmi Bey, cephele asker olan çoğu erkeğin yanı sıra kadınların da vatandaş sayılarak kadınlara seçim hakkının, insan sayılmasının önerisini meclise sunmuş ancak büyük bir grup tarafından reddedilmek istenmiştir. Buna rağmen Atatürk; karşısında bulunan kadınlara verilmek istenen haklara karşı çıkan bağınaz, büyük bir gruba karşı yurdun çeşitli yerlerine geziler düzenlemiş, özellikle kadınlara ve anlaşılır bir dille Türk Kadın Hakları hakkındaki yenilikleri kamuya duyurmaktan çekinmemiştir. Böyle buhranlı bir dönemde Mustafa Kemal 16 Temmuz 1921 yılında, tıpkı barış ortamında olduğu gibi, Türkiye'de bulunan öğretmen kuruluşlarının temsilcilerini Ankara'ya çağırarak Türkiye Muallimler Kongresi'ni toplamıştır. Mustafa Kemal'in hazırlamış olduğu eğitim ve öğretim reformu ile ilgili görüşleri kongrede sunulmuş ve tartışmaların ardından kararlar meydana getirilmiştir. Gelecekteki Türkiye'nin erkek ve kız çocuklarına, Türk insanına verilecek ulusal görgünün, eğitim ve öğretimin esasları belirlenmiştir. Böylece bu kongre ile Türk kadınının gelecekte elde edeceği durumu ulusal eğitime dayandırılarak ilk defa ortaya çıkmıştır.<sup>96</sup>

Kadın, Osmanlı Devleti'nde kendisine fazla siyasal ve sosyal hak tanınmayan bir varlık olarak görülmüştür. Atatürk ise İslam'ın kabul ettiği geleneksel hakları,

---

<sup>93</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 13.

<sup>94</sup> Ertan, a.g.e., ss. 247-248.

<sup>95</sup> P. Naci Eldeniz, 'Atatürk ve Türk Kadını', *Belleten*, cilt: 20, sayı: 80, 1956, ss. 739-742.

<sup>96</sup> Göksel, a.g.e., ss. 143-145.

yeniden var olmuş Türk Devleti'nin sağlam temellere dayanması ve güçlü olması için kadınların haklarına önem vermiştir. Bu nedenle hem antiemperyalist bir başkaldırma olarak bütün ezilen uluslar tarafından paylaşılan evrensel bir niteliğe sahip Ulusal Kurtuluş Savaşı<sup>97</sup> hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği reformlardan geri kalmış ülkelerin yanı sıra Fransa ve İsviçre gibi ülkeler de örnek almıştır. Atatürk; meslek sahibi olabilme, bilim, sanat ve sosyal hayatın önünü açarak Türk kadınına yeni kapılar var etmiştir. Kadın kendi rızası olmadan evlendirilemeyeceği gibi, hor görülme ve dövülmeye karşı kanun tarafından korunma altına alınmıştır.<sup>98</sup> Öyle ki yaptıkları ile sadece Türk toplumunu değil, dünyadaki tüm milletleri etkileyen Atatürk'ün yüzüncü ad günü olma nedeniyle UNESCO tarafından uluslararası bir önder niteliğiyle, 1981 yılı “Atatürk Yılı”<sup>99</sup> olarak kabul edilmiştir.

Silahlı mücadelelerin ardından yeni inşa edilen Türk Devleti'ni uluslararası alanda tanıtan *Lozan Antlaşması* ve eylem aşamasını tamamlayan Türk Devrimi ile bozulan düzen iyileştirilmeye ve modern devletin kurulması için sosyal değişikliğin ihtiyaç olmasıyla, yeni kurulan devlete şekil verilmeye çalışılmıştır. “*Türk Devrimi*” adı verilen bu süreçte ortaya konulan yenilikler aslında birer araçtır. Devrimin eş anlamlısı olan inkılâp; sosyal sistemi daha iyi bir konuma getirmek için gerçekleştirilen köklü değişim ve genel tanım olarak da var olan ekonomik, siyasal, toplumsal yapının kısa zamanda, tümüyle değiştirilerek yeni düzenin oluşturulması anlamında kullanılmaktadır. Arapça bir kelime olan *inkılâp*, “*kalp*” kökünden gelmekte<sup>100</sup> ve “*değişme, dönüşme, gündönümü, devrim*” anlamını taşımaktadır.<sup>101</sup> Hukuk, siyaset, eğitim, kültür, ekonomik, gündelik hayatta gerçekleştirilen düzenlemeler Türk toplumunu çağdaş seviyeye çıkarmayı hedefleyerek Türk Devleti'nin varlığını ve bağımsızlığını korumayı asıl amaç olarak benimsemiştir. Atatürk kendini yenilemeyen ve çağın gerisinde kalmış olan toplumların Batı tarafından sömürülerek kimliklerini kaybetmelerine ve yok edilmelerine tanık olduğu için var olmanın en önemli unsurunun, modernleşmek ile elde edildiğini bilmekte ve

<sup>97</sup> U. Mumcu, ‘Katiller Demokrasisi Hırsızlar Düzeni’, Umag Yayınları, Ankara, 2004, s. 204.

<sup>98</sup> Üçok, a.g.e., s. 252.

<sup>99</sup> Göksel, a.g.e., s. 144.

<sup>100</sup> Ertan, a.g.e., s. 245

<sup>101</sup> F. Devellioğlu, ‘İnkılâb’, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2015, s. 505.

temel çözüm olarak kalkınmayı görmektedir. Bununla beraber toplumun kimliğini kaybetmemesi için özen göstermiş, ulusun kendini keşfetmesini sağlayarak tarihini ve dilini dinamik olarak kullanmıştır. Kısaca Atatürk, devrimleri sayesinde Türk toplumunun kimliğini koruyarak, uygarlığın önemli bir parçası olmasını hedeflemiştir.<sup>102</sup> Tanzimat Dönemi ile başlayan kadının toplumdaki yerinin sorgulanması, Cumhuriyet Dönemi ile sorgulamanın yanı sıra ülküleştirilmiştir. Bu dönemde yeni oluşan toplumsal yapıyı yeni kadının oluşturacağının bilincine varılmıştır.<sup>103</sup> Cumhuriyet rejimi ile birlikte kadınların kamusal rolleri üstlenmesine cesaret kazandırılmış, eğitim başta olmak üzere elde edilen haklar sadece kadınları değil aynı zamanda toplumun yararını da sağlamıştır ve Kemalizm modern bir ideolojinin yanı sıra geleneksel etik normları da değiştirmemiştir.<sup>104</sup>

Mustafa Kemal Atatürk, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nde etkinliğini gözler önüne seren Türk kadınına güvenini dile getirerek kadınları yüceltilmiştir.<sup>105</sup> Atatürk'e göre Türk kadını; doğası gereği yüksek bir mevki, insanlığın merkezidir. Kadının yoksulluğu, insanlığın yoksulluğudur. Çünkü insanları doğuran ve yetiştiren kadınlar mirasını kucağındaki canlıya aktararak, insanlığın zenginliğini yaratmaktadır. Bundan dolayı Atatürk kadınları zenginlik ile eş değer görmektedir. Bu nedenle uzun zaman atıl kalan kadınlığın artık erkeklerle birlikte ilerlemesi gerektiğini savunmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'e göre; Türk devriminden önce pasif kalan kadınlığın, toplumun her yerine işleyerek ilerlemesi ve kadınların bilim çevresinde, ekonomik ve toplumsal etkinliklerde erkeğe yardımcı olarak onlarla birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Her ne kadar erkekler ön planda yer almaya devam etse de Osmanlı Döneminde Müslüman bireyler doğurup yetiştirme ile görevlendirilen kadınlar artık “ulus kadını” kimliğine kavuşarak, milliyetçilik bilincinde nesiller yetiştirme sorumluluğunu almıştır. Kadınların giyim kuşamının, toplumun bakış açısını da etkilemesi nedeniyle kıyafet konusu önemli bir yer tutmaktadır. Saldırgan erkeklere karşı bir araç olarak kullanılan örtü<sup>106</sup> ile örtünme, Türklerde görülmemektedir.<sup>107</sup>

---

<sup>102</sup> N. Aysal, ‘Atatürk Dönemi Türk Devrimi’, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde, T. F. Ertan (ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, s. 179.

<sup>103</sup> Oruç, Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>104</sup> Şeker, a.g.m., ss.641-652.

<sup>105</sup> Aysal, a.g.e., s. 184.

<sup>106</sup> Üçok, a.g.e., s. 264.

<sup>107</sup> Gökalp, a.g.e., s. 181.

İslamiyet'te eşlerin kölelerden ayrılması istenildiği için kapanması, dönemin saldırgan erkeklerinden korunmak için gerekli görülmüştür. İslam dinini ve tarihini çok iyi bilen Atatürk, İslam'ın neyi amaçladığının bilincinde olarak, kadının sosyal ve yasal haklara kavuşmasını sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile erkeğin saldırısı değil, saygısıyla karşılaşması hedeflenen kadın toplumda yadırganmadan görev alabilmeye başlamıştır. Bununla birlikte örtünme zorunluluğu kaldırılmış ve kadınlar istediği gibi modern ve rahat bir tarz ile döneme uygun bir şekilde giyinmeye başlamıştır.<sup>108</sup>

## **1.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlar İle İlgili Yasal Düzenlemeler**

Türk Devrimi ile ilgili kadın hakları konusu önemli bir konumda yer alarak Osmanlı Döneminden kalan patriarkal yapı esnetilmiştir. Bu konuların önemli nedenleri ise 19. yüzyıldan itibaren başlayan ve Osmanlı Devleti'ni çöküşe sürükleyen gerileme ve erkek nüfusunun azalmasıdır. Bu yıkıntıdan ise ulusal mücadelede eşsiz bir güç gösteren, ülkenin dört bir yanındaki kadınların sosyal hayata dahil edilmesi ile kurtuluşun sağlanması hedeflenmiştir. Bununla birlikte Kemalist rejim ile kadının alışılmış rollerine dokunulmadan yeni roller eklenmiş, meslek kadını sıfatı ile yeni bir kimlik kazandırılmış ve böylece Osmanlı'daki ailelerin geleneksel anlayışından farklı olarak üstünlük kazandırılmıştır. Bu nitelik ile kadına hem geleneksel roller hem de Cumhuriyet kadını rolü içselleştirmeye çalışılmıştır.<sup>109</sup> 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle yeni bir devlet düzenine giren Türkiye Cumhuriyeti'nin meclisinde yeni yasalar hazırlanırken kadın vatandaşların da düşünölmeye başlanmasıyla<sup>110</sup> Mahmut Esat Bozkurt'un meclise sunduğu Medeni Kanun'un<sup>111</sup> kabul edilmesi, akışın sağlanması için en önemli adım olmuştur. Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesiyle aile yaşamını etkileyen değişimler kadınları ve erkekleri eşit konuma getirmiş, kızların yetişmesini sağlayarak çoğu meslekte yer almaları için öğrenim sahibi olabilmeleri, iş ve düşünce yaşamına büyük oranda ortak olabilmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte

---

<sup>108</sup> Üçok, a.g.e., s. 273.

<sup>109</sup> Aysal, a.g.e., s. 182.

<sup>110</sup> İnan, a.g.e., s. 346.

<sup>111</sup> Aysal, a.g.e., s. 182.

İstanbul’da kurulan Türk Kadınlar Birliği bu dönemde kurulmuş ancak siyasi hakların tanınması için etkili bir ivme sağlayamamıştır.<sup>112</sup>

İlerlemenin asıl amacı insanların rahat bir şekilde yaşayabilmeleri olduğunu ve uygarlaşmanın ilk adımının kadınların eğitiminden başladığını belirten Şemsettin Sami<sup>113</sup> ve “*Kızlarını okutmayan millet, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkûm etmiştir. Hüsrânına ağlasın.*”<sup>114</sup> diyen Tevfik Fikret’in kaleme aldığı, Atatürk’ün çok sevdiği ve sık sık tekrar ettiği “*Elbette değil nasibi mezellet kadınlığın, Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer.*”<sup>115</sup> dizelerinde görüldüğü gibi, kızların okutulmasına ışık tutan isimlerle Tanzimat döneminin son yıllarında kadına ait düşünce yaşamı canlanmıştır.<sup>116</sup> Ulusal Mücadele’nin zafer ile sonuçlandırılması ile birlikte Yeni Türkiye’nin geleceğinin eğitim ile taçlandırılabilceğinin ve en ehemmiyetli, en onurlu sorumluluğun eğitim görevi olduğunun bilincinde olan Mustafa Kemal Atatürk, her bulunduğu toplantıda eğitimin temel hedeflerini ve ilkelerini ortaya koyarak cahilliğin ancak eğitim yolu ile yok edilebileceğini vurgulamıştır.<sup>117</sup> Türk Devrimi’nin, Osmanlı Dönemindeki kadın eğitimi anlayışından en önemli farkları ise kadınlı ve erkekli, toplumun tüm kesimlerine ithaf eden karma sınıfların oluşturulması ve bu sınıflarda ilkokul öğretmenlerinin görev almasıdır.<sup>118</sup>

Birinci Dünya Savaşı’ndaki yaşanan kayıplardan dolayı kadının emeğine ihtiyaç duyulmuş ve özellikle yenilikleri halka aşılama çabasıyla çalışan Türk Devrimi taşradaki Türk kadınına ulaşmakta zorluk çekse de<sup>119</sup> Kemalist reformun kültürel örneğinde kadının sosyal sorumluluğu geleneksel ev içi görevlerinden daha üstün değer biçilmiş; eğitilmiş meslek sahibi kadın, geleneksel ev kadınından daha üstün sayılmıştır; ancak kırsal hayatın hakim olduğu toplumda ziraat ile uğraşan kadın geleneksel kimliğinden kopamamıştır.<sup>120</sup>

---

<sup>112</sup> İnan, a.g.e., s. 346.

<sup>113</sup> Ş. Sami, ‘Kadınlar’, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996, s. 26.

<sup>114</sup> Göksel, a.g.e., s. 140.

<sup>115</sup> Göksel, a.g.e., s. 140.

<sup>116</sup> Göksel, a.g.e., s. 140.

<sup>117</sup> Aysal, a.g.e., s. 185.

<sup>118</sup> Ertan, a.g.e., s. 237.

<sup>119</sup> Ertan, a.g.e., s. 237.

<sup>120</sup> G. Bakırezer, ‘1960’ların Hayatında Kadın Kimliğinin Değişimi’, *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul, Temmuz 1996, s.39.



Kadın, Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte arzu edilen toplumsal statüye kavuşmuş, devletin yenilenerek ilerlemesi ile varoluşuna katkı sağlamıştır. Her ne kadar geleneksel kadın kimliği ve yeniliği biçim olarak benimsenmiş, medeniyete geçiş aşamasında zorluk yaşanmış olsa da sonunda ideal kadın imgesine ulaşılmıştır.<sup>121</sup> Büyük şehirlerde kadınların; bilim, teknokrasi, eğitim, öğretim alanlarında rol almasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki çoğu bölgede Cumhuriyet ile gelen yeniliklerden, kazandıkları haklardan habersiz olan kadınlar bulunmaktadır.<sup>122</sup> Tanzimat Dönemi ile başlayan süreçte Cumhuriyet Döneminde kadınlarla ilgili hukuk ve eğitim gibi önemli alanlarda reformlar gerçekleştirilmiş olsa da kadınların istenilen düzeye ulaşması gerçekleşmemiştir.<sup>123</sup> Reformlarla birlikte modernizme geçişteki önemli bir zaman dilimi olan Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında, toplum geleneklerden çok fazla uzaklaşmamış ve rejimin toplumun belirli yerlerine ulaşabilmesi nedeniyle sınırlı bir değişim yaşanmıştır.<sup>124</sup>

Fransa'da 1789 yılında Olympe de Gouges tarafından ilan edilen *Kadın Hakları Beyannamesi* ile 1790 yılında miras davası yeni bir biçime sokulmuştur. Böylece ailedeki kız çocukları, erkek çocuklarında olduğu gibi mirasa girmiştir. 1792 yılında boşanma kanunu kesinleşmiştir. Kadın artık erkeğin hayat arkadaşı olduğu gibi iş arkadaşı da olmuştur. Bu haklardan ise asiller ve orta tabakadaki insanlardan çok ekonomik kuvvetin işçilerin eline geçmiş olmasından dolayı işçi sınıfı faydalanmıştır.<sup>125</sup>

Orhun Kitabeleri; “Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıkta, ikisinin arasında kişi oğlu yaratılmış. Kişi oğlunun üzerine ecdadım Bumin Hakan, İstemi Hakan oturmuş, Büyük Türk kavminin ilini, töresini tutabilmiş, Türk milletinin ilini, töresini idare edivermiş, tanzim edivermiş.”<sup>126</sup> cümleleri ile başlamaktadır. Bu yazıtlarda aktarıldığı gibi Türk topluluklarında töre, yasa bulunmaktadır. Sosyal bir düzen kurulmuştur. Mülkiyet ve aile hukuku gibi konular kurallara göre

<sup>121</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>122</sup> Üçok, a.g.e., s. 263.

<sup>123</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>124</sup> I. Özel, ‘1930’ların İstanbul Basınında Kadın’. *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul, Temmuz 1996, ss. 33-35.

<sup>125</sup> Beauvoiere, a.g.e., s. 76-77.

<sup>126</sup> İnan, ‘Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler’, a.g.e., ss. 28-29.

düzenlenmiştir.<sup>127</sup> Osmanlı Devleti'nde ise hukuk alanındaki değişimler de Tanzimat Döneminde görülmeye başlamıştır. 1911 yılında Mebuslar Meclisi'nde Ceza Kanunu ile ilgili görüşmelerde zina konusunda kadına ve erkeğe ağır cezaların verilmesi tartışılmıştır. O dönem şeriat kökenine bağlı kadın haklarının lehinde kanunlarda ilk yenilik yapılmış ve eşitlik getirilmiştir. 1917 yılında Aile Hukuku Kararnamesi yerine geçen yasa çıkmıştır. Evlenme konusuna, İslam hukukuna bağlılıkla birlikte hükümetin karışması sağlanmıştır. Bu değişme kadın haklarında önemli bir ilk harekettir. Bu yıl evlenmede devlet izni zorunluluğu ve poligamiye sınırlama getirilmiştir.<sup>128</sup> Osmanlı Devleti'nde kabul edilmiş olan İslam Medeni Kanun'u, erkeğin önder olduğu aile tipini kabul etmektedir. Veraset sistemine göre kadın her zaman erkekten az pay almakta, özgür iradeyle evlilik yapamamakta ve bu görevi baba veya başka aile büyüğü yapmaktadır.<sup>129</sup>

Eski geleneğe göre düşünen topluluk, kadına hukuki hakların verilmesine olumlu yaklaşmamış olsa da Atatürk'ün bu konudaki ileri fikirleri ve memleket içi seyahatlerinde, öğretmenler topluluğunda söylediği nutuklarda, kadın hakları ile ilgili olumlu sözler kamuoyunu hazırlamıştır. Atatürk'ün yakın çevresinde de konuşularak tartışılan kadın hakları konusu daha sonra kadın halini almıştır. Hukuk alanındaki büyük değişiklikler Medeni Kanun (*Hususî Hukuk*) ve Siyasi Haklar (*Amme Hukuku*) olarak iki ana bölümde ele alınmaktadır.<sup>130</sup>

Osmanlı Devleti'ndeki Türk kadınının İslam hukukuna göre kurulan aile yapısında hakları kısıtlıdır. 19. yüzyılda gerçekleşen ıslahat hareketleri de kadınlara hukuk açısından üzerinde durulan bir değişiklik sağlamamıştır.<sup>131</sup> Birinci Dünya Savaşı döneminde çıkarılmış olan "*Aile Hukuk Kararnamesi*"yle aile hukukuyla ilgili eksiklikler çıkarılmaya çalışılsa da mütareke sırasında kararname uygulamadan kaldırılmıştır.<sup>132</sup> Bu kararname; eski zamanlarda on iki, hatta daha küçük yaştaki kız çocuklarının evlilik yaşını on yediye çıkarmış, nikah törenini tanıklar ve hakim önünde gerçekleştirmeyi medeni bir hüküm olarak saymış olsa da esas dokunuşlar

---

<sup>127</sup> İnan, 'Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler', a.g.e., ss. 28-29.

<sup>128</sup> Göksel, a.g.e., ss. 139-140.

<sup>129</sup> Doğramacı, a.g.e., ss. 6-7.

<sup>130</sup> İnan, a.g.e., ss. 163-165.

<sup>131</sup> İnan, a.g.e., ss. 163-165.

<sup>132</sup> Göksel, a.g.e., s. 169.

gerçekleştirilememiştir. Yine bu kararname ile kadının nikah masasında isteklerini erkeğe kabul ettirmesi, birkaç kadın ile ‘*imam nikahı*’ adı altında evlilik yaşayan erkeğin bu birliktelikte tam kadınlar arasında eşitlik sağlamadığı takdirde kadınlardan birinin kadıya başvurarak boşanmayı isteyebilmesi gibi boşanma konusunda kadına haklar tanımak istenmiştir. Ancak bu kararname bir yıl sonra padişah Vahdettin döneminde yürürlükten kaldırılmıştır.<sup>133</sup>

Kurtuluş Savaşı sırasında hükümet Ankara’da, Büyük Millet Meclisi’nde “*Aile Hukuku Kanun Projesi*” ni yasa olarak çıkarmak istese de kadın hakları konusu 1926 yılında İsviçre Medeni Kanun’unun esas alınması ve karı ile koca arasındaki mal ayrımının kabul edilmesi ile Türk Medeni Kanunu çıkarılmıştır. Bir ülkede bulunan vatandaşların diğer bireyler veya eşyalarıyla dolaylı ya da doğrudan bir şekilde bağlantılarını düzenleyen hukuk kolu olan Medeni Hukuk’un mecliste kabul edilmesi ile Türk kadını; birçok temel haklara, en ileri uygarlık seviyesine ulaşmıştır.<sup>134</sup>

Aile toplumsal bir karakter taşımaktadır. Eski zamanlarda evlilik adı altında kadın ve erkek arasında hiçbir yazılı antlaşma yoktur. Bu nedenle erkek istediği zaman kadından ayrılabilme hakkına sahiptir. Tek nikah, demokrat ulusların önemli bir karakter göstergesidir.<sup>135</sup> Bununla birlikte yeni yüksek topluluğun temellerini oluşturan Medeni Kanun<sup>136</sup> Türk toplumuna, çok kadınla evlenmenin kaldırılması ve boşanmanın sadece erkeğin isteğine değil, kadının da isteğine bağlı olması ile ilgili yenilikler getirmiştir. Kadın ve erkek, çağdaş haklarda hiçbir ayrım yapılmadan Türk vatandaşı olarak eşit sayılmıştır. Türk kadını mülkiyet ve miras haklarında ikinci dereceye düşürülmekten kurtulmuş ve tam anlamda medeni kişiliğe sahip olmuştur. Medeni Kanun’un en önemli bölümü tek kadın ile evliliğin kabul edilmesidir. Evlilik için on sekiz yaşını doldurmuş olma şartı getirilmiştir. Evlenme sözleşmesi belirli formaliteye bağlanmış, evlilik belediyede ve tanıkların karşısında evlenme, kütüklerine ve nüfus kağıtlarına kaydedilme hükmü getirilmiştir. Bununla birlikte her iki taraf gözetilerek aile kurumunu korumak amacıyla önlemler alınmıştır.<sup>137</sup>

---

<sup>133</sup> İnan, a.g.e., ss. 163-165.

<sup>134</sup> İnan, a.g.e., ss. 163-165.

<sup>135</sup> Beauvoiere, a.g.e., ss. 79-80.

<sup>136</sup> Atay, a.g.e., s. 409.

<sup>137</sup> İnan, a.g.e., s. 166.

1921 Meclisi'nin çoğunluğunu sarıklı hocalar ve şeyhler gibi din ile tarikat adamlarının oluşturması nedeniyle bu konuda çağdaş atılımların gerçekleşmesi sağlanamamışken, 1923 Meclisi'nde de yapısal anlamda bir değişiklik görülmemiştir. Ancak 1923 seçimleri ile değişmiş olan Meclis'te Adalet Bakanı Seyit Bey önderliğinde, yeni bir Medeni Kanun hazırlamak amacıyla oluşturulan komite eski hukuk sisteminde küçük değişiklikler yaparak bir tasarı hazırlamış ancak bu tasarı reddedilmiştir. Meclis'teki bu gerici tutuma karşı Mustafa Kemal Atatürk kadın haklarından yana kamuoyu oluşturmak amacıyla etkili söylevlerde bulunmuştur. Ahmet Ağaoğlu'nun; yöneticilerin çelişkili yapısının ve iki zıt zihniyetin çarpışmasını, gelenek taraftarı tutucu çevrelere tepkisini bildirmiş ve eğitim olanaklarına sahip olan Türk kadınının çelişkili toplumsal konumunu gün yüzüne çıkarmıştır.<sup>138</sup> Milli Mücadele döneminde meclis gündeminde kadınlara siyasi haklar verilmesi ile ilgili görüşler tartışmalara neden olmuş, 1924 yılında da anayasa teksti üzerinde yapılan görüşmeler sırasında benzer tartışmalar yaşanmıştır. Bu metnin onuncu maddesinde yer alan “18 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçimlerine katılabileceği” ve on birinci maddede “30 yaşını bitiren her Türk'ün milletvekili seçilebileceği”<sup>139</sup> sözlerine yer verilmiştir. Bunun üzerine söz alarak konuşmaya Bayazıt sayısları Şefik Bey'in, “her Türk” sözüne kadınların da dahil olduğunu hatırlatmasıyla bazı milletvekilleri tarafından “her Türk” kelimesinin Türk kadınına da kapsamasının gerekli olduğu görüşünü belirtilmiş olsa da meclisteki çoğunluk tarafından kabul edilmemiş ve “her Türk” yerine “her erkek Türk” sözü kullanılmıştır. Bu kararın ardından Recep Peker ise “Kadına hak vermediniz, bari alkışlamayın!” sözleriyle tepkisini göstermiştir.<sup>140</sup> Tam bu aşamada kadınlar, toplumsal güçleri kendi lehine çevirmek amacıyla, Nezihe Muhiddin'in girişimi ile Ocak 1924 yılında İstanbul Türk Ocağı Binası'nda toplanmıştır. Her ne kadar görüş birliği sağlanamasa da toplantı bittikten sonra kadınlar, Aile Hukuku tasarısını incelemek amacıyla bir komisyon kurdular. Bu komisyonda ise Nezihe Muhiddin, Halide Edip, Azize Hanım, Selma Hanım, Nakiye Hanım, Sabiha Zekeriya Hanım, Rezzan Hanım, Nigar Şevki Hanım, Aliye Esat Hanım, Naciye Faham Hanım yer almıştır.<sup>141</sup>

<sup>138</sup> A. Yaraman, ‘Resmi Tarihten Kadın Tarihine’, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2001, ss. 137-140.

<sup>139</sup> S. Özer, ‘Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2013, cilt: 29, sayı: 85, 131-168.

<sup>140</sup> Özer, a.g.m., ss. 131-168.

<sup>141</sup> Yaraman, a.g.e., ss. 137-140.

Ailede kadının hukuku ve Türk ailesi, Atatürk'ün ilk zamandan itibaren önemle ele aldığı konulardır. 1925 yılında İnebolu'da halkla yapmış olduğu bir konuşmasında, ailenin karıyla kocadan ibaret olduğunu ve bu iki kişinin eşit koşullarda yuvalarını yürütmelerinin gerekliliğini anlatmıştır. Ardından Ankara'da Hukuk Mektebi'ni açarken yaptığı konuşmasında: “*Cumhuriyet Türkiye'sinde eski hayat kuralları, eski hukuk yerine yeni hukukun kullanılması...*”<sup>142</sup> gerektiğini belirtmiştir. Türk ailesinin, Türk vatandaşının toplumsal haklarını, birbirleri ile ilişkilerini uygar ülkelerin seviyesine getirmenin yeni yasalar ile sağlanabileceğini belirten Atatürk, en yetkili hukukçuları bir araya getirerek *Bilim Kurumu*'nu kurmuştur. 19. yüzyılda aile, kişilerin statüsü, miras gibi temel konuları kapsamayan, ticaret hukukunun da yetersiz olduğu, İslam esaslarına dayanarak toplumu yöneten tek hukuk kaynağı *Mecelle*'nin yerine, *Türk Medeni Kanunu*'nu hazırlatmaya başlamıştır. Halkın; doğumlarından ölümüne kadar bütün kişisel ilişkilerini ve parasal ilişkilerini düzenleyen kapsamlı bir yasaya ihtiyaç duyulmuştur.<sup>143</sup>

1912 yılında İsviçre'de uygulamaya konulan İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkiye'de kabul edilerek, temeli oluşturulan Medeni Kanun'un alınışında istenilen amaç halkın bağlantılarını olması gerekene göre yeniden düzenlemektir. Yıllardan beri tartışılan kadının toplumdaki konumu sorununa geniş çözümleme olanakları sağladığı gibi; kişi, iş ve aile ilişkileri ile uygunluk halinde olacak başka yasalarla da çevrelenmiştir. Kişi, soyadları, özel mülkiyet, miras, ticaret kanunları, borçlar, mukavele, mali mesuliyetler, kanuni oturma yeri gibi medeni uygarlıkta kişi hayatında önem kazanan alanlardaki gelişmelerin kaynakları Medeni Kanun'da yer almaktadır. Kadın Hakları üzerine getirilen yenilikler anayasayı da etkilemiş, 1934 yılında kadınlara eşit yurttaşlık hakları sağlanmıştır.<sup>144</sup>

İsviçre Medeni Kanun'u temel alınarak hazırlanan Türk Medeni Kanunu'nun 17 Şubat 1926 yılında kabul edilmesi ile Türk Kadını şu hakları elde etmiştir:

- Çok eşlilik kaldırılmıştır. Türk kadını evinin annesi ve tek kadınıdır.

---

<sup>142</sup> Göksel, a.g.e., ss. 169-171.

<sup>143</sup> Göksel, a.g.e., ss. 169-171.

<sup>144</sup> N. Berkes, 'Türkiye'de Çağdaşlaşma', Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 530-532.

- Boşanma konusuna eşitlik getirilmiştir. Artık kadınlar da yargıca başvurarak boşanma isteğini açıklama hakkına sahip olmuştur.
- Boşanmaya yalnızca hakim karar verebilir.
- Velilik hususunda anneye de eşitlik sağlanmıştır.
- Daha önce mirasta, erkeğe düşenin çok az oranı kadına verilirken artık eşitlik sağlanmıştır.
- Hristiyanların kilisede rahibin önünde evlenmek istemelerini beyan etmeleri görüldüğü halde, İslamiyet'te dinsel bir evlilik kuralı bulunmamaktadır.<sup>145</sup> Buna rağmen daha önce imam karşısında ve vekil olarak seçilen erkek tarafından kadının rızasının açıklanarak nikah yapılması gelenek haline gelmiştir. Türk kadını ise Medeni Kanun ile evlenmeye razı olduğunu kendi diliyle ifade etme hakkını geri kazanmıştır.
- Önceleri “*beşik kertiği*” adı altında çocuk yaşta evlilikler görülürken Medeni Kanun ile evliliğe asgari yaş sınırı getirilmiştir.
- Eskiden iki kadının bir erkek yerine yemin etmesi kabul edilirken, Medeni Kanun ile bu konuya eşitlik getirilmiştir ve Türk kadını tam olarak bir “*insan*” olmuştur.<sup>146</sup>

Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirilmiş olan Türk Devrimi'nin temel unsuru laikliktir. Türk Devrimi; devlet yapısını, hukuk düzenini, kültür ve eğitim yaşamını donmuş haldeki kalıplardan kurtararak, tüm alanlarda köklü düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu minvalde Atatürk, tüm görüşlerini Türk Devrimi'nde ortaya koymaya çalışmıştır. Burada karşımıza çıkan önemli yeniliklerden biri ise 1926 yılında çıkarılmış olan, dini nitelikli Mecelle'nin kaldırılarak yerine Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi ve aile, evlenme, boşanma, miras gibi konuların laik hukuk kapsamına alınmış olmasıdır. Cumhuriyeti ve demokrasiyi birbirinden asla ayırmayan Mustafa Kemal Atatürk, vazgeçilmez egemenliğin bir bütün olduğunu ve bölünemeyeceğini, kimseye emanet edilemeyeceğini ve ulusun tümüne ait olduğunu dile getirerek, bütün bireylerin eşitliğini savunmuştur.<sup>147</sup> Özellikle Lozan'da müttefik güçler Türkiye'nin geri kalmış bir ülke olduğu ve hâlâ şariat ile yönetildiği gerekçesi

---

<sup>145</sup> Üçok, a.g.e., s. 263.

<sup>146</sup> Göksel, a.g.e., ss. 170-171.

<sup>147</sup> Ertan, a.g.e., ss. 231-244.

ile kapitülasyonların kaldırılmasına inatla karşı çıktığında, Atatürk en radikal hukuk reformu planları için yasal gerekçe ve motivasyon bulmuştur. Hızlı bir şekilde hukukî reformlar için bir komite kuran Atatürk; Türk delegasyonu ile Türkiye'nin yakın bir zamanda özel hukuk konularında Avrupa yasalarını kabul etmeye hazır olduğunu ilan etmiştir. 3 Mart 1924 yılında diri yapı üzerinde gerçekleşen zaferin ardından genel eğitimin seküler bir yönetim altında birleşmesi ve *İsviçre Medeni Kanunu*'nun 1926 tarihinde Türkiye'de onaylanmasıyla sekülerleşme gerçekleşmiştir.<sup>148</sup> Türk kadınının siyasal haklarını elde etmesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün rolü çok büyüktür. 4 Ekim 1926 yılında oy birliği ile kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile Türk kadınına; çalışma hayatında, aile hayatında, mirasta, sosyal ilişkilerde, eğitimde çeşitli haklar tanınmıştır ama o zamanlarda siyasal haklarla ilgili düzenlemeler gerçekleştirilememiştir. Bundan dolayı ilk olarak 3 Nisan 1930 tarihinde Belediyeler Yasası çıkarılarak Türk kadını belediye seçimlerine katılma hakkını, 26 Ekim 1933 yılında ise Köy Kanunu'nun değiştirilmesi ile birlikte muhtarlık ve ihtiyar heyetine seçme ve seçilme hakkı elde edilmiştir. Türk kadınının siyasal haklarını asıl elde ettiği gelişme ise 5 Aralık 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bu hak ile birlikte 1935 yılında gerçekleştirilen seçimde meclise on sekiz kadın milletvekili olarak girerken, Türk kadını *toplumda* hak ettiği yeri geri kazanmış, böylece Avrupa'daki kadınlara nazaran siyasal haklarını çok erken elde edebilmiştir.<sup>149</sup> Fransa gibi ülkelerde kadınların siyasi hakları kolay bir şekilde kabul edilmemiştir. Fransa'daki kadınlar uzun tartışmaların ardından 1945 yılında oy kullanma haklarını elde etmiştir.<sup>150</sup> Türk kadını ise Anadolu'da Sivas ve Erzurum Kongreleri aşamasında siyasi mücadeleye katılan kadın dernekleri ile fiilen siyasal hayata katılmış ve bunu da belediye seçimlerine katılma ve milletvekili seçilme aşamaları izlemiştir.<sup>151</sup> 3 Nisan 1930 yılında belediye, 5 Aralık 1934 yılında sayılab seçme ve seçilme hakları ile erkeklerle eşit bir duruma gelerek siyasi haklarını da kazanmıştır.<sup>152</sup>

---

<sup>148</sup> İnalçık, a.g.e., ss. 221-224.

<sup>149</sup> Aysal, a.g.e., ss. 182-186.

<sup>150</sup> Beauvoiere, a.g.e., ss. 85-86.

<sup>151</sup> Göksel, a.g.e., ss. 176.

<sup>152</sup> İnan, a.g.e., s. 169.

Kadın hakları ile ilgili çalışmaları gerçekleştiren Afet İnan, 1929/1930 ders tarihinde Musiki Muallim, yani günümüzdeki Konservatuvar okulundaki yurt bilgisi dersinde bir erkek öğrencinin: “Yürürlükte olan kanunun bize öğrettiğine göre kadınların oy verme hakkı olmadığı gibi seçilemezler de.”<sup>153</sup> sözü üzerine araştırmalarını gerçekleştirmiş, 3 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocağı merkezinde Türk kadınlarının seçim yapabilme haklarıyla ilgili ilk konferansını vermiştir. “Cumhuriyetimizin politika rejimi eşitlik prensibine dayanıyor. Seçim sandığı önünde en cahil ile en büyük devlet adamı eşittir. Kadın niçin bu eşitlikten yoksun tutulsun? Genel hizmetlerin iyi idaresinde erkeklerin olduğu kadar kadınların da savunacağı pek çok hakları vardır.”<sup>154</sup> diyen Afet İnan, bu konuyu açıklamak ve yaymak için 1930 yılında “İntihap (Seçim)” adındaki kitabını yayımlamıştır.<sup>155</sup>

Ulus, kadın ve erkek olarak ayrılmamaktadır. Demokratik ilkeye göre ulusu kadın ve erkek bütün olarak temsil etmektedir. Demokrasi, kanun karşısında sosyal sınıf tanımayarak, vatandaşları eşit şartlar altında kabul etmektedir. Bu haklar ise Türkiye Cumhuriyeti’nde kanunlaştırılmıştır.<sup>156</sup> Medeni Kanun ile hukuki ve sosyal alanlarda bir düzeye getirilen kadın ve erkek eşitliğiyle Atatürk’ün kadın reformu birçok ülkeye örnek olmuştur. Bütün bu gelişmelerle Türk annesinin daha iyi eğitilmesi ve bilgili hale getirilmesi sağlanarak, gelecek kuşakların da erdemli ve bilinçli yetişmesine olanak yaratılmıştır.<sup>157</sup>

19 Mayıs 1919 yılından itibaren Mustafa Kemal Atatürk’ün reformu ile gerçekleştirilen ve gelişen kadın hakları ile Türk kadını yeni bir statü kazanmıştır. Bütün bu gelişmeler Türk anasının daha iyi eğitilmesini, bilgili olmasını sağlayarak yeni kuşakların da bilgili ve erdemli yetişmesi için olanak sağlanmıştır. Bütün dünya aydınlarının bugün birleştiği görünüşe, o dönemler sahip olan Atatürk’ün kendine özgü bir kadın anlayışı vardır. Öyle ki 1923 yılında İzmir’de yapmış olduğu konuşmasında: “Şuna inanmak lazımdır ki dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir.”<sup>158</sup> demektedir. Atatürk, Türk kadınının dünya kamuoyunda çok

---

<sup>153</sup> İnan, a.g.e., ss. 169-178.

<sup>154</sup> İnan, a.g.e., ss.169-178.

<sup>155</sup> İnan, a.g.e., ss. 169-178.

<sup>156</sup> İnan, a.g.e., s. 169.

<sup>157</sup> Göksel, a.g.e., s. 177.

<sup>158</sup> Göksel, a.g.e., ss. 146-177.



yanlış tanıtıldığına dair güçlü bir fikre sahiptir. Atatürk bu yanlış imajın değiştirilmesi için mücadeleler vermiş ve Türk kadınının hayatta; bilim, sosyal, ekonomik ve ahlak gibi alanlarda, erkeğin yanında eşit şartlarda yer almasını hedeflemiştir. Atatürk 1925 yılında: *“Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil, ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk’ü zihniyetiyle, pazusuyla muhafaza ve müdafaaya kadir kuşaklar yetiştirmektedir. Milletin kaynağı, sosyal yaşamın esası olan kadını, ancak erdemli olursa vazifesini ifa edebilir. Herhalde kadın, çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun cümlece malum olan bir sözünü hatırlatırım: “Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer.”*<sup>159</sup> diyerek kadının toplumdaki yerine ve önemine vurgu yapmıştır.

Aile eğitimi önemlidir. Çünkü çocukların ilk eğitim yuvası, ailedir. Böylece kişi ilk olarak anne ve baba eğitimi ile toplumsal değerleri kazanmaktadır. Dil, ahlak ve din gibi toplumsal değerler kişilere ilk önce aile eğitimi ile verilmektedir.<sup>160</sup> Bu bağlamda Atatürk, Türk kadınının yetiştirilerek ev dışına çıkarılmasını sağlarken, onun en önemli sorumluluğunun annelik olduğunu unutmamıştır. Çünkü anne insanın ilk öğretmenidir. Milli terbiye ve milli eğitim konusu da Atatürk’ün Türk inkılabında öncelik verdiği bir husustur. Kendisi, kız ve erkek çocuklarını ayırmadan *“milli eğitim”* almalarından, Mart 1922 yılında meclis açılışında *“Kadınlarımızın aynı öğretim derecelerinden geçerek yetiştirilmelerine önem verilmesi”* nden,<sup>161</sup> ve yine bir konuşmasında: *“Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vaziyetin ehemmiyeti layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da alim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecatı tahsilden geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayatı içtimaiyede erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaklardır.”* demiştir.<sup>162</sup>

---

<sup>159</sup> Göksel, a.g.e., ss. 146-177.

<sup>160</sup> Beauvoiere, a.g.e., ss. 79-85.

<sup>161</sup> Göksel, a.g.e., ss. 157-158.

<sup>162</sup> T. Arıkan, ‘Atatürk’ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet’, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985, s. 24.

## 2. CUMHURİYET DÖNEMİ ROMANI VE KADIN

Roman, kişinin kendine benzeyen, farklı bir zamanda ancak aynı kültürde birini hayal edebilmesini ve onun aitlik duygusunu oluşturmakta kolaylık sağlayan bir unsurdur. Bu aitlik fikri özellikle 19. yüzyılda ulus-devletlerin tarihte yer almaya başladığı bir zamanda, devletler için çekici bir durum almıştır. Ulusların oluşması sırasında ortak bir dil, kültür ve bilinç yaratma noktasında devletlerin başvurduğu önemli odaklardan biri olan roman, bir bakıma bu anlamda bir bütün oluşmasına da sebep olmuştur.<sup>163</sup>

Edebiyat kuramcıları, edebiyat olgusunda rol oynayan sanatçı, eser, okur ve toplum olmak üzere dört unsura yer vermektedir. Edebiyat ve toplum arasında bir ilişki olduğu düşüncesi ile kuramlar geliştirmiş olan eleştirmenler arasında, edebi eserin bir araç olduğunu savunanlar da vardır. Edebiyat ve toplum arasındaki ilişkileri incelemek için kullanılan metot, edebi eserlerdeki toplumsal değişimi göstermektedir. Bu gibi çalışmalarda edebiyattan topluma bir yöneliş söz konusudur.<sup>164</sup> Roman, tarihsel ve sosyolojik bir olgu olarak kaleme alındığı dönemin sosyal ve tarihsel unsurlarını barındırmaktadır. Toplumsal şartların değişim yaşaması ile romanın karakterleri ve olay örgüsü etkilenmektedir.<sup>165</sup> Romanın temel unsuru insandır. İnsanın ailesi, kendisi ve çevresi ile yaşadığı çatışmalar romanın iç dokusunu oluşturmaktadır.<sup>166</sup> Birçok feminist eleştiriye göre 20. asrın başlarında kadın roman yazarlarında artışın görülme nedeni, erkeklerin romandan vazgeçmiş olması ile kadının hiçbir savaş vermesine gerek kalmadığı beyan edilirken; Türk romanında ise kadınlar, Batı'dan farklı olarak Osmanlı'nın son döneminde hâlâ erkeklerin egemen olduğu ve vazgeçmeyi düşünmedikleri alana savaş vererek girmeyi başarmıştır.<sup>167</sup>

Roman, Tanzimat Döneminden sonra Batı eserlerinin taklit edilmesi ile meydana gelmiş bir çeşittir. Türk Edebiyatı'nın ilk önemli roman örnekleri 1880

---

<sup>163</sup> N. Sarıaslan, 'Cumhuriyet'in İlk On Yılında Yaşamış Yazarların (Halide Edip, Peyami Safa, Reşat Nuri, Yakup Kadri) Romanlarında Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yılları', Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2023.

<sup>164</sup> B. Çeri, 'Türk Romanında Kadın, 1923-1938 Dönemi', Simurg Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 9-10.

<sup>165</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>166</sup> A. Yalçın, 'Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946' Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 14.

<sup>167</sup> Yaraman, a.g.e., s. 68.

yılından sonra çıkmaya başlamış ve özellikle 1883 yılından sonra gazetelerdeki kayıtlar ve tiyatronun yazıcıları kendine çeken bir tarafının kalmamış olması nedeniyle romanın ilerlemesi hız kazanmıştır. Yusuf Kâmil Paşa'nın 1862 tarihinde Fenelon'dan yaptığı "Telemaç" adlı ilk çeviri roman gibi on yıldan fazla süren tercümelerin ardından, 1896 yılında Edebiyat-ı Cedide ile teknik olarak Batılı tarza uygun örneklerle ilerleme kazanılmıştır.<sup>168</sup> Türk romanı; Batı romanının sanayi kapitalizmi ile atılım yaşaması gibi, geçmişinin yanı sıra Batı'nın etkisinde kalarak Tanzimat Döneminde kimlik edinmiştir. Tanzimat Döneminde toplumsal hayatı etkileyen sosyal düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesi ile birlikte roman konuları değişim yaşamış ve bu noktada kadın roman karakterleri de etkilenmiştir. Bununla birlikte toplumun inşa etmiş olduğu cinsiyet hiyerarşisinde kadının romana taşınmasından ödün verilmemiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından gerçekleştirilen sosyal reformların bireye ve topluma nasıl yansıdığını aktaran romanlar, toplumda olan cinsiyet eşitsizliğini de gözler önüne sermiştir. Dönemin yazarları genel olarak toplumsal gerçekliğe bağlı kalmış ve kadın ile erkeği romanlarına taşımıştır.<sup>169</sup>

Ziya Gökalp, romanla ilgili düşüncelerini kaleme aldığı yazısında: "*Gençlere aşılacak istenilen bütün duygular, iradeler, düşüncüler roman vasıtasıyla onlara kolayca telkin olunabilir.*"<sup>170</sup> demektedir. Kendisinin bu yaklaşımı birçok alan üzerine değerlendirilebileceği gibi ulus-kimlik oluşumu açısından da ele alınabilmektedir. Romanda belirtilen, yazar tarafından belirtilen tüm algılar ve düşünceler, kurgu yoluyla okurla daha kolay bir iletişim olanağı bulur. Yeni kurulan bir devletin veya siyasal olgunun kendi devamı için ardından gelecek nesillere; geçmişi, "*kendi*" geçmişini iletmesi ve devamının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni kurulan Türk devleti de ulus-kimlik oluşumu sürecinde ve yeni kuşaklara kendi öyküsünü aktarma noktasında Türk edebiyatından, romanlardan yararlanılmıştır.<sup>171</sup>

---

<sup>168</sup> M. Nihat, 'Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi', Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1934, ss. 294-295.

<sup>169</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>170</sup> Sarıaslan, a.g.m., s.0.

<sup>171</sup> Sarıaslan, a.g.m., s.0.

## 2.1. Edebi Dönemler ve Türk Kadını

Tanzimat Dönemi ile başlayan yenilik hareketlerinin Türk edebiyatına yansımalarının önemli bir örneği romandır. Batı'dan alınan edebî türlerden biri olan roman, sosyal ve siyasi değişmelerle yakından ilgilidir. Tanzimat Devrinde; devlet, fikir ve sanat insanlarının ortaya çıkardığı edebi çevrede roman, söylenilecek bir yeni düşüncenin faydalı taşıyıcısı olarak düşünülmüş ve itibar kazanmıştır.<sup>172</sup> Tanzimat Döneminde hız kazanan modernleşme konusu ile gerçek anlamda toplumu şekillendiren kadın fark edilerek sorunları gündeme getirilmiştir. Abdülhak Hamit Tarhan modernleşmenin temelinde kadının medeni seviyesinin yükselmesinin bulunduğunu belirtmiştir. Şemsettin Sami, Ahmet Mithat ve Namık Kemal gibi Tanzimat Döneminin aydınları ise kadınların temel sorunlarına vurgu yapmış; kadın, erkek eşitsizliği toplum içinde kadınların söz sahibi olamaması, görücü usulü evlilik gibi temel problemlerin üzerinde durmuştur. Buna rağmen dönemin yazınlarında kadının varlığı toplumsal yaşamda fazla görülmez. Kadın imajı; Tanzimat Döneminin öncesinde edilgen bir yapıdayken Tanzimat Döneminde de problem olarak görülmüştür. Bu dönemin eserlerinde yer alan kadın, geleneksel bir şekilde yansıtılmışken Servet-i Fünun döneminde bireysellik ön planda tutulmuş, aktif ve modern kadın imajı gün yüzüne çıkarılmıştır.<sup>173</sup> Tanzimat Dönemi ile fikir aleminde uyanışlar başlamış ve kadın yazarlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu dönemin kadın yazarları, kadını sadece ev kadını olarak düşünmüştür. Türk kadınının yetişmesini ve bilgi sahibi olabilmesinin, ev kadını olarak gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. Bu dönemde *Terakki Gazetesi* 1868 yılında ilk defa kadın haklarından ve seçimlerden söz etme cesaretine sahip olmuştur. *Mukedderat ve İslam Kadınları Gazetesi* adlı gazetelerde eşitlik konularından ve poligaminin zararlarından söz edilmiştir. Bu dönemdeki yayın hareketleri kadınlar için çok canlıdır. *İnsaniyet, Ayine, Parça Bohçası, Şukufezar* dergileri, 1895 yılında yayın hayatına başlayan ve tüm kadrosu kadınlardan oluşan *Hanımlara Mahsus Gazete* gibi dergi ve gazeteler, Türk kadınının Batı'ya yönelmesi ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.<sup>174</sup> Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ise meydana çıkan çağdaşlaşma konusu, kadınların çevresinde ortaya çıkan

---

<sup>172</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 18-19.

<sup>173</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>174</sup> Göksel, a.g.e., ss. 135-136.

gelişmelerin merkezinde yer almıştır. Cumhuriyet Döneminde üzerinde durulan kadın konusu; değişen düzenin getirdiği kaygılarla birlikte Türk-Osmanlı kimliği ile ilgili sorunlar dile getirilmiş ve tartışılmıştır.<sup>175</sup>

Özellikle II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle, kadınlarla ilgili fikir hareketlerinin yer aldığı kadın dergi ve gazeteleri artmıştır. 1908 yılında *Mehasin*, 1912 yılında *Kadın Bahçesi* ve *Kadınlar Dünyası*, 1913 yılında *Kadın Duygusu*, *Kadın Alemi* ve *Kadınlık*, 1918 yılında *Kadın Hayatı* adlı dergi ve gazeteler yayımlanmıştır. Kadının gelişimi ve hakları ile ilgili sert ve tartışmalı yazılar kaleme alınmıştır. Namık Kemal, Ali Suavi, Şinasi gibi ünlü aydın erkekler de İslam dini kaynaklarından dayanak aramış ve kadınların mücadelesinde yorumlarını beyan etmiştir. Celal Nuri ve Baha Tevfik'in kadınlarla ilgili kitapları çıkmış, Ziya Gökalp ise eski Türk kadınının hayatını incelemiştir.<sup>176</sup>

19. yüzyılın Osmanlı'sında; askeri, siyasi, idari, sosyal, ekonomi gibi alanlarında çalışmalar yapan ve Tanzimat Dönemindeki değişimin doğruluğunu, gerekliliğini, yanlışlarını eserlerinde konu edinen, dilbilimci, tarihçi, hukukçu, devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa'nın<sup>177</sup> kızı olan, Türk edebiyatının ilk kadın romancısı Fatma Aliye;<sup>178</sup> ilk kez 1890 yılında Georges Ohnet'in "*Volonté*" adlı eserini "*Meram*"<sup>179</sup> adı ile tercüme etmiş ve bu çeviriye "*Bir Hanım*" imzasını atmıştır.<sup>180</sup> Yine Fatma Aliye Hanım, ilk Türk kadın romanı olan "*Muhâdarat*"ı<sup>181</sup> ardından ise kadın sorunlarının incelendiği "*Taaddüd-i Zevcat*"<sup>182</sup> ve "*Nisvan-ı İslam*"ı<sup>183</sup> yayımlamıştır.<sup>184</sup>

Kadın ve erkek aydın fikir insanları yeni bir aile tipi ve yeni bir kadın özelemlerini yazılarında aktarmışlardır. Örneğin; Şinasi'nin 1859 yılında yayınladığı

<sup>175</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>176</sup> Göksel, a.g.e. s. 137.

<sup>177</sup> E. Merve Koç, 'Ahmet Cevdet Paşa ve Modernizme Bakışı', *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt:2, sayı:3, 2020, 165-178.

<sup>178</sup> Göksel, a.g.e., ss. 135-136.

<sup>179</sup> G. Ohnet, 'Meram' (çev. Fatma Aliye), Papersense Yayınları, İstanbul, 2014.

<sup>180</sup> Yaraman, a.g.e., s. 68.

<sup>181</sup> F. Aliye, 'Muhadarat', Özgür Yayınları, İstanbul, 2012.

<sup>182</sup> F. Aliye, 'Çok Eşlilik-Taaddüd-i Zevcat', Hece Yayınları, Ankara, 2007.

<sup>183</sup> F. Aliye, 'İslam'da Kadının Gerçek Yeri- Nisvan-ı İslam', Derin Tarih Yayınevi, İstanbul, 2018.

<sup>184</sup> Göksel, a.g.e., ss. 135-136.

“Şair Evlenmesi”<sup>185</sup> adlı eserde; karşılıklı anlaşarak evlenme teması işlenmiştir. Şemsettin Sami’nin 1880 yılında yayınladığı “Kadınlar”<sup>186</sup> adlı eserinde “Türk kadınının statüsü ile ilgili görüşü ve iş hayatına girmeleri hakkında iddiaları” aktarılmıştır. Kadınların, özellikle Fransızca olmak üzere Batı dillerini öğrenme isteği başlamış, Fransız edebiyatının etkisi ile şiirler yazan ilk kadın şair Nigar Hanım, Fransızca tercümeler de yapmıştır. Çalışmaları tepki ile karşılanmış olsa da; Mihrünnisa, Fatma Aliye, Fatma Makbule gibi isimler de Fransızcadan çeviriler yapmıştır. Ayrıca yazar Fatma Aliye’nin liderlik yaptığı, savaş yaralarına yardımcı olmak amacıyla 1867 yılında ilk kadın birliği derneği, “Cemiyet-i İmdadiye” adıyla kurulmuştur.<sup>187</sup> Dönemin çeşitli yazarları da kadınların; sosyal, ekonomik, kültürel durumunun düzeltilmesinin gerekli olduğunu, bu durum düzeltilmeden Batılılaşmanın gerçekleştirilemeyeceğini ve kadının bir dereceye kadar öğrenim görmesinin az da olsa topluma okumuş insan kazandıracağını eserlerinde kaleme almışlardır.<sup>188</sup> Tanzimat Döneminde kadının toplumsal yaşamında gerçekleştirilen düzenlemeler yenilikçi ve Batılılaşmanın etkisi ile romanlarda işlenirken, erkeklerin çoğunluğu toplumda kendilerine atfedilen patriarkal sistemdeki rollerini sürdürmeye devam etmiştir.<sup>189</sup>

Seçkin ailelerden gelen ve özel eğitim alan kadın yazarlar, Osmanlı Devleti’nde yaşamış olan kadınlar arasında her zaman bir adım ileride olmuştur. Periyodun ünlü kişilerinin yakınları olan kadınlar; farklı etnik, sosyal sınıf ve dinî kimliklerden gelen kadınlar gibi görmezden gelinmeden ayrıcalıklı bir şekilde erkek egemen edebiyat dünyasında kabul görmüş ve eserlerini yayınlatarak adlarını yazılarının sonunda belirtme imkanını elde etmiştir. Bu nedenle içinden çıktıkları ve çok iyi bildikleri toplumsal çevreleri de eserlerindeki karakterleri yaratırken kullanan yazarlar<sup>190</sup> Osmanlı’nın son dönemindeki roman yazarlarının aktardığı esas alınır; kadınların dindar toplumda özgürleşmesini barındıran yaklaşım, erkekleri bir yandan büyülemeye başlamışken diğer yandan da korkutucu bir saplantıya dönüşmüş ve toplumsal cinsiyet rollerinin tersine dönmesi endişe yaratmıştır. Eserlerde, aşırı

<sup>185</sup> Şinasi, ‘Şair Evlenmesi’, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, 2008.

<sup>186</sup> Ş. Sami, ‘Kadınlar’, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.

<sup>187</sup> Göksel, a.g.e., ss. 135-136.

<sup>188</sup> Doğramacı, a.g.e., s. 11.

<sup>189</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>190</sup> G. Oktay, ‘Türk Romanında Kadın ve Toplumsal Cinsiyet: Kimlik, Sınıf, Temsil (Kadın Yazarlar Örneğinde 1877-1938)’ *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Çanakkale, 2018, s. 241.

Batılılaşan kadın ahlaksız gibi işlenirken, aşırı Batılılaşan erkek ise kadınlaşmış olarak aktarılmıştır. Tanzimat Dönemi romanı Batı hayranı olan erkeklere karşı alaycı bir tavır alırken, kadınlar ise birden fazla yapılan evlilik adı altındaki birliktelikte; aşığılanma, istenmeyen evlilik, tek taraflı boşanma ile güçsüz bir varlık olarak yansıtılmıştır. Bunların yanı sıra Tanzimat romanında kadın karakterler; kültürlü, zarif, güzel, terbiyeli, görgülü, güzel konuşan, edebiyattan ve musikiden anlayan, ev idaresini bilen, çocuk terbiyesinde bilgi ve başarı sahibi, kocasına sadık, iffetli, ailesine bağlı, vakur, ciddi, marifetli, evinin içindeki dört duvarda saadeti arayan, kendi için değil ailesi için yaşamını sürdüren, fedakar olarak aktarılmıştır. Kadının toplumdaki konumu Tanzimat Döneminde gerçekleştirilen modernleşme çabaları ile tartışılmaya başlamış ve şekillendirilmeye çalışılmıştır. Kadın ile ilgili gerçekleştirilen tüm düzenlemeler devlet feminizmi ağırlıklı olduğu için kadının var oluşu bir meydan okuma olarak değil aksine toplumsal rolleri ile uyumlu kimlikler olarak Türk romanında yer almıştır. Bunun sonucu olarak da kadın imgesi; geçiş döneminde yaşanan ekonomik, toplumsal, siyasal çalkantıların ortaya çıkardığı ahlak sorunuyla; bakış açısının, çağdaş bilim ve felsefe verilerinin ışığında, toplumsal ilişkilerden soyutlanmadan değerlendirilen, gerçekçi kadın imgesi olarak iki düzlemde Türk yazınında kaleme alınmıştır.<sup>191</sup>

Kurtuluş Savaşı'nın ardından *Ulusal Ant (Misakı Milli)* hudutları içinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk döneminde “*çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak*” amacıyla toplumsal yapı ile ilgili bazı alanlarda; Hilafetin kaldırılması, Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi, Tarikatların kaldırılması, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, Miladi Takvimin kabul edilmesi, Şapka Devriminin yapılması, İsviçre'den alınmış olan Medeni Kanunu'nun, İtalya'dan alınan Ceza Kanunu'nun kabul edilerek Batı ölçülerine uydurulması, din ile ilgili madde ve sözlerin Anayasa'dan çıkarılarak devletin laikleştirilmesinin ardından Latin alfabesinin ve rakamlarının kabul edilmesi ile Harf Devriminin yapılması, ortaöğretim derslerinden Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması ve din eğitiminin ailenin inisiyatifine bırakılması, devrim ilkelerini yerleştirmek, ulusal kültürü aşımak amacıyla şehirlerde “*Halkevleri*”nin, köylerde ise “*Halkodaları*”nın kurulması,<sup>192</sup>

<sup>191</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>192</sup> C. Kudret, ‘Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman 1859-1959’, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 668.

Avrupa devletlerinin Türkler hakkında “*barbar*” deyimini kullanarak istilacı kavim olduklarını beyan etmelerinin ardından Atatürk’ün Türk Ocakları’ndaki VI. son oturumunda verdiği direktif üzerine Afet İnan’ın kırk imza ile sunduğu önerge ile Türk Tarih Kurumu’nun kurulması,<sup>193</sup> Türk Dilini yabancı dillerin tutsaklığından kurtarmak amacıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kurulması, ezanın Türkçe okunması, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması, askerlikte çavuş veya onbaşı olmuş gençlerin köy çocuklarını okutmak ve köylüyü eğitmek amacıyla açılan kurslarda eğitmen olarak görev alması, Anayasa’ya “*altı ok*” olarak bilinen altı ilkenin (*cumhuriyetçilik, laiklik, halkçılık, devletçilik, milliyetçilik, inkılapçılık*) eklenmesi, kırk bin köye öğretmen ve sağlık memuru yetiştirmek ve köylüyü eğitmek amacıyla “*Köy Enstitüleri*”nin açılması gibi birtakım yenilikler yapılmıştır.<sup>194</sup> Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’e geçişte başta eğitim ve kültür olmak üzere her alanda ilk olarak durum tespiti yapılmaya ve duruma uygun bir sistem oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak 1920 yılından sonra ülkede yayımlanan romanların tamamının bibliyografyası hazırlanamamıştır. Bu nedenle 1930’lu yıllara kadar sistemli bir derleme çalışması gerçekleştirilememiş ve 1930 yılından sonra yapılan çalışmalar da eksikleri tamamlamak açısından yetersiz kalmıştır. 1928 yılından itibaren yeni harfler ile yapılan yayınlar aynı yıl bir kısım matbaanın hala eski harflerle, bir kısmının da yeni harflerle yayın yapması da önemli karışıklığa sebep olmuştur.<sup>195</sup>

1919-1923 tarihlerinde yurdu alıkonulmaktan kurtarmak için verilen zorlu çaba bir anlamda ulusalcı duyguların da en yüksek olduğu dönemdir. Ancak bu dönemde ulusal direnişin başlamasının yanında padişahlık ve Halifelik kurumunun devam ettiğini göz önünde bulundurarak zorlayıcı bir kimlik oluşum aşamasına dikkat edilmektedir. Bu durum Türk kimliği ve Müslüman kimliği arasında kesin bir ayrım yapılmasını engelleyerek, ulusal söylemlerde de din vurgularının öne çıkarılmasına sebep olmuştur. 1917 yılından sonrasında romanlarda ele alınan ana konulardan biri olan “*Anadoluculuk*” ile yurt savunmasında yer almak, Anadolu’ya geçmek ve düşman işgaline karşı çaba göstermek dönemin en önemli eylemlerindendir. Böylece Milli Mücadele Döneminde temelleri atılan, 1919-1925 yılları arasında “*Anadolu*

<sup>193</sup> <https://www.ttk.gov.tr/tarihce/> , ‘*Tarihçe*’, E.T: 16.02.2023.

<sup>194</sup> Kudret, a.g.e., s. 668.

<sup>195</sup> Yalçın, a.g.e., ss.11-12.



*Mecmuası*” ile farklı bir noktaya evrilen Anadoluçuluk anlayışı ortaya çıkmıştır. Özellikle Halide Edip’in Turancılığı, gerçekleşmesi güç bir düşünce olarak görmesi ve “*kendi evimiz harap haldeyken başkalarının evini yapmaya kalkışmanın gülünç olacağını*” söylemesi Anadoluçuluk anlayışının yayılmasında etkili olmuştur. Anadolu işgalden kurtulduktan ve 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk milliyetçiliğinde daha sistemli ve modernist bir anlayış benimsenmiştir. Bu nedenle sanayileşme ve iktisadi kalkınmada, aynı zamanda sosyo-kültürel olarak da modern vatandaşların yaratılmasında ulusalcılık etkili olmuştur.<sup>196</sup> Cumhuriyet Dönemi romanlarında, erkek ile kadın arasında ulusalcı bir yoldaşlığın kurulmaya başlandığı görülmektedir. Bu dönemin eserlerinde görülen milli bir kimlik oluşturma çabası, romanlarda bu çerçevede konumlandırılan milliyetçi kadın simgelerini öne çıkarmaktadır.<sup>197</sup>

1920 yıllarında yetişen ve yakın tarihin bütün acılarını yaşamış bir nesil tarafından gerçekleştirilen Cumhuriyet Dönemi; sosyal ve siyasal değişimin, daha yaygın ve köklü bir biçimde gerçekleşerek toplumu değiştiren bir dönemdir. Bu değişikliğin yıllarca özlemini çekmiş olan yazarlar bir yandan son yüzyılın hesabını yapmış, diğer yandan ise yeni rejimin çalışmalarını geniş topluluğa duyurarak benimsetme ihtiyacı duymuştur.<sup>198</sup> Cevdet Kudret’in; 1923-1938 Atatürk Dönemi ve 1939-1959 Atatürk’ün vefatından sonraki dönem olarak ikiye ayırdığı Cumhuriyet Dönemi edebiyatı romanlarındaysa kadın,<sup>199</sup> toplumsal düzenlemeler ile birlikte kamusal hayat içinde ele alınmış, feminist edebiyat eleştirisi ve toplumsal cinsiyet sosyolojisine uygun rollerde eserlere işlenmiştir.<sup>200</sup> Atatürk devrimleri Türkiye’sinin sosyal yapısının bir sonucu olarak romanlarda “*okumuş kadın*” konu olarak ele alınmıştır.<sup>201</sup> Cumhuriyet Dönemi Türk romanının önemli yazarlarından biri olan Halit Ziya Uşaklıgil eserlerinde<sup>202</sup>; yakından tanıdığı İstanbul’un yüksek burjuva ailelerinden, erdemli hanımefendilerin yanında o ailelere dahil olan hassas, hülyalı,

---

<sup>196</sup> Oktay, a.g.m., s. 241.

<sup>197</sup> Ç. Günay Erkol, ‘Osmanlı-Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm’, *Türkiyat Mecmuası*, cilt:21, sayı: 2, 2011, 147-175.

<sup>198</sup> Yalçın, a.g.e., s. 20.

<sup>199</sup> Kudret, a.g.e., s. 668.

<sup>200</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>201</sup> G. Aytaç, ‘Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler’, *Doğu Batı Yayınları*, Ankara, 2012, s. 36.

<sup>202</sup> H. Ziya Uşaklıgil, ‘Aşk-ı Memnu’, Kapı Yayınları, İstanbul, 2018.

hafifmeşrep kadınları işlerken; Kadınlar Halk Fırkası'nı kuran Nezihe Muhiddin<sup>203</sup> ise kadınları; güzellik kraliçesi, köle, prenses, avukat, müzisyen kimliklerinin yanı sıra, kadın-kadın ve kadın-erkek arasındaki ilişkileri kaleme almıştır. Bir diğer önemli yazar Halide Edip Adıvar<sup>204</sup> ise kadınları; modern, olumlu ve aydın olarak yansıtırken, erkekleri de evlerindeki değerden habersiz, kadının arkadaşlığını kazanmaktan aciz, kaba, duyarsız ve ilgisiz olarak aktarmıştır.<sup>205</sup>

Cumhuriyet'ten önceki dönemde yetişmiş olan; Recaizade Mahmut Ekrem, Nabizade Nazım, Samipaşazade Sezai, Uşakizade Halit Ziya, Köprülüzade Mehmet Fuat gibi Edebiyat sanatçıları genel olarak, adlarından da belli olacağı üzere seçkin ailelerde yetişmiş kişilerdir. O dönemde yetişmiş olan sanatçılar genel olarak İstanbul doğumludur. Bu nedenle kendi yetişmiş oldukları çevre ve o çevre insanların duygu, düşünce ve eylemlerini İstanbul ağzı ile anlatan yazarlar, özel eğitim almış kişilerdir. Cumhuriyet Döneminde; okul, halkevleri, köy enstitüleri, basın gibi kültür kurumlarının artması ve okulların parasız olması ile toplumun her kesiminden insanların yetişmesi ve sanata atılma olanağı hazırlanmıştır. Böylece bilim ve sanat, varlıklı ailelerin tekelinden kurtarılmıştır. Köy, kasaba, vb., gibi çeşitli toplum çevrelerinden gelen sanatçılar; gecekondu, kenar mahalle gibi yakından tanıdığı çevreyi ve insanlarını anlatmıştır. Böylece, Atatürk döneminin; ulusçu, halkçı, devrimci eğitimi halk ile iç içe, toplumsal bir edebiyatın doğmasını sağlamıştır.<sup>206</sup>

Cumhuriyet Dönemi öykü ve romanlarında daha önceki dönemlerde olduğu gibi toplumsal sorunları ele alan ve bireyin iç dünyasını aktaran iki farklı çizgi görülmektedir. Kurtuluş Savaşı zamanında ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Yahya Kemal, Memduh Şevket, Ruşen Eşref gibi yazarlara, hizmetleri bulunması dolayısıyla milletvekillik, elçilik, vb. gibi görevler verilmiştir. Bu dönemde tarafsız davranan; Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi gibi isimlere de görevler verilmiştir. Ancak Cumhuriyet Döneminden önce gelen bu isimler dışında “*Cumhuriyet kuşağı*” olarak adlandırılan ve bu dönemde sanat dünyasına giren kişiler 1925 yılından sonra görülmüştür. Roman alanında 1923-1930 yıllarında Halide Edip,

<sup>203</sup> N. Muhiddin, ‘İzmir Çocuğu’, Dorlion Yayınları, Ankara, 2023.

<sup>204</sup> H. Edip Adıvar, ‘Kalp Ağrısı’, Can Yayınları, İstanbul, 2023.

<sup>205</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>206</sup> Kudret, a.g.e., ss. 668-669.

Peyami Safa, Reşat Nuri, Yakup Kadri gibi Cumhuriyet öncesi kuşağın eserleri yayınlanırken, 1931-1932 yılları arasında ise Cumhuriyet kuşağının ilk romanları kitap halinde yayınlanmıştır.<sup>207</sup> Bu dönem romanı, yaşanan sosyal ve siyasal olayların etkisinde yetişen insanı anlatırken, Tanzimat Dönemine hatta bazı romanlarda II. Mahmut dönemine kadar inmektedir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak*<sup>208</sup> ile *Sodom ve Gomore*<sup>209</sup> adlı romanlarındaki Servet ve Sami Bey tipleri Tanzimat neslini, İstanbulun kıyafetli, redingotlu devir ise anlayışları birbirinden gittikçe farklılaşan Tanzimat öncesi ve sonrası iki nesli anlatmaktadır. Bununla birlikte Cumhuriyet Dönemini ele alan romanlar, ya olaylar ile Cumhuriyet ideolojisini ele almakta ya da gerçekleştirilen inkılapların haklılığını savunmaktadır.<sup>210</sup>

Cumhuriyet Döneminin ve özellikle Halide Edip Adivar'ın romanlarında kadın ve erkek arasındaki milliyetçilik de gözler önüne serilmektedir.<sup>211</sup> Bu ideoloji ile modern kadın, modern erkeğin yanında cinsiyetsiz olarak yer alır. Kadın artık patriarkal ideolojinin gözündeki sıradan varlık konumundan çıkmış ve ulusun öğretmeni, annesi olmuştur. Osmanlı aile yapısında tehdit olarak belirtilen hafifmeşrep, şeytani kadın, Halide Edip'in romanlarında ulusal değerleri, ulusal ahlakı içselleştirmiş, eğitilmiş, yurt aşkı dışında başka aşka yer vermeyen, güçlü ve örnek alınması gereken ideal kadın konumuna yükselmiştir. Romanlarda işlenen bu kadın kahramanlar, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kadınların yansımasıdır. Bu yönü ile yazar, Tanzimat Döneminin yazarlarından ayrılmış, kadını istekleri ve rolleri ile aile içinde konumlandırmamış ve kadın kamusal alanda yer almıştır.<sup>212</sup>

Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen reformlarda yalnızca siyasal değil, reformlar ile ulaşılmak istenen hayat tarzına uygun karakterler de yansıtılmak istenmiştir. Reformlarla modern bir ülke, entelektüel bir toplum elde edebilmek amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle düşünce tarzının değiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ise edebiyat yardımı koşturmaktadır. Toplumun aydınları tarafından kaleme alınan eserlerde bulunan karakterler ulus için örnek teşkil etmektedir. Ancak bu

---

<sup>207</sup> Kudret, a.g.e., ss. 669-670.

<sup>208</sup> Y. Kadri Karaosmanoğlu, 'Kiralık Konak', İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

<sup>209</sup> Y. Kadri Karaosmanoğlu, 'Sodom ve Gomore', İletişim Yayınları, Ankara, 2019.

<sup>210</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 21-23.

<sup>211</sup> H. Edip Adivar, 'Vurun Kahpeye', Can Yayınları, İstanbul, 2020.

<sup>212</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

noktada köy hayatını anlatan romanlardaki evli köylü kadınlar; tarlada kocasına yardımcı olan, ev işlerini yapmakla sorumlu, resmi olarak eşleri ile hiçbir bağı bulunmayan cahil olarak aktarılmış, alafranga ve yozlaşmış kentli kadın kimliğinin karşısında saf, iffetli, çalışkan ama eşinden şiddet gören Anadolu'nun köylü kadını kimliği 1910-1939 tarihleri arasında sürekli tekrarlanan bir tema haline gelmiştir.<sup>213</sup>

## 2.2. İdeolojilerdeki Kadın İmgesi

Kadınlar, belirlenen seçimler bütünü sürecinde bedenleri, kimlikleri ve kişilikleri ile “*nesne*” biçiminde konumlandırılmış ve bu bütünün kanun koyucu erki tarafından ele alınmıştır. Sonuç olarak ise kadın deneyimlerinin arka planda yer aldığı ve modernleşmenin biçimsel yönlerini temsil edebilecek kadın kimliklerinin bulunduğu “*erkek-devlet*” kontrolünde bir kanun ortaya çıkmıştır. Feminist eleştiri de bu sürece karşı koymaktadır. Berna Moran “*Edebiyat Kuramları ve Eleştiri (2008)*”<sup>214</sup> kitabının “*Feminist Eleştiri Kuramı*” bölümünde bu konuyu ele almaktadır. Moran’ın görüşüne göre genel olarak feminist eleştiri edebiyatta; okur olarak kadına yöneltilen eleştiri ve yazar olarak eleştiri ile iki ana koldan ilerlemektedir. Buna göre okura yönelik eleştiri, erkek yazarların eserlerine odaklanarak bu eserlerde kadın imgelerini belirlemeye çalışır ve erkek yazarların yazılarından yola çıkarak kadınların dışlanmışlık ve ezilmişliklerine vurgu yaparken; yazar olarak kadına yönelik eleştiri ise, edebiyat tarihindeki kadın yazarları ortaya çıkarmak ve kadına özgü bir dilin varlığını ve olanağını araştırmak üzere kurulmuştur. Bunun sonucunda kadınlara ve kadın deneyimlerine daha fazla yer açarak “*görünürlük*” elde etmeleri sağlanmıştır.<sup>215</sup>

Berna Moran eserinde; kadınlığın terbiye ve eğitim sonucunda kazanıldığını ve kadın yazarların da hınçlarını, eserlerinde örtük bir şekilde dile getirdiklerini belirtmektedir. Kadını, bir yazar olarak ele alan “*feminist eleştiri*”ye göre ise kadın yazarların, baskılara maruz kalması nedeniyle ayrı bir gelenekleri vardır. Bundan dolayı doğal olarak yaşamı ve dünyayı erkeklerden farklı algılar. Toplumun alt kültürünü oluşturan kadınların yaşantılarını aktaran kadın yazarların kaleme aldığı

---

<sup>213</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>214</sup> B. Moran, ‘Edebiyat Kuramları ve Eleştiri’, İletişim Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2017.

<sup>215</sup> Oktay, a.g.m., s. 241.

davranışlar ile savundukları değerler arasında benzerlik mevcuttur. Kate Millet'in 1969 yılında yayımlanan "*Cinsel Politika*"<sup>216</sup> isimli eserinde gerçek hayatta kadının aşağılanması ve ezilmesi, erkekler tarafından yazılan romanlarda da görüldüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte patriarkal düzende, kadına güç sağlayan bütün kurumların erkeklerin denetimi altında olduğu için kadının baskı altında olduğu aktarılmıştır. Edebi eserlerdeki kadın kahramanlara yönelik eleştiride erkek yazarlar iki karşıt tip oluşturmuştur. Sandra M. Gilbert ile Suzan Gubar, kaleme aldıkları *The Mad Woman in the Attic*<sup>217</sup> adlı üç ciltlik eserde kadının; "*canavar*" ve erkeğin zihnindeki ideal "*evdeki melek*" uç tipleri belirtilmiştir. Gubar ve Gilbert evdeki melek imgesinin; Orta Çağ döneminde Meryem'in saflığı ile beslendiğini, ardından Milton, Goethe ve Dante ile 19. yüzyılda dinsel özelliğinden sıyrılarak "*evdeki melek*" tipine dönüştüğünü aktarmıştır. Bu melek kadın kendini; evine, çocuklarına, eşine adanarak, erkeği mutlu etmeyi bir görev olarak kabul etmektedir. Gilbert ve Gubar; "*yazarlığın erkek işi olarak görülmesi ve kadının bu işe burnunu sokmaması gerektiği*" düşüncesinin yaygın olduğunu beyan etmiştir. Çünkü erkek yaratma vergisine sahip olarak benimsenmiştir. Türk Edebiyatı'nda kadının yazar olmasına duyulan etkiye bir örnek ise Peyami Safa'dır. "*Bir Tereddütün Romanı*"<sup>218</sup> adlı eserinde Peyami Safa'yı temsil eden baş karakter bir roman yazarıdır ve Pirandello'yu çevirmekte olan Vildan isimli karakteri suçlayarak, aralarında: "*Kadının ebediyeti zekasında değil, rahmindedir. Yeni kadın, yaratıcılığın merkezini şaşırmıştır. Senin ümitsizliğin buradan geliyor. Pirandello mütercimi olarak değil, bir çocuk anası olarak ebedileşebilirsin.*" konuşması geçmiş ve yazarın; erkeğin bir çocuğu var ettiği gibi bir yazı / roman sanatını da yarattığı düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır.<sup>219</sup>

Cumhuriyet Döneminde "*yeni kadın*" imgesi; toplumsal, ailevi ve ulusal sorumluluklarını benimsemiş bir varlıktır. Kadının en büyük erdemi fedakâr olmasıdır. Bu unsurlar birçok romanda kaleme alınmıştır. Halide Edip Adıvar'ın; "*Ateşten Gömlek*"<sup>220</sup> ve "*Vurun Kahpeye*" adlı romanları başta olmak üzere çoğu romanda, savaş sırasında ve sonrasında var edilen karakterler ile Cumhuriyet Döneminde

<sup>216</sup> K. Millet, 'Cinsel Politika', Payel Yayınları, İstanbul, 2011.

<sup>217</sup> S. M. Gilbert, S. Gubar, 'Tavan Arasındaki Deli Kadın', Aylak Adam Yayınevi, İstanbul, 2016.

<sup>218</sup> P. Safa, 'Bir Tereddütün Romanı', Ötüken Yayınları, Ankara, 2014.

<sup>219</sup> Moran, a.g.e., ss.251-258.

<sup>220</sup> H. Edip Adıvar, 'Ateşten Gömlek', Can Yayınları, İstanbul, 2014.

istenilen kadın karakterler şekillendirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı'da dar bir kesimi kapsayan geleneksel düzen arasında sıkışan roman yazarları, Cumhuriyet Döneminde gerçekleşen Kemalist rejimin ve laik Cumhuriyet'in oluşturduğu ortam ile yeni ufuklar ve ileri toplum örneği olarak yeni bir roman türünü yaratmışlardır. Osmanlı Döneminin tersine, Cumhuriyet Döneminin ilk evrelerindeki yazarlar, Kemalist rejimi tamamen kavramaya çalışarak devrimin eksik kaldığını düşündükleri yönleri tamamlamaya çalışmışlardır. Roman karakterleriyle kadın kahramanlara karşı bakış açısı değişikliğinin, Cumhuriyet Dönemi ile kadınların sosyal yaşamdaki yeni rollere girdiği bir dönemle gerçekleştiği varsayılmaktadır. Bu bağlamda Reşat Nuri Güntekin'in "*Çalıkuşu*"<sup>221</sup> romanı, Cumhuriyet Döneminin önermiş olduğu kadın prototipini sunan önemli örneklerden biridir. Reşat Nuri, "*Çalıkuşu*" romanında kendi devrindeki önemli toplum eğilimlerini toplayarak, yeni kadın tipini yaratmak için rejime yardımda bulunmuştur.<sup>222</sup> Bu gibi romanlar sosyal değişimde büyük bir etkiye sahip olmanın yanı sıra kadının sosyal hayatta daha fazla yer almasında, Türk sosyal hayatının çağdaşlaşması ve gelişmesinde büyük bir paya sahiptir.<sup>223</sup>

---

<sup>221</sup> R. Nuri Güntekin, '*Çalıkuşu*', İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2016.

<sup>222</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>223</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 220-221.

### 3. İNCELENEN ROMANLAR VE YAZARLARI

#### 3.1. Mithat Cemal Kuntay ve “Üç İstanbul” Romanı

1885 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Mithat Cemal Kuntay,<sup>224</sup> Aksaray’da Mektebi Osmani, ardından Saint Josef ve Vefa İdadisi’nde öğrenimini tamamlamıştır. Mektebi Hukuk’tan da mezun olduktan sonra 1908 yılında, alanında ilk doktora unvanına sahip olan Kuntay, bir zaman idare hukuku öğretmeni Hakkı Paşa’nın yanında yardımcı olarak hitabet derslerini okutmuştur. Edebiyata olan sevgisi annesinin kendisine okuduğu Namık Kemal’in “Cezmi”<sup>225</sup> adlı eseri ile başlayan yazar,<sup>226</sup> şiir ile ilgilenmiştir. Uzun bir dönem Mehmet Akif Ersoy ile yazı yazan Kuntay, çeşitli türlerde yazılar da kaleme almıştır. Bunun yanı sıra adliye işlerinde çalışan Kuntay,<sup>227</sup> son dönemlerde kendi isteği ile Beyoğlu 4. Noterliği’ne tayin edilmiştir.<sup>228</sup> Sade olmasa da temiz bir dile sahip olan Kuntay’ın 1938 yılında yayınladığı *Üç İstanbul*<sup>229</sup> romanı,<sup>230</sup> Osmanlı İmparatorluğu’nun II. Abdülhamit devri, II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında İstanbul’un toplumsal ve siyasal konularını aktarmaktadır. Bu üç dönemdeki İstanbul’da yaşanan olayları anlatan roman kahramanı Adnan ile Mithat Cemal Kuntay, Türkiye Cumhuriyeti’nin hangi toplumsal şekil üzerine kurulduğunu aktarmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet’in ortaya çıkarmış olduğu hayat şeklini yansıtarak daha iyi anlaşılması ve neler getirdiğinin kavranması çalışılmıştır. Kuntay bu eseriyle, izlenen devlet politikasının toplumun belirli kesimlerini nasıl etkilediğini gözler önüne sermeye çalışmaktadır. II. Abdülhamit ve İttihat ve Terakki Partisinin yönetimindeki II. Meşrutiyet Döneminde ortaya çıkan değer kargaşası ve ahlaki çöküntü ile karşılaşan İstanbul halkı, Cumhuriyet Döneminin İstanbul’unda da Türkiye Cumhuriyeti’ni uzaktan seyretmektedir. Siyasi düzenin ve devlet yönetiminin toplumsal hayat ile nasıl

<sup>224</sup> İ. Hikmet Ertaylan, ‘Türk Edebiyatı Tarihi I-IV’, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 1097.

<sup>225</sup> N. Kemal, ‘Cezmi’, Sis Yayınları, İstanbul, 2014.

<sup>226</sup> K. Kahraman, ‘Kuntay, Mithat Cemal’, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuntay-mithat-cemal>, E. T: 09.12.2023.

<sup>227</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1091.

<sup>228</sup> K. Kahraman, ‘Kuntay, Mithat Cema’, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuntay-mithat-cemal>, E. T: 09.12.2023.

<sup>229</sup> M. Cemal Kuntay, ‘Üç İstanbul’, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2022.

<sup>230</sup> Ertaylan, a.g.e., ss. 1091-1097.

bir bütün içinde olduğunu aktaran yazar, toplumun en ufak birimi olan aileyi ele alarak, aile yapısının siyasal düzenden nasıl etkilendiğini belirtmektedir. Romanda geri planda kalan birkaç kişi harici, tüm karakterlerin ve özellikle kadınların hayatlarını yanlış bir şekilde biçimlendirmeleriyle ortaya çıkan kötü sonuçlar ile Kuntay; yeni kurulan devlete, yeni bir biçimlenme yaşayan bireylere ve ailelere uyarıda bulunmaktadır. Toplumda yaşanan değişikliğin önce kadını etkilemesi nedeniyle, romanda özellikle kadına yer verilmiştir. Hayatlarını yavaş yavaş mahvederek yok olan kadınların Türkiye Cumhuriyeti'nde yeri olmadığı düşünülmektedir. Kuntay, romanda aktardığı her kadın tipi ile toplumdaki kadın anlayışının yanlış olan yönlerine ışık tutmaktadır.<sup>231</sup>

Romanda, Adnan'ın zaafı olarak aktarılan ve Erkanıharp Müşiri'nin kızı olan Belkıs, Adnan'ın kendini ilk görüşten hayatının sonuna kadar sevdiği kadındır. Belkıs, İttihat ve Terakki döneminin kadınlarından biri olarak, diğer kadınlardan daha yanlış bir karakter örneğidir. Romanın diğer kadın tipleri, hayatlarında kısa da olsa mutluluğu yakalamış ancak Belkıs hiçbir zaman mutlu olamamıştır. Kendisinin mutsuzluğu bireysel değil, yanlış bir zihniyetin sonucunda ortaya çıkan mutsuzluktur. Osmanlı Döneminin sonlarında ortaya çıkan Avrupa hayranlığı, Belkıs'ın kişiliğinin bir parçası haline gelmiştir. Kendi toplumunu, değerlerini küçük gören ve toplumsal konular üzerine düşünmekten uzak duran<sup>232</sup> Belkıs, Avrupalılar gibi giyinerek, onlar gibi davranmak istemekte, kendi değerlerini giyim ve kuşam ile şekillendirmektedir. Tanzimat Döneminden itibaren Türk edebiyatında görülen yanlış Batılılaşma konusunda, romanlara örnek olan diğer kadın tiplerinden ayrılan Belkıs, kendi farklılığından değil çevresinin farklılığından kaynaklı bir ayrım yaşamaktadır. Belkıs her ne kadar "*İttihat ve Terakki*" zihniyetinin ortaya çıkardığı bir kadın tipi olsa da İttihat ve Terakki ile aynı görüşe sahip olmayan, aksine Adnan'ın aracılığı ile İttihat ve Terakki'yi küçük gören bir karakterdir. "*Üç İstanbul*" romanında yer alan diğer kadın tiplerinde görüldüğü gibi kadınlar karşılarındaki erkeğe göre hareket etmektedir. Kadınların yaşamları kendi iradeleri dışında, hayatlarındaki erkekler tarafından şekillenmektedir.<sup>233</sup> Bu nedenle Belkıs'ın Adnan'a karşı olan eleştirileri, Adnan ile

---

<sup>231</sup> Çeri, a.g.e., ss. 224-225.

<sup>232</sup> Kuntay, a.g.e., s. 422.

<sup>233</sup> Kuntay, a.g.e., s. 207.



evliliği ve Adnan'ın hayatının sonuna kadar Belkıs'ı unutmaması bu sevgiyi iki yönlü olarak inceletmektedir. İlk olarak İttihat ve Terakki zihniyetini temsil eden sevgi ile Belkıs'ın toplumsal yönü ortaya çıkmaktadır. Bu yön yanlış Batılılaşmanın özellikle kadın üzerindeki olumsuzluklarını aktarmaktadır. Adnan'ın Belkıs'a hissettiği sevginin diğer tarafı ise bir erkeğin sevgisidir. Tüm fikirlerini, ahlak anlayışını ve ülkülerini Belkıs için değiştiren Adnan, kadının hiçbir zaman kadınlığını ikinci plana atmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Romanda diğer kadın tiplerinde belirtilmeyen; ancak Belkıs tipinde söylenen kadının çalışması vurgulanmıştır. Öyle ki Belkıs gibi evde duran ve çalışmayan bir kadın tipi örneği, kadının ekonomik gücünün hayatındaki baba veya eş gibi erkek figürüne bağlı olması, kadını hayatının sonunda sefalet mahkum etmektedir. Osmanlı'nın üst düzey ailelerinden birinin kızı olan Belkıs'ın aldığı eğitim ve ailesinin konumu yetersiz kalmış, bu nedenle hayatını biçimlendirememiştir. Buna rağmen kadının karşılaştığı zor durumlarda eğitimin yetersiz kalmaması nedeniyle, iyi bir eğitim alması gerektiği düşüncesi savunulmuştur. Belkıs'ın çevresindeki erkekler tarafından, aradaki kültür farkı nedeniyle kendisinin sadece dişi olarak görülmesi konusu ile yalnız kadının değil, çevrenin de eğitilmesinin gerekli olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Kendisinden Belkıs'a ders vermesi istendiğinde Rumelihisarı'ndaki yalının Avrupa tarzı ile döşendiğine dikkat çeken Adnan, Belkıs'ı ve nasıl yetiştirildiğini okura tanıtmaktadır. Hayatındaki erkeği kendisinin seçebilme özgürlüğüne sahip olan Belkıs, bu özgürlüğü yanlış yönde kullanmıştır. Uşaklarından bile aşağı gördüğü Adnan ile evlenen Belkıs'ın en büyük erdemi eşini aldatmamasıdır. Bir insanı sevebilmesi için dış görünüşünün önemli olduğunu düşünen Belkıs; babasının sürgüne gönderilmesi ve tüm mal varlığını kaybetmesinin ardından, maddiyat nedeni ile evlendiği Adnan'ın da servetini kaybetmesi nedeniyle ondan ayrılmıştır. Osmanlı'nın son dönem aydınını temsil eden Adnan ise kadını sadece fizik olarak görmektedir. Bu nedenle Adnan'ın Belkıs'ta dikkat ettiği ilk nokta fiziksel görünüşüdür.<sup>234</sup> Yazar eserde, aşık olduğu tek kadın olan Belkıs'ı aldatan Adnan'ı yine Belkıs ile cezalandırmaktadır. Çünkü aşıkta dostluk bağını ve içten bağlılık esasını bozan Adnan'ı, Belkıs ile aralarına engeller koyarak, bu engelleri de fakirlik, sonradan görmürlük ile besleyerek terbiye etmiştir. Aksi halde Belkıs; Macide, Raşel ve Zehra gibi namussuz olarak aktarılan kadınlar gibi değildir.

---

<sup>234</sup> Çeri, a.g.e, ss. 226-230.

İçinde doğduğu koşullar, onun başkalarına yukarıdan bakmasına neden olmuştur. Adnan ile parası için evlenmiş olmasına rağmen para ile mutlu olamamıştır.<sup>235</sup>

Yanlış Batılılaşmanın yanı sıra maddiyata değer vermesi nedeniyle mutsuz olan Belkıs, ömrünün sonunda sefalet içinde yaşamaya çabalamış; ancak çalışmayı düşünmemiştir. Romanın sonunda Belkıs'ın intihar etmesi ile yanlış bir kadın örneğinin sonunun olmadığına bir vurgu yapılmaktadır. Belkıs ve kendi gibi olan diğer kadınlar, Osmanlı'nın biten kültürünün değil, hatalı yetiştirilen ve hayatlarını yanlış yaşayan kadınlara örnektir. Yazar bu kadın örneklerinin Türkiye Cumhuriyeti'nde yerinin olmayacağını vurgulamaktadır. Sadece erkeğin beğenisini almak amacı ile eğitilen Belkıs, almış olduğu bu eğitime isyan etmiştir. İntihar etmesi ise bilinçli olmasa da bir başkaldırıdır. Bir dönemin kültür anlayışının var ettiği kadın örneği olan Belkıs, bu başkaldırı ile Türk edebiyatındaki yanlış Batılılaşmaya örnek olan diğer kadın tiplerinden ayrılmaktadır. Adnan, Belkıs'tan ayrıldıktan sonra evlendiği Süheyla'yı da sık sık Belkıs ile karşılaştırarak; sahnelenen oyun gibi olan evliliklerinde başka gözler tarafından beğenilen aktör edalı Belkıs'ın<sup>236</sup> güzel giyinmesi nedeniyle şık bir kadın olmasını bildiğini ve Süheyla'nın ise güzel giyinmekten yoksun olduğunu belirtmektedir. Çünkü Adnan, kıyafetin saygınlıkla bağlantısı bulunduğunu düşünmektedir.<sup>237</sup> Süheyla iyi bir eğitim almış olmasına rağmen Adnan tarafından küçük görülmektedir. Romanda klasik Osmanlı kültürünün bir örneği olan Süheyla; eğitimi, ahlak anlayışı, yaşayış şekli ile tam olarak Osmanlı'dır. Tükenen Osmanlı anlayışını tüm hatalarına rağmen yaşayan ve onun gibi bitmek zorunda olan Süheyla, kadının kafes arkasına kapatılışını vurgulamaktadır. Kendisine çok iyi bir eğitim verilmiş olsa da Belkıs'ın tam tersi olarak kadınlığı unutturulmuş olan Süheyla'nın aldığı eğitim, kendisinin kadın olarak mutlu olmasına olanak sağlamamıştır. Çünkü almış olduğu bu eğitim, Süheyla'nın toplumun kadın anlayışının eksikliğini ve yanlışını görmesini engelleyerek, kendisinin mutsuz olmasına neden olmuştur. Süheyla'nın babası, kızına eş adayı ararken onu çocuk

---

<sup>235</sup> G. Durmuş, 'Üç İstanbul'un Kadınları', Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt:0, sayı:51, 2014, ss. 245-268.

<sup>236</sup> Kuntay, a.g.e., s. 558.

<sup>237</sup> N. Özcan, 'Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul Romanında Tiplerin ve Dönemlerin Aynası Eşya', *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:52, 2014, (Sayfa aralığı belirtilmemiştir).

olarak görmüş ve bu kadar ciddi bir konuyu bilmemesini istemiştir. Kendisinin çocuk olduğu düşünülen ve fikrinin sorulmasına bile önem verilmeyen Süheyla ise Adnan'a aşık olmuştur. Dönemin kadınlarında görüldüğü gibi ıssız bir konakta yalnız yaşamak ve okunan romanlar Süheyla'nın aşkını büyötmüştür.<sup>238</sup> Süheyla ruhunu babasından ve Bozdoğan Kemerî'ndeki bu konaktan almıştır. Onun namusu konağa işlemiştir. Çünkü bu konak romanda; namusun ve ahlakın timsali, hile ve ikiyüzlülüğün kapı dışarı edildiğı tek konaktır. Süheyla romandaki diğer kadın kahramanlar gibi çöküşe yaklaşan yurda karşı duyarsız değildir. Kendisinin kaleme aldığı mektup da aklı başında, vatansever bir Türk kadınının ağzından yazılmıştır ve bu kadın siyasal otoriteye kafa tutmaktadır.<sup>239</sup> Süheyla iyi bir eğitim görmüş olmasına rağmen, geleceğıyle ilgili kararlar kendisine danışılmamaktadır. Öyle ki almış olduğı eğitim ona mutluluk getirmemektedir. Süheyla tipi, kadınlığın hiçbir zaman ikinci plana itilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Roman bu noktada, Süheyla'yı fazla bilgili olduğı için kadınlık özelliklerini kaybetmiş<sup>240</sup> ve onu uşak gibi gören toplumun aydın erkeğini temsil eden Adnan'ın yanlış fikirlerini okuyucuya aktarmaktadır. Bununla birlikte yanlış kadın örnekleri, yanlış erkek örneklerini meydana çıkarmıştır.<sup>241</sup> İttihat ve Terakî'nin yönetimi ele alana kadar ideal bir kadın örneğı olan Belkıs, kendisini sevmiyor olmasına karşın, kocasına büyük bir aşk ve sadakatle bağlıdır. Adnan'a karşı da daima ölçülü olan Belkıs'ın, üç dil bilmesine ve daha da bilgi sahibi olmak amacıyla uğraşmasına rağmen; aile gücünü, parasını ve şöhretini kaybetmesi ile intihara sürüklenmiş olması, ideal kadın oluşu yönündeki sav, onun içinde bulunduğı gösterişin yarattığı kadın olduğunu düşündürmektedir.<sup>242</sup>

Romanda bulunan Macide tipi ise kadının doğasında var olan bazı davranış bozukluklarının, toplumda bulunan eksikliklerle birleşince doğuracağı kötü sonuçları göstermektedir.<sup>243</sup> Tapu Müdürü Seniğ Efendi'nin karısı olarak üst düzeyde yer alması, eşini sağlığında ve sağlığının bozulmasının ardından aldatması ve eşinin felç olmasının ardından da evini geneleve çevirmesi Macide'nin göze çarpan özellikleridir. Macide tipinin okuyucuya aktarılmasında objektif davranan yazar, eş Seniğ Efendi'ye

---

<sup>238</sup> Çeri, a.g.e., ss. 232-236.

<sup>239</sup> Durmuş, a.g.m., ss. 245-268.

<sup>240</sup> Kuntay, a.g.e., s. 539.

<sup>241</sup> Çeri, a.g.e., ss. 232-236.

<sup>242</sup> Durmuş, a.g.m., ss. 245-268.

<sup>243</sup> Kuntay, a.g.e., ss. 236-242.

katlanmasının zor olduğunu belirterek, Macide'nin yaşamış olduğu ahlaksal çöküntüyü toplumsal bir boyuta bağlamıştır; ancak yazar Macide'nin doğasından kaynaklanan bozukluklara da vurgu yapmaktadır. Öyle ki Macide gibi; yaşlı ve çirkin bir erkek ile evlenen kadınlar mutsuz olmakta ve kaderlerine razı olmaktadır. Romanda ilk olarak eşi ile olan ilişkisi çerçevesinde güzel bir kadın niteliğiyle tanıtılan Macide'nin eşi yaşlı ve çirkindir. Buna rağmen Senih Efendi kendisinin, Macide'nin üzerinde her türlü hakkı olduğuna inanarak, onu insan değil dişi bir varlık olarak görmektedir. Macide'nin kendisinin fikri sorulmadan gerçekleşen bu evlilikte, insanlar Macide'nin adına karar vermiştir. Bu durum ise Macide'nin toplumda ahlaksız bir kadın olmasını kolaylaştırmıştır; çünkü toplumsal yönün yanı sıra bireysel olarak Macide kendi düşüşünü belirlemiştir. Macide'nin eşini aldatmasının ardından, kendisinin Jön Türk Süleyman ile olan ilişkisinin Süleyman tarafından herkese çirkin bir şekilde aktarılması ile her şeyi ortaya çıkarmıştır. Kuntay, eserinde Macide'ye son derece objektif bir bakış açısı ile yaklaşarak, kadını ahlaksızlığa iten nedenleri ve kadın psikolojisini aktararak, sadece kadını ahlaksızlık sıfatına mahkum etmemiş, erkeğin de suçunu belirtmiştir. Senih Efendi'nin felç geçirmesinin ardından Macide ile ilişki yaşayan Adnan, Macide'yi suçlamak yerine onu bu duruma düşüren nedenleri sorgulayarak, onun yaşlı bir erkek ile evlendirilmek zorunda bırakılmamış olsa iyi bir eş ve iyi bir anne olabileceğini düşünmüştür. Ancak bunun yanı sıra Adnan, Macide gibi her yaşlı erkekle evlenen ve çocuk sahibi olamayan kadının ahlaksız olması beklenemeyeceği için eleştiride bulunmuştur. Bu durum, bireysel yapının toplumsal yapı ile birleşmesinden ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra Adnan ile olan ilişkisinden hamile kalan Macide, Adnan'ın kabul etmemiş olmasına rağmen çocuğunu doğurmuştur. Bu durum kadının iffetli veya iffetsiz olmasının, annelik duygusunu yok etmediğini göstermektedir.<sup>244</sup>

Romanda Adnan'ın arkadaşı Moiz'in eşi olan Raşel ise kendi kişiliği nedeniyle ahlaksız davranışlar göstermektedir. Macide'nin ahlaksızlığında toplumsal nedenler görülürken,<sup>245</sup> Raşel toplumdaki şartları önemsemeyen bir kadındır; ancak yazar, böyle bir kadını Türk olarak vermemektedir. Romanda güzel bir fiziğe sahip olduğu

---

<sup>244</sup> Çeri, a.g.e., ss. 237-240.

<sup>245</sup> Kuntay, a.g.e., s. 200.

belirtilen Raşel, eşinin ortakları ile kocasını aldatmakta ve bununla övünebilmektedir. Yüksek konumdaki insanlara ilgi duyan Raşel'in eşinin ise bu durumdan haberi vardır.<sup>246</sup> Romanda; genellikle Şişli bölgesinde oturan, iş sahibi olmayan ve eşlerinin varlıklarını gösterme merakı içinde olan kadınlardan biri olarak aktarılan Raşel, İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden biri olduğunu düşündüğü Adnan ile eşini aldatmasından ve bunun sefarethane balosundaki kadınlar arasında dedikodu olmasından da hoşlanmaktadır. Ancak Raşel, yine aynı baloya Adnan'ın, bir nazırın iki terzi kızını getirmiş olduğunu öğrenmesinin ardından, bu kadar kolay bir kadın olmadığı gerekçesi ile kendisinden ayrılmıştır. Eşinin İtalya'ya gitmesinin ardından Alfred Cevad ile aşk yaşayan Raşel, hamile olduğunu öğrenmiş ve bunu eşine mektup yazarak haber vermeyi düşünmüştür; ama çocuğun Cevad'dan değil sefaret katibinden olduğunu yazmıştır. Ardından eşi, borçları nedeniyle intihar etmiş ve Cevad, Raşel'e aşık olan uşak Ahmet tarafından vurulmuştur. Her şeye rağmen çocuğunu doğuran ve hayatına devam eden Raşel'in, kendi gibi yaşayan kadınlardan bir farkı bulunmamaktadır. Yozlaşmış ve bu yaşam tarzından rahatsız olmayan kadınlardan birine örnek olan Raşel, her toplumda bulunabileceği gibi, bu davranışların toplumda nasıl karşılandığı da önemlidir. Kendisi tanıtılırken toplumsal ya da bireysel hiçbir unsura yer verilmeyen Raşel tipinin, Türkiye Cumhuriyeti'nde yeri olmadığı belirtilmiştir. Kuntay eserinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde Sarıkamış'ta çocuklarını kaybeden annelerin yerinin olduğunu da vurgulamaktadır.<sup>247</sup>

Romanda kötü olarak aktarılan kadınlardan biri olan Filareti, diğer kadınlar felakete uğramışken, temiz bir yuva kurduğunu düşünmektedir.<sup>248</sup> Eserde, Ateşeneval Naşit'in kız kardeşi olan Fatma ise adını mahalle tarzında bulduğu için beğenmeyerek, kendini Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının kahramanı Bihter ile özdeşleştirmiş ve Bihter adını almayı tercih etmiştir. Aynı zamanda ahlaken çöküntüye uğrayarak eşini defalarca aldatarak kimlik bunalımı yaşayan kahramanlardan biri olarak okuyucuya aktarılmıştır.<sup>249</sup> “*Halep Çıbanlı Kadın*”<sup>250</sup> bölümünde ise Fransızca öğretmeninin eşi olarak okuyucuya tanıtılan Zehra, kocasının vefatının ardından

---

<sup>246</sup> Kuntay, a.g.e., s. 359.

<sup>247</sup> Çeri, a.g.e., ss. 241-242.

<sup>248</sup> Durmuş, a.g.m., ss. 245-268.

<sup>249</sup> Ö. Yumuşak, ‘Üç İstanbul Romanında Kimlik Bunalımı’, *Hitit üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:9, sayı:1, 2016, 0-0.

<sup>250</sup> Kuntay, a.g.e., ss. 182-188.

genelev işletmiş ve hayatının son zamanlarında dilencilik yapmış bir kadındır. Yazar, Zehra tipi ile bireysel ya da toplumsal nedenlerin dışında, kafes arkasındaki bir kadının nasıl ahlaksızlık yapabileceğini aktarmıştır. Kuntay, Zehra tipi ile dönemin aydın erkek örneği Adnan'ın, yakın arkadaşı olan Fransızca öğretmeni Kadri'nin eşi ile ilişki yaşaması ve bundan rahatsız olmamasını belirterek Adnan'ın bakış açısını yansıtmaktadır. Yazar, Zehra'nın yaşamış olduğu olumsuzluklarda Adnan'ın da payının olduğunu yansıtmıştır. Kadri'nin vefat etmeden önce, eşini Adnan'a teslim etmiş olmasına rağmen, Adnan'ın Zehra'yı hiç umursamayan yanlış davranışı okuyucuya aktarılırken; bir kadının da hayatını bir erkeğin yardımı ile devam ettirebileceği düşüncesinin de yanlış olduğu belirtilmiştir. Öyle ki kadın hayatını erkeğin yardımı olmadan devam ettirebilmelidir. Aksi halde kadının kötü duruma düşüşü doğal bir sonuç haline gelebilmektedir.<sup>251</sup>

“*Üç İstanbul*” romanında, yazarın aktardığı kadınların duygu durumları hakkında yüzeysel bilgiler verilirken, onları ahlaki çöküşe götüren nedenler irdelenmemektedir. Ayrıca toplumsal çevreleri, aile içindeki rolleri ve yaşadıkları önemsenmemektedir. Eserde önemli olan, bu kadın kahramanların her birinin namussuzluk anıtı olduğudur. Bu nedenle yazar namus kavramından çok, kadın karakterlerin başta Adnan olmak üzere, tuzaklarına düşen kahramanları nasıl sömürdükleri ve kendi bedensel isteklerine nasıl kullandıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada yazar, okura Süheyla hariç kadınların niçin ahlak düşkününü olarak kurgulandığı ya da gerçekten imparatorluğun çöküş sürecindeki İstanbul kadınlarının romanda işlendiği gibi namussuz olup olmadığının bilinçli bir tercih olduğunu ifade etmektedir. Yazar, kadın kahramanların çözümlemesini, onların doyumsuzlukları üzerine yoğunlaşarak yapmaktadır. Hisleri veya kişiliklerinin farklı açılımları, Kuntay'ın görmek ve tanımak istemediği gizlerdir. Çünkü o, neredeyse tüm kadınları eşit seviyede, birbirinin kopyası olarak görmektedir. Hem kadın hem de erkek kahramanların fazla sayıda olduğu “*Üç İstanbul*” romanında yazarın amacı, “*insan*” gerçeğini yakalamaktır. Roman, her ne kadar İstanbul'un üç ayrı döneminin belgelerle ortaya konulması olarak kabul görse de Kuntay'ın romanında, insanın bireysel varlığının, toplumsal yapıdaki rolünden daha fazla önemsendiği

---

<sup>251</sup> Çeri, a.g.e., ss. 243-245.

düşünülmektedir; çünkü Kuntay'ın yarattığı kahramanlar, toplumlarda sürekli bulunmaktadır. Bu nedenle “*Üç İstanbul*” romanının, önce insan sonra da toplumun, insanların bileşkesi olarak kabul edilmesi nedeniyle bir belge niteliği taşımakta olduğu düşünülmektedir.<sup>252</sup> Yazar Kuntay, bu roman ile İstanbul'un üç dönemi içinde; Batılılaşma, çıkar, para, konum, siyasal güç ekseninde yozlaşarak, ahlaken çöken ve bunalım yaşayan kahramanlarını okuyucuya aktarmıştır.<sup>253</sup>

### 3.2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve “Ankara” Romanı

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1889 yılında Manisalı bir ailenin çocuğu olarak Kahire’de dünyaya gelmiştir. Çocukluğunu Mısır ve Kahire’de geçiren yazar, bu dönemlerde fikri, hassasiyeti, görüşü üzerinde derin izler edinmiştir. Karaosmanoğlu’nda bulunan mistik ruhun Mısır’ın renklerinden etkilendiği de belirtilmektedir.<sup>254</sup>

Babası, Manisa’nın ileri gelenlerinden “*Karaosmanzade*” ailesinden gelen Abdulkadir Bey olan Yakup Kadri, yedi yaşında ailesi ile Manisa’ya gitmiştir. Burada ilk öğrenimini bitiren Karaosmanoğlu, Şahabettin Süleyman ile arkadaş olduğu İzmir İdadisi’nde öğrenimine devam etmiştir. On dört yaşlarında; edebiyata, şiire ve sanata büyük istek besleyen yazar, babasının kütüphanesinden de faydalanmıştır. Yakup Kadri’nin ailesi ile tekrar Mısır’a dönmesi üzerine İdadi’yi yarım bırakmak zorunda kalmış olsa da Frérelers Fransız Mektebi’nde eğitimine devam etmiş, burada öğrendiği Fransızca ile; Flaubert, Guy de Maupassant, Paul Bourget, Alphonse Daudet gibi Fransız şair ve yazarları okumuştur. 1908 yılında Meşrutiyet döneminde İstanbul’a gelen ve arkadaşı Şahabettin Süleyman’ın aracılığı ile kabiliyetini geliştiren Yakup Kadri, bu dönem Fecr-i Âti topluluğuna dahil olmuştur.<sup>255</sup> Servet-i Fünûn’dan sonra ikinci büyük topluluk olan Fecri Ati’de öykü ile uğraşan Yakup Kadri, tecrübe edindiği öykülerde İstanbul dışına ait görüşlerden oluşan ürünler barındırmaktadır.<sup>256</sup> Şahabettin Süleyman’ın yazmış olduğu “*Rübab*”da, “*Sabah*”ta, “*İkdam*”da da

---

<sup>252</sup> Durmuş, a.g.m., ss. 245-268.

<sup>253</sup> Yumuşak, a.g.m., ss. 0-0.

<sup>254</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 907.

<sup>255</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 908.

<sup>256</sup> Nihat, a.g.e., s. 379.

bulunan yazar, “Peyam”da yazı kurulu müdürü olarak görev almıştır. Bunların yanı sıra; Türkçülük hareketinin hareketlenmesi ile “Yeni Mecmua” ve “Dergah” dergilerinde yazmaya başlamış, Mütareke Döneminde Anadolu konumuna giderek Halide Edip Adivar ile “İzmir’den Bursa’ya”<sup>257</sup>adlı bir eser yazmıştır. Bundan başka “Serencam”<sup>258</sup>, “Nur Baba”<sup>259</sup> ve diğer eserleri kaleme almıştır. Karaosmanoğlu, Servet-i Fünûn’un lisan ve üslubundan farklı olarak daha sade, aydın ve düşsel bir dil kullanmanın yanı sıra,<sup>260</sup> eserlerinde yalnız süs ve sıfat değil aynı zamanda fikir de bulundurmaktadır.<sup>261</sup> Halide Edip’in yazıları gibi Yakup Kadri’nin yazıları da İbrani kültürü etkisindedir. Öyle ki çoğu zaman İncil’i ilham kaynağı olarak görmüştür. Bundan dolayı ise mistik, derin bir ruh oluşmuştur. İfadesinde eleştirel bir davranış vardır ve daima derinleşmek isteyen, kalplerden, akıllardan; ruh, mana, hayat aramak ihtiyacı bulunmaktadır.<sup>262</sup> 1916-1917 yılları arasında Üsküdar İdadisi’nde edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapan Yakup Kadri, Mütareke Döneminde “İkdam” (1920), “Akşam” (1921) gazetelerinde yazdığı makale ve öyküleriyle ile Kurtuluş Savaşı’na desteklerini ortaya koymuştur.<sup>263</sup> İlk roman tecrübesi olan “Kiralık Konak” tan sonra, asıl merakı üzerine toplayan “Nur Baba”yı yayımlayan Yakup Kadri, bu eserinde Bektaşî tekkesinde bir kadın ve bir erkeğin aşkını anlatmıştır. Ancak “tekke” dekoru nedeniyle çeşitli sözler işiten bu eserin, herhangi bir kadın ve erkeğin aşkını aktarmaya çalıştığı belirtilmiştir.<sup>264</sup>

Yazar, Cumhuriyet Döneminde; “Mardin” (1923-1931) ve “Manisa” (1931-1934 ve 1961-1965) milletvekilliğinde, Kurucu Meclis üyeliğinde (1961), Lahey, Prag, Tahran, Bern Elçiliği görevlerinde (1934-1954) bulunmuştur. Ayrıca “Cumhuriyet”, “Ulus”, “Hâkimiyet-i Milliye”, “Yeni İstanbul”, “Milliyet”, “Tercüman” gibi gazetelerle; “Kadro”, “Varlık”, “Hayat”, “Meydan” gibi dergilerde

---

<sup>257</sup> H. Edip Adivar, Y. Kadri Karaosmanoğlu, F. Rıfkı Atay, Mehmet Asım Us, ‘İzmir’den Bursa’ya Yunan Mezalimi’, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2022.

<sup>258</sup> Y. Kadri Karaosmanoğlu, ‘Bir Serencam’, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

<sup>259</sup> Y. Kadri Karaosmanoğlu, ‘Nur Baba’, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

<sup>260</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 908.

<sup>261</sup> Nihat, a.g.e., s. 379.

<sup>262</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 908.

<sup>263</sup> Kudret, a.g.e., s. 401.

<sup>264</sup> Nihat, a.g.e., s. 380.



roman, anı ve makaleler yayımlamıştır. 13 Aralık 1974 yılında Ankara’da vefat etmiştir.<sup>265</sup>

Kendisiyle yapılan röportaj ve anılardan öğrenildiği üzere, yazar daha dokuz yaşındayken annesinin okuduğu “*Ekmekçi Kadın*” ve “*Monte Cristo*”, ardından kendisinin okumuş olduğu “*Paul ve Virginie*” romanlarıyla hikâye ve romana ilgi duymaya başlamış; idadide öğrenci olduğu zamanlarda ise bu zevkini Servet-i Fünun romanlarıyla beslemiş, Fransızca öğrenmesi ile Servet-i Fünun romanlarının kılavuzluğu ile Fransız realist ve natüralist romancılarla tanışmıştır. Sanat hayatına, “*Sanat şahsi ve muhteremdir*” düşüncesini savunarak başlamış olan Yakup Kadri, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı gibi dönemleri yaşadktan sonra, “*Sanat evvela bir cemiyetin, bir milletin malıdır; sonra da nihayet bir devrin ifadesidir*”<sup>266</sup> inancıyla “*Sanat toplum içindir*” görüşünü benimsemiştir. Sanatını dış etkilere açık tutan Karaosmanoğlu, Fransız romanının gelişimini izleyerek romanda; ilk olarak Fransız realist ve natüralistler gibi aynı anlayış ve aynı teknikle eser vermiş, Türkiye’nin Tanzimat’tan beri geçirdiği toplumsal ve siyasal değişimleri, yeni başkentin üç dönemini anlatan “*Ankara*”<sup>267</sup> romanında olduğu gibi birbirini tamamlayan bir roman zinciri içinde gösterilmiş, son olarak 20. yüzyıl Fransız edebiyatında karşılaşılan “*Irmak Roman*” yolunda eser vermeye başlamış, 1952 yılına kadar Cumhuriyet Dönemini bir bütün olarak ele almış olduğu iki yolu benimsemiştir.<sup>268</sup>

Yazarın 1923 yılında kaleme aldığı “*Kadınlık ve Kadınlarımız*”<sup>269</sup> adlı yazıda; Türk kadınlarının “*ilerleme*” gibi kelimeleri kullanmasını hastalığa benzeterek çirkin olduğunu, medeniyetin kadınların masallarından ve ninnilerinden çıktığını,<sup>270</sup> Türk kadınlarının evlerinin tek gözcüsü olduğunu düşünerek, kadınların medeniyetin yükselmesine veya yok olmasına neden olduğunu belirten Yakup Kadri’nin<sup>271</sup> aynı eserde seslendiği kadın; şehirde yaşayan, ekonomik ve sosyal seviyesinin taşrada yaşayan kadına göre daha iyi olan kadındır. Bu nedenle feminist söylemlerin etkisinde

---

<sup>265</sup> Kudret, a.g.e., s. 401.

<sup>266</sup> Kudret, a.g.e., ss. 413-416.

<sup>267</sup> Y. Kadri Karaosmanoğlu, ‘Ankara’, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

<sup>268</sup> Kudret, a.g.e., ss. 413-416.

<sup>269</sup> Y. Kadri Karaosmanoğlu, ‘Okun Ucunda’, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1946.

<sup>270</sup> M. Kuzgun, ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yakup Kadri’nin Kadınlığa Bakışını Değerlendirmek’, sayı:27, 2019, 57-72.

<sup>271</sup> Karaosmanoğlu, ‘Okun Ucunda’, a.g.e., s. 56.

kalan, kadın hakları, evin dışında iş yaşamına atılma, ticaret ya da siyaset uğraşma isteğinde bulunan kadından hoşlanmamaktadır. Yazara göre bu durum aile ve evlilik hayatına gölge düşürmekte, bu uğraşlar nedeniyle yaratılış amacından uzaklaşmaktadır. Ancak Karaosmanoğlu'nun bu endişelerinden zaman içinde uzaklaştığı ve 1923 sonrası şekillenmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş ve Batıcı çizgide yer alan uygulamalarına göre yazarın fikirlerinin değişmiş olduğu görülmektedir. Öyle ki “*Hâkimiyet-i Milliye*” gazetesinde “*Türk Kadını*” başlığı ile kaleme aldığı yazısında 1930 Belediye Kanunu'nun Türk demokrasi tarihi için önemine değinmesinin ardından kanunun Türk kadınına seçme hakkı vermiş olmasını takdir etmiştir. Yazının devamında yapılan devrimlerle, haklarını geri kazanan Türk kadınının siyasi haklara sahip olmamasını eleştirmiş ve söz konusu kanun ile Türk kadınına verilen siyasal hak ile bu eksikliğin giderildiğini belirtmiştir. Aksi durumda; tüccar, avukat ya da hakim olan kadının bulunduğu şehrin genel işlerine karışmak hakkından yoksun kalmasına ve bunun Türk kadınının yaşamında büyük tezatlığa neden olacağı uyarısında bulunmuştur. Ona göre; Türk kadını fikrini söyleyebilme, genel işlere karışma hakkına sahip olmayı; cephede, ticarete, imalathanelerde, tarımda verdiği çaba ile göstermiştir. Karaosmanoğlu, Türk kadınına verilen hakkın takdir edilmeye değer olduğunu belirtmektedir.<sup>272</sup>

Yakup Kadri'nin özellikle ilk romanlarında kadınlar için kullanılan imgeler, sadece ayırt edilmekle sınırlı kalmamış; bakış açısı, olay örgüsü, zaman, mekân gibi romanın diğer unsurlarıyla da etkileşime geçerek derin anlamın ortaya çıkmasında belirleyici olmuşlardır. Ulusal bilinçlenme aşamasının bir kadının varlığında gerçekleştiği ve idealleştirildiği “*Ankara*” romanı bu anlamda diğer romanlardan farklı bir görünüm sunmaktadır. “*Ankara*” romanına kadar; kadınlar genelde toplumsal kaygılardan uzak, kendine ait bir kişiliği olmayan bireyler olarak aktarılırken, bu romanda asıl kişiler itibarıyla Batı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmüş kalıntıları ile sorunlarını çözmüş, bir senteze ulaşmış, devrimci, ileriye dönük ve atılımcı bir kişi kadrosu ile karşılaşmaktadır. Bununla birlikte Yakup Kadri, sosyalleşmenin, ulusal bilince ulaşmanın sancılarını bir erkekte değil, bir kadında yaşatmıştır. Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümü şenlikleri ile başlayan romanın son bölümünde yazar, eşi Neşet

---

<sup>272</sup> Kuzgun, a.g.m., ss. 57-72.

Sabit ile devrimci, ölküsel bir ruha sahip, sosyalleşmiş bir birey olarak karşımıza çıkan Selma; iradesiz, sadece kabuktan ibaret olan bir kadın değil, Gazi'nin nutkunu dinlerken “*yüreği iftihadan bir deniz gibi kabaran*” bir sonraki onuncu yıl şenliklerinde ise devrimci kalabalığın arasında “*denizde bir dalga, ormanda bir yaprak ve dev yapılı bir erganunda ince bir tel*” olan,<sup>273</sup> yazarın da arzuladığı idealist, devrimci bir Türk kadınıdır. Kazandığı toplumsal bilince paralel olarak bu romanda kadınlarla ilgili iki yerde yapılan genelleme diğer romanlardan farklı olarak ilk defa bir kadın tarafından yani Selma'nın bakış açısından yapılmıştır. Kişiliğini kazanmamış kadınların eleştirildiği ilk genellemede “*yılan imgesi*” hakim bulunurken yeni düzenin öngördüğü olumlu kadın tipinin çizildiği ikinci genellemede hiçbir imajın kullanılmaması Yakup Kadri'nin romanlarında, içeriğin tarzını belirlediğine dair tipik bir örnektir. Nitekim “*Ankara*” romanı ile imajlar, tekrar eden imajlar olmaktan uzaklaşarak işlevsel olmaktan çıkmış ve bakışlar da kişilerden toplumsal sorunlara çevrilmiştir.<sup>274</sup>

Kadınların ilerleme konusunu ilk zamanlar masal olarak nitelendiren Yakup Kadri,<sup>275</sup> Cumhuriyet düşüncesini bir doktrin haline getirmeye çalışarak,<sup>276</sup> bu dönemi ilk kaleme aldığı “*Ankara*” romanı, Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşu üzerine 1934 yılında yayımlanmış,<sup>277</sup> Millî Mücadele'den sonra bozkırın ortasında gelişen şehir hayatı ve kadın hürriyetiyle, kadın sayısının artmış olduğu Ankara'da<sup>278</sup> meydana gelen gelişmeleri konu alan bu sahadaki ilk romandır. Yazar bu romanında Türk aydınının iki yüz yıldır tekrar ettiği yanlışlara ışık tutarak, iktidarın ve gücün çarpıcı büyüsunün; iradesi, bilgisi ve kararlılığı sağlam olmayan insanları yok edebilmesi nedeniyle gelecek tehlikelere karşı uyarmaya çalışmaktadır. “*Ankara*” romanının dayanmış olduğu gerçek, vatanını seven insanların onun uğruna canını gözden çıkarması sonucu ile ülkenin yetersiz, taklitçi insanların eline kalmasıdır. Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'da şehit olan insanlarla Anadolu'daki insan pınarı adeta kurumuştur. Savaş sonrası aydın, İstanbul'a dönmek yerine Anadolu'da

<sup>273</sup> Karaosmanoğlu, ‘Ankara’, a.g.e., ss.171-235.

<sup>274</sup> Ş. Baş, ‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Kadın Karakterlerin Anlatımı’, *Türkbilgi*, sayı:6, 2003, 13-36.

<sup>275</sup> Karaosmanoğlu, ‘Okun Ucunda’, a.g.e., s. 56.

<sup>276</sup> Yalçın, a.g.e., s. 17.

<sup>277</sup> Çeri, a.g.e., s. 156.

<sup>278</sup> Atay, a.g.e., s.430.

kalmayı tercih ederek, vatan için kalkınma planlarını burada yürütmeye başlamıştır. Yüzünü Batı'ya çevirmiş olan yoksul Anadolu şehri birden şenlenmeye başlamıştır. Sokaklarda dolaşan kalpaklı, silahlı Kuvayimilliyecilerin yerini artık, İstanbul'dan trenlerle gelen insanlar almıştır. İlkbaharın son dönemlerinde Ankaralıların göç ettikleri, akşam saatlerinde bülbül sesi ile dolan Çankaya, Seyranbağları, Dikmen, Keçiören'in bağ evlerinin yerini yavaş yavaş irili ufaklı konaklar doldurmaya başlamış, Ankara deresinin çevresinde bulunan bataklık bozkırın adı, inşa edilen binalar ile Yenişehir olmuştur; ancak Yenişehir, sadece bir semt adı değil yeni bir yaşam tarzının da adı olmuştur.<sup>279</sup>

Cumhuriyet büyük ideallerle ortaya çıkmıştır. Ancak yüksek idealler, onu taşıyacak inançlı ve güçlü omuzlara ihtiyaç duymaktadır. Bu özelliklere sahip insanların büyük bir kısmı hayatını kaybetmiş, kalanlar ise; yeni sistemi, icraatı ve Cumhuriyet'i bilmemektedir. Böyle bir ortamda ise Cumhuriyet'i ve Batılılaşmayı sadece Batı hayranlığı olarak algılayan, Batı'nın modasını, dansını, eğlencesini kalkınma zanneden kişiler, eğlence yarışına ve sefaletle kapılmıştır. Vatanları için kan ve ter dökenler artık dinlenmeyi, rahatı ve mutluluğu hak etmiştir. Yazar, bu romanda tüm bu gelişmeleri anlatarak gerçek batılılaşma çabalarının, kozmopolitlik ile nasıl boğulmak istendiğini anlatmak istemiştir. Sadece İstanbul'da var olduğu sanılan köksüz ve yoz Batılılaşma, Anadolu'nun bağrında görülmektedir. Cumhuriyet'in kurucusunun Çankaya'nın başlarında bulunan taştan yapılmış küçük taştan köşkünün çevresi İstanbul'dan gelerek Ankara'ya yerleşen insanların köşkleriyle çevrilmiş ve Cumhuriyet'in yüksek idealleri soyutlanmış hale getirilmeye çalışılmıştır.<sup>280</sup>

1921 Sakarya Meydan Savaşı'yla 1943 yılında Cumhuriyet'in 20. yıl dönümü arasındaki yirmi iki yıllık süre içinde, yazının kahramanı olan Selma'nın yaşamış olduğu tinsel büyüme sürecini konu alan "*Ankara*" romanı; İstanbul'dan Ankara'nın büyümesine kapılarak ayrılan, burada ilk hayal kırıklığını yaşayan ve sonra Kurtuluş Savaşı'nın ve Türk Devrimi'nin ruhuyla bütünleşerek, gelişerek zenginleşen ve büyüyen ruhun macerasını aktarmaktadır. Karaosmanoğlu'nda kadın ve erkek kimliğinde bir arayış söz konusudur. Ataerkil temelde kaleme alınan modernleşme yazınında ortaya çıkan ideal kadın; yeni düzen oluşturma gücüne sahip, aşkını ve eşini

---

<sup>279</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 211-213.

<sup>280</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 212-213.

seçebilen, eşine sadık, iradeli, vatani için her türlü görevi yapmaya hazır, sosyal yardım işlerinde çalışmayı anlamlı bulan, halk ile kaynaşabilen, erkeğe gereksinim duymadan ve ondan bir şey beklemeden yaşayabilen, anlamsız hürriyet istemeyen, çalışmayı anlamlı bulan, modernleşmeyi üretme, çalışma ve paylaşma olarak anlayan kadındır. Bu durum ileriki dönemler için her zaman kadının güçlendirilmesi ve yeni reformlar için gerekçe oluşturmaktadır. Kurucu seçkinlerin “*yeni kadını*” şekillendirme çabası, bu kuşak romanlarındaki en temel ideolojik yapıdır.<sup>281</sup> Bununla birlikte, yazarın gelecek için beslediği umutlarını aktaran “*Ankara*” romanında<sup>282</sup> yeni kadına; takip edilmemesi gereken yanlış yollar, öykünmemesi gereken yaşam biçimleri yaşam ve olay örgüsü kullanılarak tasvir edilmiş<sup>283</sup> ve bu tasvir ile topluma karşı sorumluluklar anlatılmıştır.<sup>284</sup>

Roman karakteri Selma Hanım, yeni oluşan kadın örneğidir. Bu noktada dikkati çeken nokta; bahsedilen kadın örneğinin Anadolu’da aldığı eğitim ile ortaya çıkmamış olmasıdır. Selma İstanbulludur ve Türkiye’nin değişimi ile aynı yönde bir değişim yaşamıştır. Tıpkı Türkiye gibi birtakım hatalar yapmış; ancak geçmişe dayanan özelliklerini yenilerken, yaptığı hataların olumlu tarafını bulmuştur. Karaosmanoğlu, Selma aracılığı ile kadına verilen hakların nasıl kullanılması gerektiğini yorumlamıştır. Bu konu ile “*Ankara*” romanı Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kadına yol gösterici özellik göstermektedir. Romanda aktarılan üç dönemde Selma’nın da üç aşamada gelişme gösterdiği görülmektedir. Birlikte olduğu erkekler Selma’nın gelişmesi ile değişime uğramıştır. Bunun yanı sıra yazarın Selma aracılığı ile Türk kadınına duyduğu güveni ve ne kadar uyanık olduklarını belirtmiştir. Türk kadını birtakım hakları geri alarak, bu hakların niçin verildiğini ve nasıl kullanılması gerektiğini erkeklerden daha iyi anlamıştır. Birinci bölümde eşinin görevi nedeni ile Ankara’ya gelen İstanbullu bir kadın olarak tanıtılan Selma’da da İstanbullu diğer kadınlarda olduğu gibi Anadolu ve Ankara’ya dair merak bulunmaktadır. Bu meraka ve ilgiye rağmen Selma’nın Anadolu’yu ve Ankara’yı sevmesi, Kurtuluş Savaşı’nda onların yanında yer alması ve uzun bir değişimin ardından gerçekleşmiştir. İyi bir eğitim görmüş olan Selma, düşünce davalarına karışmadığı gibi ülkü sahibi bir insan

---

<sup>281</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>282</sup> İ. Enginün, ‘Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’, Dergah Yayınları, İstanbul, 2019, s. 285.

<sup>283</sup> Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 135.

<sup>284</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

da değildir. İlk zamanlarda tek isteği özel yaşamını düzenleyebilmektir. Türkiye'nin değişimi ile paralel olan Selma'nın değişimi romanda özellikle vurgulanmıştır. Romanda, kadının toplumdaki sosyal konumunu belirlemezse özel hayatında da mutlu olamayacağı için sıradan bir kadının dahi sosyal meseleler ile ilişkisi vurgulanmıştır. Ancak yazar, Selma'nın tüm Türk kadınıni temsil etmediğini bilmekte, gelecekte Türkiye'nin her köşesinde karşılaşılabilecek Türk kadını örneği olduğuna inanmaktadır. Yakup Kadri bundan dolayı Selma'yı İstanbul'da bırakmamış ve Ankara'ya, Anadolu kadınının yanına getirmiştir. Romanda Anadolu kadını ile Selma'nın farkı vurgulanmış; durmadan çalışan, eşinden şiddet gören, üstüne kuma getirilen özellikleriyle, Selma'nın ev sahiplerinin aracılığı ile Anadolu kadınının durumu aktarılmıştır. Selma ise, bu durumun farkında olmadığı için yakınmayan Anadolu kadınına örnek olmuştur. Selma adeta onların yerine acı çekmekte ve onların yerine düşünmektedir. İkinci bölümün sonlarında bahsedilen eski ev sahipleri ile oturmak, konuşmak istese de kendilerine verilen haklardan bile haberi olmayan bu kadınlar ile aralarındaki farkın çok olduğunu düşünmesi nedeniyle Selma, bunun mümkün olamayacağını anlamış ve acı çekmiştir.<sup>285</sup>

Romanın ikinci kısmında büyük umutlarla yapılan inkılapların kadınlar tarafından henüz doğru bir şekilde kullanılmayışı<sup>286</sup> Yakup Kadri tarafından eleştirilmiştir. Buna rağmen yazar, Türk kadınına güvenmesi nedeniyle umutsuzluğa kapılmamıştır. Karaosmanoğlu, Türk kadınının bu farkı ortadan kaldıracağına, saf Anadolu kadınıni bilinçlendirmek amacıyla çaba göstereceğine inanmaktadır. Selma, başlangıçta beğenmediği ve küçük gördüğü Anadolu kadını için çektiği acıyı daha sonra beğenmediği, sevmediği ve İstanbul ile kıyasladığı Ankara için de çekmiştir. İstanbul tutkusundan uzaklaşarak, Ankara'nın dönem içindeki değişimini kavrayan Selma, bir dost toplantısında tanıştığı Neşet Sabit ile konuşmasında; Anadolu'nun ve Anadolu halkının kendisine hiçbir şey katmadığını söylemesi üzerine, Neşet Sabit'in aracılığı ile yazar; bunların bakmasını bilen bir göz için çok şey ifade ettiğini, Anadolu'nun bir taş parçasının dahi konuştuğunu, Anadolu halkının verdiği hayat mücadelesinin bu toprakları değerli kıldığını, Anadolu insanının çektiği ızdırabın yanında İstanbul'da gündelik hayat kaygıları yaşayan, sırf kendi yaşamı ile meşgul

---

<sup>285</sup> Çeri, a.g.e., ss. 156-159.

<sup>286</sup> Karaosmanoğlu, a.g.e., ss. 106-168.

insanın kıymetinin olmadığını belirtmesi ile geleceğin Türk kadınına, Anadolu'nun ve Anadolu halkının kalkınması ve ilerlemesi için mücadele etmesinin gerekliliğine dair bir mesaj vermiştir.<sup>287</sup>

Selma, romanın merkez kişisi olarak alındığında etrafındaki insanlar; İstanbul'dan gelenler ve Anadolu insanı olarak iki grupta toplanmaktadır. Selma etrafı bir kadın gözü ile izlemekte ve herkesin devrimleri farklı yorumlandığını görerek üzüntü duymaktadır. Romanın ilk bölümlerinde sadece kendi hayatı ile ilgilenen Selma, roman ilerledikçe toplumun acılarından etkilenmekte ve inkılapların yanlış anlaşılması nedeniyle üzüntü duyan duyarlı bir kadın olarak okurun karşısına çıkmaktadır. İlk eşi Nazif Bey'in, değişen toplumun karşısında değişmemesi nedeniyle, eşinden ruh olarak uzaklaşmıştır. Romanın ilk bölümünde Milli Mücadele Dönemini yaşayan Türk halkı ile beraber hareket eden Selma, hastanelerde hasta bakıcı olarak görev yaparak aktif bir kişi haline gelmiştir. Kanayan toplumun karşısında, tozsuz ve ütülü beyaz gömleği ile gezen Nazif Bey, düşman ordusunun Eskişehir'e ilerlediği zaman da Kayseri'ye kaçmak için ısrarcı olmuş; ancak Selma'nın Ankara'da kalmakta ısrar etmesi üzerine eşiyle tüm bağları kopmuştur.<sup>288</sup>

Yeni başkentin üç dönemini konu alan “Ankara” romanının<sup>289</sup> güçlü erkeklerden hoşlanan kahramanı Selma, içinde yaşamış olduğu sözde Batılılaşmış İstanbul sosyetesinin ve yarım aydınların arasından çıkarak geldiği Ankara'da Büyük Mücadele'de kararlılığı ve azmi ile tanınan Miralay Hakkı Bey ile tanışmış ve evlenmiştir. Millî Mücadele'nin kazanılmasının ardından ise cazibe merkezi haline gelen Ankara canlılık kazanmıştır. Miralay Hakkı Bey ise ordudan ayrılarak kendisini iş hayatına vermiştir. Yaşamı cephelerde gezen Miralay Hakkı Bey, alışık olmadığı ortam içinde güç ve para sahibi olmasıyla değişmiş,<sup>290</sup> gece hayatına, kadınlara, balo ve dansa ilgi duymaya başlamıştır.<sup>291</sup> Millî Mücadele döneminde kadının da erkeğin yanında yer alarak mücadele etmesi gerektiğini söyleyen Hakkı Bey, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadını, yanında bir süs eşyası olarak gören zihniyeti temsil etmektedir.

---

<sup>287</sup> Çeri, a.g.e., ss. 159-164.

<sup>288</sup> Çeri, a.g.e., ss. 159-164.

<sup>289</sup> Kudret, a.g.e., s. 415.

<sup>290</sup> Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 141.

<sup>291</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 214-215.

Hakkı Bey'in benimsemiş olduğu değerler, askeri üniforması gibi bir kenara bırakılmıştır;<sup>292</sup> ancak sadece Miralay Hakkı Bey değil, İslami prensiplerden ödün vermemesi ile bilinen Şeyh Emin ve Mebus Murat gibi isimler de değişmiştir. Bu insanlar; Selma ve çalıştığı gazete adına Ankara'ya gelen Neşet Sabit gibi Batılılaşmayı doğru anlayan makul kişiler tarafından hatalarından döndürülememiştir.<sup>293</sup> Özünde “*kader ana*” olan kadının, cehalet nedeniyle gücünü göstermesine engel olunmuştur. Cumhuriyet ile kadın, erkeğin baskısından kurtulmak istemektedir. Selma da eşi Hakkı Bey'e çalışmak istediğini beyan etmiştir; ancak çalışma isteği maddi boyutun ötesinde, birey olarak varlığını göstermektir.<sup>294</sup> Karaosmanoğlu'nun olayları, Selma ve Neşet Sabit'in gözünden anlattığı eser bu bozulmaların karşısında, gidilmesi gereken sağlıklı yolun hangisi olduğunu anlatmaktadır. Böylece Yakup Kadri'nin “*Ankara*” adlı eseri, tehlikeleri sezerek onların roman haline getirilmesi ile kusurları eleştiren ilk romanlardan biri olarak kabul edilmektedir.<sup>295</sup>

Selma; kadının özgürlüğe kavuşması, çalışması ve toplumda yer almasının gerekli olduğunu düşünmektedir. Kadının açılması bunun içindir. Selma'ya göre; kadının süslenerek davetten davete gezdikten sonra açılmanın bir anlamı yoktur<sup>296</sup> ancak bu fikrini Hakkı Bey'e aktardığında kendisinden tepki görür. Miralay Hakkı Bey'e göre kadınlar bu durumun farkında değilse, hakları elinden alındığında kıymetini anlayacaktır. Bu nedenle kadın durumundan şikayet etmemelidir. Bir süre sonra toplumsal nedenlerle eşi Hakkı Bey'den ayrılan Selma, romanın üçüncü bölümünde ilk zamandan itibaren kişiliği değişmeyen, tutarlı Neşet Sabit ile evlenmiştir. Romanın üçüncü bölümü idealize edilmiş Türkiye'yi konu almaktadır. Millî Mücadele Dönemi barış dönemidir. Neşet Sabit ise devrimleri ve amaçlarını doğru anlayan, toplumsal olayları dikkatli gözlemleyen bir kişidir. Bu nedenle Selma'nın Neşet Sabit ile olan evliliği mutlu devam etmiştir. İkisi de gelişen Türkiye'yi kıvanç ile izlemektedir. İkisinin toplumsal olayları algılamadaki birliktelikleri, özel hayatlarına da mutluluk getirmektedir; çünkü Neşet Sabit'e göre

---

<sup>292</sup> Çeri, a.g.e., s. 165.

<sup>293</sup> Yalçın, a.g.e., ss. 214-215.

<sup>294</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>295</sup> Yalçın, a.g.e., s. 216.

<sup>296</sup> Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 135.



kasvetli bir toplum içinde aşk bile soysuzlaşmaktadır. İkisi de Türkiye'nin gelişmesi için üzerine düşen görevleri yerine getirmektedir.<sup>297</sup>

Yakup Kadri'nin kaleme aldığı “*Ankara*” romanı, bir kadının özel yaşantısını düzenleme konusunda, toplumsal olaylardan nasıl etkilendiğini aktaran bir örnektir. 1934'lü yıllarda savaştan çıkmış ve değişen Türkiye’de bir kadının bu değişime bulunduğu katkılar çok önemlidir. Karaosmanoğlu, kadının bu değişimdeki rolünü özellikle ön plana çıkarmıştır. Türk kadını, Ulusal Mücadele Döneminde yaşayan ruhu çok iyi kavrayarak erkeğin yanında yer almış ve ona yardım etmiştir. Aynı kadın Cumhuriyet ile elde ettiği haklarla, inkılapları yanlış anlayan kadınlar bulunsa da bu hakları kullanma konusunda bilinçli davranmıştır. Türk kadını kendisine verilen hakları kullanmak için büyük mücadele vermiştir. Selma, eşi Miralay Hakkı Bey'den bu hakları kullanma hususunda anlaşılmadıkları için ayrılmış olması ile bu konuda önemli bir duruş göstermiştir. Yakup Kadri, Türk halkına ve özellikle Türk kadınına büyük bir güven duymaktadır. Öyle ki romandaki birçok olumsuzluğun örneği olan erkeklerin yanı sıra;<sup>298</sup> “*Ankara*” romanının yanlış Batılılaşmayı eleştirerek varoluşunu gerçek anlamda tamamlamaya çalışan ideal kadını Selma<sup>299</sup> olumlu gelişme göstermiştir. Bu husus yazarın kadınlara olan bakışını yansıtmaktadır. Karaosmanoğlu, “*Ankara*” romanı ile 1934 yılında Türk kadınına rehberlik etmiştir.<sup>300</sup>

Selma Hanım'ın yaşamı, yaşanan sosyal değişime eşit olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Önce savaş meydanlarında mücadele eden, sonrasında tıpkı “*dünyanın ikinci yaratılışı*”nı<sup>301</sup> çağrıştıracasına yapılan inkılâpları ve hakları nasıl kullanacağını bilmeyerek yalnızca görünüşe yansıyan değişimlere uyum sağlamaya çalışarak Türk kadınları gibi Selma da bir dönem bocalamış; ancak sonunda ideal Türk kadınının nasıl olması gerektiğini anlayarak bu çizgiye doğru değişim ve gelişim göstermiştir. İdeal Türk kadını, yaşamın her alanında erkeklerle beraber var olan, toplumsal yaşamın içinde, ekonomik olarak bağımsız, süs ve gösteriştan ırak çalışma gücü ile dolu kadın modelidir ve Selma Hanım da bunun güzel bir örneğidir. Yakup

---

<sup>297</sup> Çeri, a.g.e., ss. 167-168.

<sup>298</sup> Çeri, a.g.e., ss. 168-169.

<sup>299</sup> S. Oruç, T. Özcan, a.g.m., ss. 121-131.

<sup>300</sup> Çeri, a.g.e., ss. 168-169.

<sup>301</sup> Karaosmanoğlu, a.g.e., s. 174.

Kadri'nin, Selma Hanım karakteri ile Türk kadınlarına bir ileti vermek istediği söylenebilir. Modernleşmek yalnızca güzel giyinip süslenerek, davetlerde boy göstermek değildir. Modernleşmek; bilgi ve görgü bakımından daima kendini geliştirmek ve yaşam biçimi olarak sade ve onurlu bir düzeyi korumaktır. Selma Hanım ise bu durumu başarmış bir kadın örneği olarak okuyucuya aktarılmıştır.<sup>302</sup>

### 3.3. Memduh Şevket Esendal ve “Ayaşlı ile Kiracıları” Romanı

29 Mart 1883 yılında Rumeli göçmenlerinden olan ve Çorlu'ya yerleşen çiftçi Memduh Şevket Bey'in çocuğu olarak dünyaya gelen Memduh Şevket Esendal; bir hafta gibi kısa bir süre İstanbul'daki bir ilkokulda, ardından kısa bir zaman da sınavla girmiş olduğu rüştiyede eğitim görmüştür. Ancak hiçbir okuldan mezun olmamasına rağmen<sup>303</sup> kendisini yetiştirmiş bir yazardır.<sup>304</sup> İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne giren Memduh Şevket Esendal, babasının 1907 yılında vefat etmesi ile ailesinin geçim sorumluluğu kendine geçince, Balkan Savaşı çıkana kadar Çorlu'da toprak işleri ile ilgilenmiştir. Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a göç etmiş, savaş sonrasında tekrar Çorlu'ya dönmüş olsa da bir süre sonra başlayan Birinci Dünya Savaşı ile topraklarının askeri tarıma ayrılması ile çiftliği bırakmak zorunda kalmıştır. Meşrutiyet'in kabul edilmesi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vermiş olduğu müfettişlik göreviyle Rumeli ve Anadolu'da bulunmuş, parlamentoda vilayetlerin yerine mesleklerin temsil edilmesi amacıyla, bir çeşit sendika olan “*Esnaf Odaları*” adındaki birlikleri kurmuştur. Ancak parti içinde bu görüşe karşı olan kişiler nedeniyle bu örgüt gerektiği gibi işlememiştir. Kurtuluş Savaşı Döneminde Anadolu'ya geçen yazar, Orta Elçilik ile Azerbaycan'a gönderilmesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk elçisi olmuştur. Savaşın ardından Türkiye'ye dönen yazar, İstanbul'da Galatasaray Lisesi ve Kabataş Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. Bu dönemde arkadaşı ile çıkardığı “*Meslek*” (1925) ve “*Halk*” (1925-1926) gazetelerini çıkararak eski düşüncelerini savunmuştur; ancak bu düşüncelerin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından olumlu karşılanmamasının ardından Memduh Şevket, elçilik görevi ile yurt dışına

<sup>302</sup> A. Yılmaz, ‘Yakup Kadri'nin Ankara Romanında Cumhuriyet Kadınının Doğuşu’, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:1, sayı:1, 2019, 11-19.

<sup>303</sup> Kudret, a.g.e., s. 591.

<sup>304</sup> Enginün, a.g.e., s. 327.

çıkarılmıştır. Bir süre İran’da, ardından Rusya’da ve Afganistan’da elçiliklerde görev almıştır. Bunun yanı sıra 1930-1932 yıllarında Elazığ milletvekilliği, 1938-1950 yıllarında Bilecik milletvekilliği ve CHP genel sekreterliği görevinde bulunmuştur. 16 Mayıs 1952 yılında da Ankara’da vefat etmiştir.<sup>305</sup>

Asıl ününü küçük hikâyeleri ile elde eden yazarın eserleri hiçbir görüş yansıtmamaktadır. Öykülerinde sıradan insanların en basit hareketlerini anlatmaktadır. Buna rağmen Esendal, öykülerinde insan ilişkilerindeki çetrefilliği, her zaman uyum sağlamanın mümkün olmadığını okuyucuya sezdirmektedir. Son derece sade bir dil kullanması ile Reşat Nuri Güntekin’i andırmaktadır. Kuvvetli bir gözlem yeteneğine sahip olan Esendal, gördüklerini hissettirmesini ve göstermesini bilmektedir. Yazarın anlattığı kişilerden ve mekanlardan oluşan dünya, yaşanılan mevcut dünyadır. Kişilerin gülünç yanları anlatılırken hicve veya karikatüre kaçmamakta, hafif bir ironi ile sezdirilmektedir. Bu insanlar ile Türk toplumunun sorunları yansıtılmaktadır.<sup>306</sup>

Memduh Şevket’in bulunan üç romanından birincisi, “*Meslek*” gazetesinde tefrika ile yayımlanan “*Miras*”<sup>307</sup> adlı eseridir. Ancak Gazetenin kapanmasının ardından eser yarım kalmıştır. “*Vassaf Bey*”<sup>308</sup> ve “*Ayaşlı ile Kiracıları*”<sup>309</sup> adındaki diğer romanları ise yayımlanmıştır.<sup>310</sup>

İlk olarak “*Vakit*” gazetesinde” “*Ayaşlı ile Kiracıları*” adıyla tefrika edilen eser, daha sonra “*Ayaşlı ve Kiracıları*” adı ile 1934 yılında kitap halinde yayımlanmıştır. Yazarın çevresindeki insanların verdiği bilgiye göre ilk olarak “*Ayaşlı ile Kiracıları*” adını taşıyan roman, yayınevi tarafından değiştirilerek “*Ayaşlı ve Kiracıları*” olarak ve bir bölümü siyasi düşünceler nedeni ile çıkarılarak yayımlanmıştır. Yazarın vefatının ardından roman 1957 yılında ikinci defa basılmış olsa da çıkarılan bölüm esere eklenmemiştir. Yayımlanmasının ardından uzun bir süre ilgi toplayamayan eser, sekiz yıl sonra CHP roman yarışmasında ödül alması ile ilgi çekmiş ve edebiyat çevresinde yazarın tanınmasını sağlamıştır.<sup>311</sup> Bu ödülün ardından

---

<sup>305</sup> Kudret, a.g.e., ss. 591-592.

<sup>306</sup> Enginün, a.g.e., ss. 327-328.

<sup>307</sup> M. Şevket Esendal, ‘Miras’, Vakıfbank Yayınları, İstanbul, 2023.

<sup>308</sup> M. Şevket Esendal, ‘Vassaf Bey’, Kırmızıkeçi Yayınevi, İstanbul, 2023.

<sup>309</sup> M. Şevket Esendal, ‘Ayaşlı ile Kiracıları’, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2021.

<sup>310</sup> Kudret, a.g.e., s. 608.

<sup>311</sup> Kudret, a.g.e., s. 609.

eleştirmenlerin ve yazarların dikkatini çeken roman, Cevdet Kudret'in "*Ayaşlı ile Kiracıları*" adlı makalesinde belirttiği üzere,<sup>312</sup> bazı siyasi düşüncelerin yer aldığı romandan, bürokrasiye gelen eleştirilerle ilgili bütün bölümler çıkarılmıştır. Yazarın ölümünün ardından, 1957 tarihinde yeniden basılan romana bu bölümler eklenmemiştir. Bu durum Fethi Naci tarafından, romanda toplumsal kurtuluşun tek yolu olarak "*aile*" kurumunun önerildiği şeklinde yorumlanmıştır.<sup>313</sup>

Esendal tıpkı öykülerinde görüldüğü gibi bu romanda da alışılmışın dışına çıkarak yeni bir yöntem kullanmış ve belli bir kişinin maceraları yerine bir çevrenin, içindeki kişilerle maceralarını bir arada yürüterek, o çevreyi okuyucuya aktarmıştır. Anı biçiminde yazılan eserle,<sup>314</sup> değişen sosyal şartlar ev atmosferinde aktarılmış, sosyal yaşamın bir kesiti sunulmak istenmiştir. Toprağa dayalı bir yaşam tarzı ve ondan doğan bir mutluluk hayali olan yazar, "*Ayaşlı ile Kiracıları*" romanında; insanların birbirleri ile çok da ilgili olmadığı apartman ve pansiyon hayatına geçişin ortaya çıkardığı rahatsızlıkları, insanların bir arada yaşar gibi görünmelerinin aksine topraktan ve birbirlerinde ayrı kaldıkları, yapay bir şehir hayatı yaşadıkları ve kuvvetli bir yakınlığın ve dayanışmanın kurulamayacağını kaleme almıştır. Aktarılan insanlar, çevremizde var olan insanlardır; ancak ortak kaygılardan uzak ve birbirinden ayrıdır.<sup>315</sup>

Romanda dokuz odalı apartman katında, anlatıcının dışında dejenere olarak nitelendirilebilecek kişilerin bir arada aktarıldığı görülmektedir. Bu kişiler farklı meslek dallarında çalışan ve farklı kökenli kişiler olmakla birlikte, romanın sonraki bölümlerinde benzer eğilimler gösterdikleri görülmektedir. Uyuşturucu, kumar, rüşvet, sorumsuzluk, rekabet, haksızlık, eşlerin birbirlerini aldatması, çocukların umursanmaması, pek çok olumsuzluğun bu kişiler arasında yaşanıyor olması dikkat çekmektedir. Birçok karakter, metres yaşamıyla ya da ayrıcalıklar ile kısa yoldan para kazanarak rahat bir yaşam şeklini arzu etmektedir. Etik olarak düşkün sayılabilecek bir yaşam biçimi ile karşılaşan anlatıcı, romanın sonunda kendi yolunu bu insanlardan

---

<sup>312</sup> Kudret, "*Ayaşlı ile Kiracıları*", *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1987, ss. 424-426.

<sup>313</sup> S. Gözcü, '*Ayaşlı ile Kiracıları*'nda Anlatıcı Sorunsalı', *Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2004, s. 95.

<sup>314</sup> Kudret, a.g.e., ss. 608-609.

<sup>315</sup> Enginün, a.g.e., ss. 327-328.

ayırmakta ve onlardan farkını, yapmış olduğu mutlu ve huzurlu bir evlilikle göstermektedir. Yapılan eleştirilerden çoğu, eserin Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan toplumsal değişimi yansıttığı konusunda benzer değerlendirmeleri içermektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar, romanı yeni kurulan Ankara'nın atmosferinde ülkedeki zihniyet ve seviye farklarını güçlü bir biçimde gösteren bir yapıt olarak yorumlarken, Ahmet Oktay da benzer olarak, romanda Cumhuriyet'in ilk yıllarının bütün olumlu ve olumsuz yanlarını, rastgele bir araya gelen insanların maceralarının aktarılacak gözler önüne serildiğini belirtir. Sennur Sezer ise; “*Ayaşlı ile Kiracıları Bugün de Yaşıyor*” başlıklı yazısında<sup>316</sup> daha çok roman kişileri üzerinde yoğunlaşarak, yazarın genç başkentten bir kesimi anlattığını, yaşamış ya da yaşanabilecek hiçbir tipi romanın dışında bırakmamaya çalıştığını ve romanda en önemli yerin kadınlara ayrıldığının altını çizmektedir.<sup>317</sup>

Toplumun canlı bir portresini sunan eserin, kadını ve kadın problemlerini dikkate aldığı düşünülmektedir. Eserin kaleme alındığı dönem, kadına haklarının verildiği zamandır. Esendal, bu romanda ne yeni öneriler ne de kadına verilen hakların savunuculuğunu yapmıştır. Tarafsız bir şekilde gözlemlerini; çeşitli kadın tiplerini, kadının çalışma ve evlilik özgürlüğündeki yeni konumunu tartışarak, olaylara çeşitli yönlerden bakılmasını sağlamıştır. Esendal'ın ortaya attığı sorunlar, belirli bir yöntem ile aktarılmıştır. Kadınlar ile ilgili kadının eğitimi, evliliği, çalışma özgürlüğü gibi ortaya çıkan sıkıntılar belirtilmiştir.<sup>318</sup>

Türkiye’de kadının, Atatürk’ün önderliğinde ve diğer birçok ülkelerden önce elde ettiği hakları bulunsa da kadının bu haklarından haberdar olması ve kullanabilmesi için bilinçlenmesi ve çevrenin de bu konuda hazırlanması gerekmektedir. Öyle ki eserde bulunan bazı kadınların elde ettikleri hakları eleştirmeleri bilinç eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Yazar, kadınların kendilerine verilen hakları kullanabilmeleri için ilk önce iyi bir eğitim görmelerinin gerekli olduğu fikrini eserde özellikle vurgulamıştır. Bununla birlikte, kadının hayattaki gerçek konumunu elde edebilmesi için geri aldığı çeşitli hakların yanı sıra, romanda kadınların karşısına çıkarılan erkeklerin, kadınları olumsuz etkilediği ve yanlış yola

---

<sup>316</sup> S. Sezer, ‘Ayaşlı ile Kiracıları Bugün de Yaşıyor’, *Yazko Edebiyat*, Haziran 1983, s.137-140.

<sup>317</sup> Gözcü, a.g.m., s. 95.

<sup>318</sup> Çeri, a.g.e., ss. 199-200.

sürüklediği görülmesi ile kadınların hayatlarını paylaşarak bir bütün oluşturduğu erkeğin de eğitilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Çeşitli hakları kazanmış olan kadının ve özellikle alt tabakadaki kadının yaşadığı; ekonomik zorluklar, eğitimsizlik, baba ve koca gibi nedenler ile bu haklarından yararlanmasına ve olumlu etkilenmesine engel olmuştur. Bundan dolayı kadına yararlı olması gereken hakların kadının içinde bulunduğu olumsuz koşullar nedeniyle, kadına zarar verdiği belirtilmiştir. Öyle ki kadının çalışması, ekonomik özgürlüğünü elde etme isteği ile değil, sorumsuz babaların veya sorumsuz eşlerin bir başına bıraktığı aileye bakma çabasıdır.<sup>319</sup>

Esendal eserde kadınları iki gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki hizmetçi kadınlar diğerleri ise evli ve çalışmayan kadınlardır. Romanda hizmetçi kadınlarda kadının eğitimi ve çalışması ele alınmıştır. Yazarın bu konuyu aktarmak için Halide, Zinet ve Raife Hanım gibi birbirinden farklı, temsil ettikleri toplumsal kesimi yansıtan üç kadını aktarması, doğrudan çözüm önermek yerine problemleri çeşitli yönleriyle tartışmaya açtığını göstermektedir. Memduh Şevket'e göre sadece bu üç kadın değil, toplumun her kesimindeki kadınlar az da olsa birbirine benzemektedir. Bahsi geçen kadınlar hem ekonomik sıkıntılar yaşamakta hem de erkek otoritesi olmadan kendi başlarına hayat mücadelesi verememektedir. Bu kadınların, sahiplenilen ve güçlü bir erkek aradıkları; ancak bakıma muhtaç, zayıf erkekler ile karşılaştıklarında, aile ve evlilik gibi kurumlardan nefret ederek, etik olmayan durumlarla karşılaştıkları görülmektedir. Bu kadınlar tam anlamıyla toplumun ürünüdür. Bahsedilen hizmetçi kadınlar, akıllı ve güçlü olmasına rağmen sorunları bireysel halledilebilecek konular değildir. Yazar bu noktaya dikkat çekmek için özellikle bu sınıfı temsil eden güçlü kadınları örnek olarak vermiştir. Toplum ise bu kadınların sorunlarına çözüm bulmalıdır. Çözümün başında ise eğitim gelse bile, bu eğitim sadece kadınların eğitimi değil; kocalarının ve babalarının da eğitimidir. Esendal'ın romanda ele aldığı kadınlar temsil ettiği toplum kesimini özellikleri ve sorunları ile yansıtmaktadır. Kadın tiplerinin, toplumsal boyutlarının yanı sıra bireysel boyutları da bulunmaktadır. Yazar ise bu iki boyutu tezat oluşturacak biçimde vermiştir. Birey olarak tipler, son derece güçlü insanlardır; ancak güçlü kişilikleri, toplumsal sorunları aşmalarına yardımcı olmamaktadır. Bu tiplerden biri olan Halime, hizmetçi kadınlardan ilki ve önemli bir

---

<sup>319</sup> Çeri, a.g.e., ss. 200-201.

ismidir. Kendisi çalışan kadını temsil etmektedir; ancak belirli bir mesleği yoktur ve hizmetçilik yapmaktadır. Zorunlu olduğu için çalışmakta olduğu için işini sevmez, sağlığı da buna elverişsizdir. Yazar bile onun nasıl çalışabildiğine hayret etmektedir. Halide'nin çalışmasına sağlığının el vermemesinin yanı sıra, toplumun da henüz kadınların çalışmasına hazır olmadığı gözler önüne serilmektedir. Evdeki kadınların, hizmetçileri hem ikinci sınıf insan olarak görmeleri hem de eşlerinden kıskanmaları, hizmetçi olarak çalışmayı güçleştirmektedir. Erkeklerin, hizmetçilerin kadınlığından yararlanmaya çalışmaları ise Halide aracılığı ile aktarılmaktadır. Yine Halide'nin dile getirdiği diğer konu ise evliliğidir. Eserde toplumun temelini oluşturan aile konusunun üzerinde fazla durulmuştur. Halide, ailesi tarafından küçük yaşta evlendirilmesi, eşini kaybetmesinin ardından ortada kalması ve tek yapabileceği işin hizmetçilik olması ile adeta toplumda evliliğin ekonomik gelir olarak görülmesiyle küçük yaşta evlendirilen çocukların aktarımıdır. Halide, evliliği hayat arkadaşlığı olarak değil, çalışmaktan kurtulma yolu olarak görmektedir. Halide'nin eğitim görmemesi, yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle evliliği maddi güvence olarak görmesi, toplumdaki çoğu kadının ortak fikridir. Buna rağmen Halide, bu şekildeki evliliğin mutluluk getirmeyeceğini bilmektedir. Yazar, bu gibi kadınların eğitim seviyesinin yükselmediği ve ekonomik güvencelerinin sağlanmadığı sürece, toplumun içinde bulunduğu zor durumun düzelmeyeceğini belirtmiştir.<sup>320</sup> Anlatıcı, herkesin açık göz ve ahlaksız bulduğu ilk hizmetçi Halide'yi; saf, çaresiz ve iyi niyetli bulması nedeniyle ona yakınlık duyarak destek olmaktadır. Halide'nin, yanına yerleştiği memurdan hamile kalması daha iyi bir yaşama sahip olmasına şans vermemektedir. Nüfuslu bir eşi ve düzenli bir geliri olan Turan'ın şımarıkça bulduğu yaşam seçeneğine kıyasla, Halide'nin çaresizce seçtiği yolu daha iyi bulmaktadır.<sup>321</sup>

Eserdeki diğer hizmetçi kadınlardan biri olan Raife Hanım, yaşlı olmasına rağmen çalışmak zorundadır. Raife Hanım da küçük yaşta evlendirilmiş ve çok çocuk sahibi olmuştur. Eşinin vefat etmesi ile çocuklarına bakmak için çalışmak zorunda kalmıştır. Ekonomik zorluklar içinde bir hayat sürmek, Raife Hanım'ın kişiliğini de olumsuz etkilemiştir. Kendisi, etrafındaki insanlara sadece menfaat amacıyla

---

<sup>320</sup> Çeri, a.g.e., ss. 201-207.

<sup>321</sup> F. Şenol Cantek, L. Cantek, ‘‘Şehir Ona Yakışmadı’’: Ayaşlı ile Kiracıları’nda Mekanlar ve Kadınlar’, *İdealkent*, cilt:2, sayı:4, 2011, ss. 198-216.

bakmaktadır. Birey olarak ise sevimsiz görülmektedir. Dedikoducudur ve yıllarca ekonomik zorluklar yaşayarak zor şartlarda çalışması, ahlak açısından kişiliğini zedelemiştir. Memduh Şevket, Raife Hanım ile zor şartlarda çalışan kadının nasıl yozlaştığını göstermektedir. Raife Hanım, Halide'nin ileri yaşlardaki halidir. Zor şartlarda çalışma ve cahillik Raife Hanım tipindeki iki temel sorundur.<sup>322</sup>

Eserdeki hizmetçi kadınların üçüncü ismi olan Zinet ise cahil ama zeki ve içinde bulunduğu şartlarda dahi hayatına yön vermeye çalışan bir kadındır. Zinet de ailesi tarafından küçük yaşta evlendirilmiş ve bu tür evliliklerde görüldüğü gibi mutsuzdur. Her ne kadar mücadeleci bir isim olsa da Selime hariç diğer kadınlarda olduğu gibi Zinet'in de evliliğe olan inancı yıkılmıştır. Toplumun temelini oluşturan aile ve evlilik, kadınların içinde bulundukları zor koşullar nedeniyle veya karşılaştıkları erkeklerin istedikleri gibi olmaması nedeniyle kadınlar evliliğe inanmamaktadır. Bu durum ise ekonomik zorlukları fazlasıyla yaşayan hizmetçi kadınlarda daha belirgindir. Aynı kadınlar anneliği de istememektedir. Bu noktada yazarın; kadınların doğasında bulunan annelik ve sevgi gibi duyguları yok eden mutsuzluğun sadece kanunlarla değil, halkın bilinçlenerek kadına değer vermesi ile değişebileceğini eserde belirtmeye çalıştığı aktarılmıştır.<sup>323</sup>

Romanda aktarılan diğer kadın grubu olan evli ve çalışmayan kadınlar aracılığıyla da evlilik kurumu incelenerek yanlış evlilik örnekleri verilmiştir; ancak bu kadınların ortak noktası ise erkeklerden daha güçlü olmalarıdır. Karşılarındaki silik kişilikli erkekler, kadınları mutsuzluğa sürüklemiş ve bu da çeşitli etik olmayan davranışları meydana çıkarmıştır. Kadınlar her ne kadar mutsuz evlilik sürdürmüş olsalar da eğitimsizlik nedeniyle yeni bir yaşam kurmayı düşünememektedir. Eserde; kadının çalışması, evlilik, eğitim gibi konular üzerinde duran yazar, romandaki kadınları da bu sorunlar çevresinde ele almıştır. Bu hususta romandaki kadınlardan biri olan Faika, Ayaşlı'nın bir şoför ile kurtuluş amacıyla evlenen üvey kızıdır. Aslında iyi bir hayat kurabilecek olan kadının, bir erkek tarafından nasıl mutsuz olduğu ve hatalar yapabildiği sergilenmiştir. Eserde daima Faika'nın iyi bir erkekle evlense güzel bir hayat yaşayacağı belirtilmektedir. Genelev işleten annesi ve zengin bir erkeğin metresi olan ablasının yanı sıra Faika, iyi olmak ve iyi kalmak için çaba göstermektedir.

---

<sup>322</sup> Çeri, a.g.e., ss. 207-209.

<sup>323</sup> Çeri, a.g.e., ss. 209-210.



Fuat'ın, Faika'dan sadece para almak için eve uğraması ve bunun haricinde metresi ile birlikte yaşaması gibi hususlarla Faika, umduğunu bulamamıştır. Faika da evliliğinde eşinin davranışları nedeniyle dürüst davranmamış ve Fuat'ı aldatmıştır; ancak Faika'nın davranışlarını, Fuat'ın davranışları belirlemiştir. Burada kadının hayatındaki eşinin ve ailesinin etkisi önemli bir husustur. Kadına her ne kadar hakları verilmiş olsa da kadın henüz bu haklar ile hayatına yön verememektedir. Faika, eşinin kendisini aldatması nedeniyle; çalışarak iyi bir hayat kurma düşüncesinin aksine, bilinç altında öç alma duygusunu barındırmaktadır. Erkek, kadının düşüşünü belirlemektedir. Öyle ki kadının iyi bir anne, iyi bir eş ve iyi bir kadın olması tek taraflı değil, kadının kişiliğine bağlı olduğu kadar erkeğin de kişiliğine bağlıdır. Bu nedenle toplumdaki kadın ve erkek beraber eğitilmelidir. Faika, iyi olma çabasını gösteren ve mutlu olmaya çalışan bir kadındır; ancak eşinin davranışları nedeniyle mutsuzdur ve bu mutsuzluğu içinde saklamaktadır. Eserde aynı durumdaki farklı bir örnek ise Turan Hanım'dır. Turan karşısında bulunan erkeğin zayıflığı ile mutsuz olmamakta ve içinde bulunduğu koşullar ile hayatına yön vermektedir. Zayıf kişilik sahibi erkeklerin karşısında, küçük kaçamaklar yapan Faika'nın yanı sıra Turan bunu gururla yapmaktadır. Çok zeki, güzel ve romanın anlatıcısını çekindirecek kadar yüksek bakışlı<sup>324</sup> bir kadın olan Turan, ilk eşinden ayrıldıktan sonra ablasının ve eniştesinin yanından kurtulmak amacıyla sevgi ve saygı duymadığı Hâki Bey ile evlenmiştir. Bunun nedeni ise toplumda boşanmış kadınlara olumsuz yaklaşılmasıdır. Turan, gördüğü çeşitli baskılar nedeniyle karşısına çıkan ilk erkek ile evlenmiştir. Bu husus ise Turan'ın yanlış evliliğinin sosyal nedenidir; ancak yanlış evlilik Turan'ın istediği erkekle birlikte olmasına engel olmamaktadır. Bu noktada ise yazar, yanlış evliliklerin sadece kadını mutsuz etmediğini, aynı zamanda toplumu da ahlak olarak olumsuz etkilediğini aktarmaktadır. Eserde Selime hariç, yaşamları önce babaları, ardından eşleri tarafından mahvedilen diğer kadınlar; sevgiye, aşka inanmayan ve erkeklere inanmayan Turan, bunu bilinç dışı bir davranış olarak sergilemektedir. Öyle ki istediği erkeklerle gönlünü eğlendirir ve o erkekleri bırakır. Turan bunu erkeklerden yararlanmak olarak görmektedir. Turan'ın bu davranışı ilk zamanlarda hakim olamadığı hayatını elinde tutma çabasından gelmektedir. Çok akıllı ve becerikli olan Turan, kumar oynayarak para kazanmaktadır. Bu kazançta gözü olan Ayaşlıya boyun eğmeyen Turan, kısa

---

<sup>324</sup> Esendal, *a.g.e.*, ss. 65-66.

sürede bir ev tutarak, orayı kumar evi haline getirir. Eserde sürekli olarak Ayaşlı ile Turan'ın evinde yüksek mevkilerdeki zengin kişilerin bulunduğu ve çok para kazandığı bilgisi aktarılmaktadır. Esendal, romandaki Turan Hanım tipi ile kadının istediği takdirde her şeyi başarabileceğini göstermiştir.<sup>325</sup>

Eserde diğer kadın tiplerinde görüldüğü gibi küçük yaşta evlendirilen ve bu mutsuz evliliğin huzursuzluğu içindeki başka bir kadın örneği de İffet Hanım'dır. Yazar tarafından ilk olarak akıllı olmadığı belirtilen İffet Hanım, becerikli de değildir ve etki altında kalması nedeniyle hatalar yapmaktadır. Çocukluğundan dahi nefret eden İffet, yanlış evlilik ve şartlar nedeniyle anne de olmak istememektedir. Diğer kadınlar gibi evlilikten nefret eden İffet, geçinmek amacıyla evlilik yapılmaması gerektiğini belirten tek kadındır. Ancak akıllı bir kadın olmaması nedeniyle eşinden boşanarak kendine yeni bir düzen kurmayı beceremez. Buna rağmen eşinden güçlü olan İffet, Faika ve Faika'nın kayınvalidesinin desteği ile eşinden ayrılmayı başaramamış olsa da onu bir yana itmeyi başarmıştır. İffet Hanım örneğiyle Cumhuriyet ile ortaya çıkan değişim fikrinin yanlış anlaşıldığı görülmektedir; ancak bu yanlış anlamının nedeni de eğitim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Modaya ve diğer kadınlara özenen İffet, Turan'a da özenmektedir. Akıllı bir kadın olduğu için hatalarını kapatan ve Ayaşlı'nın parasını elde etmesine izin vermeyen Turan'ın aksine İffet, eşini de aldatarak çocuğundan ve kocasından uzaklaşmış, parasını da Ayaşlı'ya vermek zorunda kalmıştır.<sup>326</sup>

Eserde soruna tek yönü ile yaklaşmayan ve sorunu üç kadın tipi ile ele alan Memduh Şevket Esendal, evlilik ile ilgili fikirlerini Faika, Turan ve İffet ile aktarmıştır. Erkeklerin silik kişilikleri nedeniyle mutsuz olan bu kadınlar, yeterli bir eğitime sahip olmamaları nedeniyle kendilerine verilen hakları kullanma bilincinde olmadıkları için çevredeki kadınların iş sahibi olabilme haklarını kullanmalarına<sup>327</sup> rağmen onlar gibi çalışarak güzel bir hayat kurmayı başaramamış, bunun yerine kumar oynamayı ve hürriyetin yeni bir aşık bulmakta olduğunu düşünerek<sup>328</sup> eşlerini aldatmayı tercih etmiştir. Eserde yeni yetişen ve henüz kimliğini bulamayan, liseyi bitirmiş genç kız neslinin bir örneği olan Cavide ise bir arayış içindedir. Bu arayış ilk

---

<sup>325</sup> Çeri, a.g.e., ss. 202-216.

<sup>326</sup> Çeri, a.g.e., ss. 216-219.

<sup>327</sup> Esendal, a.g.e., s. 104.

<sup>328</sup> Esendal, a.g.e., s. 212.

olarak filmlerden alınan bir terbiyenin bozulmuş yansıması olan dış görünüşünden bellidir. Dış görünüşünden belli olan kimlik arayışı, yaşamdaki yerini arama ile devam etmektedir. Cavide ve yazar arasında geçen bir diyalogda yazar kadına verilen hakların savunuculuğunu yaparken, Cavide ise kadının beklentilerinden bahsederek çalışmanın doğru olmadığını ve “çalışan bir kadının istediği bir koca tarafından alınmayacağını”<sup>329</sup> düşünmektedir. Çünkü kadınlar, eşlerin para kazanmalarını söylemeleri nedeniyle çalışmakta ve bir de ev işlerini yapmak zorunda kalmaktadır. Böylece kadın, annelik görevlerinden de uzaklaşmaktadır. Bu noktada ise yazar, kadının istediği erkek ile beraber olması için ekonomik özgürlüğünü kazanması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Bunu gerçekleştiremediği takdirde ise kadın hayatını devam ettirmek amacıyla evlenmekte ve bu da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle yeni yetişen kız nesli, bu farkı ayırabilecek şekilde eğitilmelidir. Aksi halde Cavide gibi akıllı kızlar dahi doğruyu görmekte zorlanmaktadır.<sup>330</sup>

Romanda yaşlı kadın örneği olarak verilen Fuat’ın annesi ile bir dönem önceki kadınlarla sonraki dönemin kadınları karşılaştırılmaktadır. Fuat’ın annesinin yeni kadınların süs güzeli olduğunu beyan ederek beğenmemesi yazarın, kadınların sadece dış görünüşüne önem vermesine yaptığı bir eleştiridir. Fuat’ın annesi; yeni kadının her yere bu kadar rahat girmesine ve erkeklerin kadınları bu kadar serbest bırakmasına da karşıdır.<sup>331</sup> İstanbullu, geçmişe özlem duyan bir ev kadını olmasının yanı sıra; dedikoducu, konuşkan, bencil, kötü niyetli, annelik niteliklerinin bulunmadığı, oğlunun metres yaşamı yaşadığı kadının evinde kalabilen bir kadın olarak aktarılan Fuat’ın annesi, eskiden toplum içindeki kadınların konumlarını, davranışlarını okuyucuya hatırlatması, kültürel belleğin simgesi olması ile romanda geçmiş ile bağların vurgulanmasında önemli bir konumdur.<sup>332</sup> Ancak eski dönemdeki kadınların daha iffetli olduğunu söyleyerek, o günleri hasretle anan Faika’nın kayınvalidesinin İstanbul’da genelev işlettiği ortaya çıkmıştır.<sup>333</sup> Esendal bu noktada Cumhuriyet ile kadınlara ne kadar çok hakların verildiğini göstermektedir. Fakat

---

<sup>329</sup> Esendal, a.g.e., s. 156.

<sup>330</sup> Çeri, a.g.e., ss. 219-222.

<sup>331</sup> Çeri, a.g.e., ss. 202-223.

<sup>332</sup> Gözcü, a.g.m., s. 95.

<sup>333</sup> Cantek, a.g.m. ss. 198-216.

kadınlar da bu hakları sadece dış görünüşlerinde değil, kendilerine güzel bir hayat sağlamak için kullanmalıdır. Esendal, romandaki genç kız ve yaşlı kadın örnekleri ile iki nesil arasındaki görüş farklılıklarını ortaya çıkararak bu görüş ayrılıklarıyla, kadın hakları ile yeni kadının nasıl karşılandığını ortaya çıkarmaya çalışmıştır.<sup>334</sup>

Romanda pansiyondaki erkeklerin ya da kadınların çoğu evlenmek istememekte, sorumluluk getirecek ilişkilerden uzak durmaya çalışmaktadır. Ancak bu yaşam biçiminin; kapılan hastalıklar ve göz ardı edilen çocuklar şeklinde açığa çıkan umulmadık bedelleri de vardır. İffet, Cemile ve Faika gibi kadınlar bu şekilde özgüvenlerini ve konumlarını kaybeden kişiler arasındadır. Sürekli hamile kalan Halide gibi kadınlar ise, hastalık kapın diğer kadınları çocuk doğurmadıkları için şanslı saymaktadır; çünkü bu kadınlar, rahat bir yaşamda çocukları bir engel olarak görmektedir.<sup>335</sup>

Son olarak, eserin sonlarında okurun karşısına çıkan Selime ise Esendal'ın; eğitim, çalışma ve evlilik konularında olumlu görüşlere sahip yeni kadına örnek olarak romana eklenmiştir. Romanda üzerinde durulan sorunlara Selime ile cevap verilmiştir. Bu sorunların ilki ise evlilik konusudur. Selime zor şartlarda bir yaşam sürüyor olmasına rağmen, evliliği kurtuluş olarak görmemiş ve kendisi ile evlenmek isteyen doktor yerine romanın anlatıcısı ile evlenmiştir. Eserdeki bir diğer önemli konu ise erkeğin de eğitilmiş ve kişilik sahibi olmasıdır. Bu nokta evlilikte bir denge sağlamaktadır. Bunun yanı sıra Selime, eserdeki diğer kadınların aksine kadınlık görevi olarak görülen anneliği de unutmamakta ve çocuk sahibi olmak istemektedir.<sup>336</sup> Tüm bu insanlar arasında bulunan anlatıcı, çıkar ilişkilerinden uzak duran, haksızlıktan hoşlanmayan, dedikodudan uzak duran, saygılı, içten, sorumluluk bilinci yüksek, eşitlikçi, dürüst ve okuyup yazan bir aydın olarak okuyucunun karşısına çıkar. Ayrıca evlenmek isteyen ama bu konuyu çok ciddiye aldığı için Selime'yi görünceye kadar herhangi bir girişimde bulunmayan anlatıcı, evlilik kurumuna verdiği önemle de bu insanlardan ayrılmaktadır. O, Selime gibi eğitilmiş, sevecen, becerikli, sade, çalışkan, etik değerlerde sağlam ve iyi niyetli bir kadın bulma arzusundadır. Bu kadın yine Selime gibi, çocuğun sorumluluğunu ve sevgisini taşıyan bir kadın olmalıdır. Rahat

---

<sup>334</sup> Çeri, a.g.e., ss. 202-223.

<sup>335</sup> Gözcü, a.g.m., s. 95.

<sup>336</sup> Çeri, a.g.e., ss. 202-223.

bir yaşam sürmeyi hedefleyen kadınların tersine Selime, dönemin saygın mesleklerinden olan öğretmenlik yapmak istemektedir. Böylece Selime; ideal bir eş, kadın ve anne tipinin temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>337</sup> Kadınlara çılgınlığın değil, utanabilmenin yakıştığını<sup>338</sup> belirten yazar Esendal'ın “*Ayaşlı ile Kiracıları*” romanında var olan kadın ve erkek ilişkilerindeki sevgisizlik, ilgisizlik, kumar oynamaya düşkünlük, çocuksuz dünyaya olan eğilim, kısa yoldan para kazanma hırısı, evlilikten kaçış, gençlik sorunları, rüşvet, bürokrasi, gibi olumsuz değerlerin ve kavramların yerini ideal bir tip olan banka memurunun yaptığı seçimlerin alması ihtimali yüksektir.<sup>339</sup>

Romandaki anlatıcı ve arkadaşı Fahri, roman boyunca hiçbir kadını, Melek ve Selime karşılına çıkana kadar kendilerine layık, Cumhuriyet idealine uygun bulmamıştır. Romanın sonunda Fahri'nin evlenmiş olduğu Melek, banka müdürünün yeğeni, sevecen ve düzgün bir genç kızdır. Tek eksiği ise irice olmasıdır. Anlatıcının evlendiği Selime ise, dönemin koşullarına göre iyi eğitim görmüş, yabancı dil bilen, piyano çalan, iyi dans eden ve en önemlisi de evlilik konusunda ısrarcı olmayan, ahlaklı genç bir kadındır. Biraz çirkince bulunan Selime'nin yabancı dil bilmesi ve piyano çalıyor olmasının, çağdaşlığın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan göstergesi olduğunu hatırd tutmaktadır. Bu iki kadını romandaki diğer kadınlardan farklı konuma getirense evlilik ve aile kurumuna onay veren yaklaşımları ağırbaşlı ve özverili olmalarıdır.<sup>340</sup>

Esendal'ın çok çalışmak, bir işe yarayan, insanlığa faydalı olmak yönündeki saplantıya dönüşmüş vurgusu, kadınlar söz konusu olduğunda da karşımıza çıkmaktadır. Kemalizm'in eksiksiz bir taşıyıcısı olduğu aktarılan Esendal, Atatürk'ün “*Türk, Öğün, Çalış, Güven!*” sözünü “*Çalış bir ölçüdür. Çalışmayanlar cemiyetimiz için makbul değildir. Kadın, minder veya külkedisi gibi kalamaz. Cemiyet içindeki hakiki yerini işgal etmeli, vazifesini yapmalıdır. Çalış budur.*” şeklinde romanda yorumlamıştır.<sup>341</sup>

---

<sup>337</sup> Gözcü, a.g.m., s. 95.

<sup>338</sup> Esendal, a.g.e., s. 110.

<sup>339</sup> S. Çek, ‘Memduh Şevket Esendal’ın Ayaşlı ve Kiracıları’nda Kent Kültürü ve Halk Bilgisi Yansımaları’, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, cilt:4, sayı:6, 2021, s. 122-139.

<sup>340</sup> Cantek, a.g.m., ss. 198-216.

<sup>341</sup> Cantek, a.g.m., ss. 198-216.

### 3.4. Peyami Safa ve “Fatih Harbiye” Romanı

1889 yılında İstanbul’da dünyaya gelen yazar Peyami Safa,<sup>342</sup> babası Trabzon şairlerinden olan, Servet-i Fünûn’da da yer almış ve kendisine “*şair-i maderzad (doğuştan şair)*” unvanı verilen İsmail Safa’nın<sup>343</sup> çocuğudur.<sup>344</sup> İki yaşında Sivas’ta sürgünde bulunan babası vefat eden Peyami Safa, dokuz yaşında sağ elinin eklem bölümünde kemik rahatsızlığı yaşaması ve on üç yaşında çalışmak zorunda kalması nedeniyle düzenli bir öğrenim görememiş olsa da kendini geliştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında öğretmenlik yapan Safa, aynı dönemde edebiyat ile ilgilenerek; “*Üç Kardeş*” (1918) adında bir çeviri, “*Karanlıklar Kralı*” (1913) adında birer öykü kitabı yayımlamıştır. Savaşın ardından kardeşinin isteği ile memurluktan ayrılarak yayın hayatına başlayan Peyami Safa, “*Yirminci Asır*” adındaki bir gazetede, “*Asrın Hikayeleri*” genel başlığı ile halk için gazete öyküleri yazmaya başlamıştır. İlk otuz, kırk parçasının imzasız bir şekilde yayınlandığı bu öyküler; Ömer Seyfettin, Yahya Kemal ve Yakup Kadri gibi o dönemin ileri gelenleri ve yazarları tarafından çok beğenilerek teşvik edilmiştir. Bu dönemden itibaren gazetelerde çalışarak; fıkra, makale ve roman yazarak ün kazanmıştır.<sup>345</sup> Medeniyetçi-milliyetçi çizgiden, milliyetçi-muhafazakârlığa uzanan ekseninde bir görüşe sahip olan Peyami Safa, Mustafa Kemal Atatürk ve Milli Mücadele taraftarı bir duruş göstererek 1938 yılında<sup>346</sup> Atatürk’ün sağlığında “*Türk İnkılabına Bakışlar*”<sup>347</sup> adında kaleme aldığı eserinde,<sup>348</sup> Hilmi Ziya Ülgen’e göre yazar tarafından milliyetçiliğin ve medeniyetçiliğin, Kemalizm ile ortaya çıktığı aktarılmaktadır.<sup>349</sup> Bunun yanı sıra yazar, Atatürk’ün vefatının ardından devrim karşıtı bir yol izlemiştir.<sup>350</sup>

<sup>342</sup> M. Baydar, ‘Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?’, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 255.

<sup>343</sup> Banarlı N.S. ‘Tanzimat Edebiyatının Umumi Vasıfları ve Edebi Nevilerde Avrupai Gelişmelere Toplu Bir Bakış’, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987, s. 997.

<sup>344</sup> Baydar, a.g.e., s. 255.

<sup>345</sup> Kudret, a.g.e., s. 569.

<sup>346</sup> Sarıaslan, a.g.m., s.0.

<sup>347</sup> P. Safa, ‘Türk İnkılabına Bakışlar’, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1981.

<sup>348</sup> Kudret, a.g.e., s. 569.

<sup>349</sup> Sarıaslan, a.g.m., s.0.

<sup>350</sup> Kudret, a.g.e., s. 569.

Peyami Safa'ya göre sanat hayatında kitapları üç aşama geçirmiştir. “Sözde Kızlar”,<sup>351</sup> “Mahşer”<sup>352</sup> ve “Canan”<sup>353</sup> çocukluk kitapları olarak ilk aşamadır. Tekniğin yanı sıra insanların ruhuna ait endişeler barındıran “Şimşek”<sup>354</sup> ve “Bir Akşamı”<sup>355</sup> adlı eserleri ikinci aşamadır. “Bir Tereddüdün Romanı”, “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu”<sup>356</sup> ve “Fatih-Harbiye”<sup>357</sup> adlı eserleri ise yazarın çalışma hedefine çok yaklaştığını düşündüğünü söylediği üçüncü aşamadır.<sup>358</sup>

Hayatını idame ettirmek için romanlarını yazan Peyami Safa, “Server Bedi” lakabını kullanmıştır. Eserlerinde yoğun bir toplumsal eleştiri bulunan Peyami Safa, güçlü bir anlatıcı ve gözlemcidir. Eserlerinde iki dünya arasında kalmış, saplantılı, bir çıkış yolu arayan, hastalıklı gençler yer almaktadır.<sup>359</sup> İlk eserlerinde 19. yüzyıl natüralist ve realist sanatçıları örnek alan yazar, ardından 20. yüzyıl Fransız romancılarından yararlanmıştır. Yaşanmış konuları yazmaya çalışan Peyami Safa; ilk eserlerinde öncelik olarak olaylara yer verirken, sonraki eserlerinde olayları arka plana iterek ruh çözümlemelerine yönelmiştir. Bundan dolayı yazarın son döneminde kaleme aldığı “Fatih-Harbiye” ve diğer romanlarında olduğu gibi roman kahramanları, birtakım duyguları ve düşünceleri anlatmak için yaratılmıştır. Bununla birlikte bazı temaları geliştirerek tekrar ele alan Peyami Safa, tereddüt ve şüphe gibi temalara düşkündür. Öyle ki “Fatih-Harbiye” romanında olduğu gibi Doğu ile Batı arasında bir seçim yapmak için tereddüt yaşamaktadır.<sup>360</sup>

Tanzimat Devri’nden itibaren değişen medeniyet anlayışı ile yaşanan buhran, toplumdaki birçok yazarı etkileyerek eserlerde yer almıştır.<sup>361</sup> Peyami Safa, yazmış olduğu makalelerinde; erkek çocukların savaşı, kız çocukların barışı temsil ettiğini, kadınların dünyaya doğurmak için geldiklerini, aile isteyen kadına iş, iş isteyen kadına ise ailenin telim edilmemesi gerektiğini, iyi bir ev kadından fikir belirtmesini, iyi

---

<sup>351</sup> P. Safa, ‘Sözde Kızlar’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2022.

<sup>352</sup> P. Safa, ‘Mahşer’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009.

<sup>353</sup> P. Safa, ‘Canan’, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2011.

<sup>354</sup> P. Safa, ‘Şimşek’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.

<sup>355</sup> P. Safa, ‘Bir Akşamı’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014.

<sup>356</sup> P. Safa, ‘Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

<sup>357</sup> P. Safa, ‘Fatih Harbiye’, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2022.

<sup>358</sup> Baydar, a.g.e., s. 255.

<sup>359</sup> Enginün, a.g.e., ss. 293-294.

<sup>360</sup> Kudret, a.g.e., ss. 570-573.

<sup>361</sup> Enginün, a.g.e., ss. 294-296.

bir iş kadınından yemek pişirmesini istememek gerektiğini, kadınların erkeklerden koparmaya çalıştıkları haklar sonucunda; öğretmenlik, yargıçlık ve avukatlık gibi mesleklerin kadını erkekleştirdiğini ve kadınların erkekleşme davası vererek, yalancı pehlivan ve kabadayı tavrı almak için hasret çektiklerini belirtmektedir. Bunun yanı sıra Safa; kafes ve çarşaf kadını savunmadığını, Türk kadınının geri aldığı hak ve ayrıcalıklara düşman olmadığını belirtmektedir.<sup>362</sup> Özellikle Doğu ve Batı sentezi ve çatışması gibi konular, Peyami Safa'nın da temalarından biri olmuştur. “*Fatih-Harbiye*” adındaki romanında görülen bu özellik, yazarın diğer romanlarında da daha panoramik bir şekilde ele alınmıştır. Bu eserde insanların geçim sıkıntısı, yaşayışları, duyguları ve düşünceleri aşk, para ve metafizik kavramlarına bağlanarak hem devrin kesitleri hem de kişilerin psikolojileri yakalanmaya çalışılmıştır.<sup>363</sup>

1931 tarihinde yayımlanan “*Fatih-Harbiye*” romanı, Türk toplumun Batılılaşma ile geçirdiği kargaşayı ve bu kargaşanın kadın üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Bu bağlamda “*Fatih-Harbiye*” romanı, 1930’lu yıllarda toplumdaki kadınların yaşadığı kargaşayı özellikle vurgulaması nedeniyle önemlidir. Romanda yer alan kişilerin ve mekanların ise belirgin bir işlevi vardır.<sup>364</sup> Eserin asıl kahramanı olan Neriman’ın<sup>365</sup> babası Faiz Bey ve Şinasi Doğulu erkeği, Macit Batılılaşmış Türk erkeğini, Neriman ise Macit ve Şinasi arasında yani Türk kadınının Batı ve Doğu arasında kalmasını gösteren örneklerdir. Romanın sonlarında ortaya çıkan Ferit ise yazarın düşüncelerini açık şekilde söyleyen bir isimdir. Romana ismini veren Fatih ve Harbiye ise iki farklı kültürü temsil etmektedir. Fatih henüz Batılılaşmanın görülmediği eski medeniyete bağlıyken, Harbiye ise Batılılaşmanın meydana çıkardığı bir semttir. Neriman’ın bu iki yer arasında yaptığı karşılaştırmalar ise Batı ile Doğu arasında yaptığı karşılaştırmalardır. Eserde belirli sosyal konuları tartışan yazar, bu tartışmayı Neriman ile aktarmıştır. Tartışılan konu ise Türk insanının yıllardır içinde bulunduğu Batılılaşma konusudur. Neriman’ın babası ve Şinasi ile yaptığı tartışmalar aslında yazarın Batılılaşma üzerine yaptığı tartışmalardır. Bunun yanı sıra Peyami Safa, eserinde bu meseleyi fazla derine inmeden işlemiştir. Türk insanının sosyal

---

<sup>362</sup> P. Safa, Kadın, ‘Aile, Aşk Objektif 5’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2022, ss. 11-49.

<sup>363</sup> Enginün, a.g.e., ss. 294-296.

<sup>364</sup> Çeri, a.g.e., s. 142.

<sup>365</sup> N. Ziya Bakırcıoğlu, ‘Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı Yıllara ve Yazarlara Göre Romanımızın Tarihi Özet ve Değerlendirme’, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 116.



konuları derine inmeden düşünmesi nedeniyle, yazar bu düşünce tarzını aktarabilmek amacıyla derine inmemiştir. Peyami Safa, “*Fatih-Harbiye*” romanında sadece kadını değil, toplumun da içinde bulunduğu durumu kaleme almış olsa da toplumun geçirmiş olduğu değişim karşısında en çok etkilenenler kadınlar olmuştur. Bu nedenle yazar, kadınlar üzerinde fazla durmaktadır. Türk toplumunun Tanzimat Döneminde başlayan Batılılaşma hareketi ile gerçekleşen değişim, Cumhuriyet Döneminde ivme kazanmıştır. “*Fatih-Harbiye*” romanı da Neriman ile Türk kadınının değişimi üzerinde durmuştur. Neriman ilk olarak erkeklerin bakış açısıyla anlatılmaya başlanmış, roman boyunca aşamalardan geçmiş, bu aşamaların ardından fikirleri gelişen Neriman, eserin sonunda babası Faiz Bey’in ve Şinasi’nin olmasını istedikleri gibi bir kişi olmuştur.<sup>366</sup>

Kadınların tecrübesiz olması nedeniyle hayal gücünün geniş olduğunu düşünen Peyami Safa,<sup>367</sup> “*Fatih-Harbiye*” romanı ile kadınların tam bir bilinç elde edemedi haklara kavuşmasının onları hataya düşüreceklerini vurgulamaya çalışmaktadır. Öyle ki Safa’ya göre kadın hakiki terakkiye inanan kültür sahibi değildir. Cumhuriyet ile birçok hak elde eden kadını birden yalnız bırakmak doğru değildir. Kadının konular karşısında doğru kararlar verebilmesi için bilinçlenmesi gerekmektedir.<sup>368</sup>

Fatih’teki çevre tarafından da gözlemlenen<sup>369</sup> Neriman’ı etkileyenler; babası Faiz Bey, Şinasi ve Macit adındaki üç erkektir. Macit’in Batı’yı temsil etmesinin ve Neriman’da olumlu düşünceler barındırmasının dışında bir bilgi yoktur. Neriman’ın, Macit’i tercih ettiği takdirde hata yapmış olacağı beyan edilmektedir.<sup>370</sup> Öyle ki Neriman, Macit ile tanıştıktan sonra sevdiği udu, kemençeyi, Şinasi’yi, babası Faiz Bey’i ve daha pek çok şeyi beğenmez olmuştur.<sup>371</sup> Neriman’ı etkileyen diğer bir olay ise balodur. Tıpkı Macit gibi, balo da Batı’yı temsil etmektedir; çünkü balo Batı’nın bir eğlence şeklidir. Neriman’ın baloya giderken çevresine yalan söylemesi nedeniyle yaşadığı üzüntü ve sinir krizleri, yaşadığı çelişkinin fiziksel yansımasıdır.<sup>372</sup> Öyle ki medeniyet bunalımı insanların ruh halini olumsuz etkilemektedir.<sup>373</sup> Romanın sonunda

---

<sup>366</sup> Çeri, a.g.e., ss. 142-144.

<sup>367</sup> Yalçın, a.g.e., s. 220.

<sup>368</sup> Çeri, a.g.e., s. 144.

<sup>369</sup> Safa, ‘Aile, Aşk Objektif 5’, a.g.e., s. 94.

<sup>370</sup> Çeri, a.g.e., ss. 146-147.

<sup>371</sup> Bakırcıoğlu, a.g.e., s. 114.

<sup>372</sup> Çeri, a.g.e., ss. 146-147.

<sup>373</sup> Bakırcıoğlu, a.g.e., s. 116.

okuyucunun karşısına kişiliği oturmuş bir şekilde çıkan Neriman, önemli bir yol katetmiştir. Buradaki önemli konu ise Neriman'ın kişiliğini çevresindeki insanların yönlendirmiş olmasıdır. Yazar ise bu noktada Cumhuriyet ile haklarını elde eden kadının yalnız bırakılmaması ve doğru karar verebilmesi için yardım edilmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Neriman, Batılılaşmayı sadece dış görünüş olarak değerlendirmekte ve derine inmemektedir. Peyami Safa, kadının yapısı nedeniyle süse önem verdiğini vurgulamaktadır. Bu noktanın üzerinde eserin sonlarda özellikle durulmaktadır. Yazarı temsil etmekte olan Ferit, medeniyet fikri ile İngiliz kadınlarının ideal sahibi olduklarını; ancak Türk kadınlarının fantezi düşkünü olarak görüldüğünü belirtmektedir. Öyle ki yazar bu noktada Türk kadının yanlış bilinçlendirildiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra Neriman, büyük bir kültüre sahip olmayan ve yüzeysel düşüncelere sahip bir kadın olmasına rağmen bazı konularda fikirlere sahiptir. Peyami Safa bu noktada ise Neriman'ın fikirlerini derin olmasa da bir tartışmaya açmak istemiştir.<sup>374</sup> Öyle ki Neriman, Batılıları çevik, atılgan, diri ve işe yarar olması ile köpeğe; Doğuluları ise yemesi, içmesi, yatması, uyuması, uyanık da olsa rüya görür gibi olması, tembel, hayalperest olması ile bir kediye benzetmektedir.<sup>375</sup>

Müderres Şeref Bey aracılığıyla Ziya Gökalp'in, "kültürün milli kalması gerektiğini ve tekniğin de uluslararası olduğu" görüşünü belirten yazar,<sup>376</sup> Neriman karakterini bir prototip şeklinde kullanarak Neriman'ın yaşadığı kültür krizini genelleştirmeye çalışmıştır. Neriman'ın babası ile yaptığı bir konuşmasında daha medenî yaşamak istediğini söylemesinden; güzel, süslü, iyi giysilerle Beyoğlu'ndaki eğlence hayatında yerini almak istediğini aktarmıştır.<sup>377</sup> Yazar, Neriman'ın yaşadığı ikiliği birçok Türk kadınının da yaşadığını söylemekte, Lozan'dan sonra kanun ile kabul edilen modernleşme çabalarının, genç kızları tinsel bir mücadeleye soktuğunu;<sup>378</sup> ancak ruhlarındaki anne, baba ve mazi etkilerini silemediğini belirtmektedir. Yazar Neriman'ın Macit ve Şinasi arasında tercih yaparken aşka değil, sadece yeni kadın olarak neleri tercih edeceğini vurgulamaktadır. Neriman, yeni kadın

---

<sup>374</sup> Çeri, a.g.e., ss. 146- 150.

<sup>375</sup> Bakırcıoğlu, a.g.e., s. 115.

<sup>376</sup> Safa, a.g.e., 'Aile, Aşk Objektif 5', s. 115.

<sup>377</sup> N. Özcan, 'Fatih-Harbiye Romanında Bir Kültür Sonu Olarak Batılılaşma', *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı:11, 2002, 0-0.

<sup>378</sup> Safa, 'Fatih-Harbiye', a.g.e., s. 58.

olmak istemesine rağmen yeni kadının sınırlarını ancak yeni kadın sınırlarını bilmemektedir. Peyami Safa ise bu eserinde yeni kadının sınırlarını çizmeye çalışmaktadır. Neriman'ın kafasında yaratmaya çalıştığı kadın, yazarın aradığı kadındır; ancak Neriman'ın kafasında yarattığı kadın sadece dış görünüşü ile şekillenmiş bir kadındır. Bunun yanı sıra yazar, Neriman'ın niçin yeni kadın olmak istediğini sorgulatmaya çalışmıştır. Eski kadın hem kültürlü hem de iyi bir ev kadınıdır. Çok okuyan ve çok çalışan bu kadın tipi, çevresini de eğitmiştir. Yazar bu romanında özellikle kadının Batılılaşmadan ne anladığı düşüncesinin üzerinde durmakta, eski kadın örneği tanıtılırken az da olsa yeni kadının ev içinde unuttuğu görevlerini öne çıkarmaya çalışmaktadır. Safa, bu eserinde tıpkı bir sosyolog gibi kadının Batılılaşmasını tartışarak çözüm bulmaya çalışmaktadır.<sup>379</sup>

“*Fatih-Harbiye*” romanında Neriman'ın büyükannesi anlatılırken, büyükannenin kitaplara olan sevgisinin; dikiş diken, ev süpüren, düzenli ev kadını tiplemesinden sonra aktarılmasıyla, kadının önceliğin ne olması gerektiğinin bilinçli olarak verildiğini düşündürmektedir.<sup>380</sup>

Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye*'sinde kadın, “*yapan kişi*” konumundadır. Kadınlar, erkekler tarafından yapılan seçimlerin nesnesi olmaktan uzaklaşmış ve kendi yaşamlarına yönelik kararlar almak noktasına gelmiştir; ancak bu durum onları, “*alafranga züppelik*” tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye'deki toplumsal değişimin yarattığı bunalımı konu alan romanda, kadınların Batılı değerlere gösterdikleri ilgi bir zaaf olarak değerlendirmekte, kadınlar bilinçsizlik ve yüzeysellikte suçlanmaktadır. Doğu ve Batı arasında bir seçim yapma sorumluluğunu kadınlara veren Peyami Safa, kadınların bu görevi kendi başlarına yerine getirebileceklerini de düşünmemektedir. Yazara göre kadınlar yönlendirilmediklerinde Batı'yı yani gösterişli ve renkli olanı seçeceklerini düşündüğü için, kadınları ahlaki bunalıma daha yakın kişiler olarak aktarmaktadır. Bu romanda kadınların yeniliğe dönüşü duygusal bir heves, düşünsel dayanakları olmayan güçlü bir istek olarak ele alınmaktadır. Yazarın, Doğu ve Batı arasında bir seçim yapmak

---

<sup>379</sup> Çeri, a.g.e., ss. 151-154.

<sup>380</sup> A. Ontaç Güner, ‘Edebiyat İncelemelerinde Tip Okumalarının Gelenekselleşmesi Sorunu ve “*Fatih-Harbiye*” Kişileri’, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, cilt:1, sayı:51, 2018, ss. 171-184.

için yetkin olduklarını düşünmemesine rağmen bu sorumluluğu kadınlara vermesi, Peyami Safa'nın bu konuda bir seçim yapmanın olanaksızlığını fark etmesine bağlanabilmektedir.<sup>381</sup>

Peyami Safa, “*Fatih-Harbiye*” romanında Türk kadının yaşadığı çelişkiyi vermeye çalışarak kadının yaşadığı aşk duygusunu evrensel olarak vurgulamaya çalışmıştır. Eserde değişim geçiren toplumun ve bu toplumun içindeki kadının değişim sürecinde yaşadığı sıkıntılar tartışılmaktadır. Safa'ya göre kadın; iki kültür arasında bocalamakta, çelişkili, yanlış, karışık ruh hali ile şüursuz ve yüzeysel bir şekilde Batılılaşmaya çalışması nedeniyle sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle “*Fatih-Harbiye*” romanı, kadınlara çözüm sunmanın yanı sıra, uyarıda bulunmakta<sup>382</sup> ve kadınların yaşadığı çelişkilere yol göstermeye çalışmaktadır.<sup>383</sup>

### 3.5. Reşat Nuri Güntekin ve “Yaprak Dökümü” Romanı

25 Kasım 1889 yılında askerî Doktor Nuri Bey'in oğlu olarak İstanbul'da dünyaya gelen Reşat Nuri Güntekin, ilköğrenimini Çanakkale Mektebi-i İbtidaisi'nde tamamladıktan sonra, bir buçuk yıl Çanakkale İdadisi'nde ve ardından bir süre de İzmir Frère'ler Okulu'nda eğitimine devam etmesine rağmen okulu bitirmeden ayrılmıştır. 1912 yılında ise bir yarışma ile kazandığı İstanbul Darülfünun'u (üniversitesi) Edebiyat Fakültesini bitirmiştir. 1913 yılında ilk olarak Bursa Sultanisi'nde Fransızca öğretmenliğine atanarak memurluk görevini sürdürmüş, ardından 1916 ve 1919 yılları arasında İstanbul'daki çeşitli okullarda müdürlük yapmıştır.<sup>384</sup> Bir müddet Robert Koleji'nde de öğretmenlik yapan yazar, sağlığını öne sürerek görevini bırakmıştır.<sup>385</sup> Birinci Dünya Savaşı dönemine denk gelen bu dönemde yazı hayatına 1918-1919 yılları arasında “*Zaman*” gazetesinde başlayan yazar aynı zamanda; “*Şair*” (1918-1919), “*Nedim*” (1919), “*Büyük Mecmua*” (1919), “*İnci*” (1919) ve “*Diken*” (1918-1919) gibi dergilerde ve “*Dersaadet*” gazetesinde kendi adının yanı sıra, “*Hayrettin Rüştü*” ve “*Cemil Nimet*” takma adları ile hikaye

<sup>381</sup> Erkol, a.g.m., ss. 147-175.

<sup>382</sup> Çeri, a.g.e., ss. 155-156.

<sup>383</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>384</sup> Kudret, a.g.e., s. 530.

<sup>385</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1115.

ve romanlarını yayımlamıştır.<sup>386</sup> Rumca ve Ermenice gazetelerde de tefrika ve tercüme edilen<sup>387</sup> ilk ünlü eseri olan “*Çalılıkıuşu*” romanını<sup>388</sup> 1922 yılında “*Vakit*” gazetesinde tefrika etmiştir.<sup>389</sup> “*Hançer*”, “*Damga*” ve “*Eski Rüya*” adında Türk toplumunun sosyal yapısındaki iç çatışmaları aktaran<sup>390</sup> birtakım piyesleri de bulunan Reşat Nuri, bu eserlerinde görüldüğü gibi diğer eserlerinde de sade, saf ve samimi bir dil kullanmıştır. Eserlerdeki olaylar, memleketteki çeşitli evrelerden alınmış canlı hayatın sahnelerindendir. Yazar bu gerçekleri samimi, sade ve etkili bir dil ile okuyucuya aktararak realist edebiyatın bir örneğini vererek,<sup>391</sup> öykü, deneme ve romanlarında Anadolu ve Anadolu insanının yalnızlığını, derinliğini bir halk hikayesi örneği gibi romanlaştırarak aktarmaktadır. Romanlarında hayatın veya insanın bir kesitini ortaya çıkaran yazar; çiftçi, köylü, memur ve aydın gibi kesimin geçim derdinin yanı sıra, onların kaderi ile meşgul olan doktor, asker ve öğretmenlerin kurtarıcı rollerini ortaya çıkarmaktadır. Reşat Nuri’ye göre onların hayatı Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki imkansızlıkları ve idealizmi anlatmak için bir vasıta olmuştur. Babasının mesleği dolayısıyla çocukluğundan itibaren Anadolu’yu gezen Güntekin, böylece çoğu yazardan farklı bir tecrübe kazanmıştır. Türk edebiyatında yazarlar arasında çok değişik tipleri yaratan yazarlardan bir olan Reşat Nuri, güçlü bir sosyal tenkitçidir.<sup>392</sup>

“*Acımak*”<sup>393</sup> ve “*Yaprak Dökümü*”<sup>394</sup> adlı romanlarında olduğu gibi ahlak ve mali sıkıntılar arasındaki dengeleri koruma çabasındaki memurların çilelerini ele alan yazar, 1930 yılında yayımlanan “*Yaprak Dökümü*” romanında Batılılaşmanın yanlış anlaşılması, Batı özentisi hayat ile gelir düzensizliği<sup>395</sup> ve ayrıntıların önemsenmeden genel ahlak kurallarına göre verilen kesin kararların ailede meydana getirdiği çöküşü anlatmıştır.<sup>396</sup> Reşat Nuri, Tanzimat’tan itibaren sıkça kullandıkları “*yanlış Batılılaşma*” konusunu ele almıştır. Yazar bu romanında Cumhuriyet Devri’nin ilk

---

<sup>386</sup> Kudret, a.g.e., s. 530.

<sup>387</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1115.

<sup>388</sup> Nihat, a.g.e., s. 381.

<sup>389</sup> Kudret, a.g.e., s. 531.

<sup>390</sup> Yalçın, a.g.e., s. 84.

<sup>391</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1115.

<sup>392</sup> Enginün, a.g.e., ss. 286-287.

<sup>393</sup> R. Nuri Güntekin, ‘*Acımak*’, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010.

<sup>394</sup> R. Nuri Güntekin, ‘*Yaprak Dökümü*’, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022.

<sup>395</sup> Kudret, a.g.e., s. 553.

<sup>396</sup> Enginün, a.g.e., s. 288.

yıllarındaki ekonomik ve sosyal kargaşa ortamında Ali Rıza Bey ve ailesi temel alınarak, geleneksel kıymet konularının cemiyet tarafından yok sayılması; materyalist, paraya dayanan dünya görüşünü esas alan yeni bir yaşam biçimini, ahlak anlayışının benimsenmesi konusu üzerinde durmaktadır. Yazar, Türk toplumunda görülen ve başlangıcı birkaç yüzyıl geriye giden Batılılaşmanın yanlış bir şekilde yaşanması ve algılanması olgusunun Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarındaki görünüşünü, “*Yaprak Dökümü*” adlı romanında Ali Rıza Bey ve ailesinin sosyal çevresinde göstermeyi denemiştir.<sup>397</sup> Eserdeki olaylar geleneksel aile yapısının çevresinde gerçekleşmiş ve geleneksel aile örneğinin arayışı yansıtılmıştır.<sup>398</sup> Romanda, toplumdaki hızlı değişime uyum sağlamaya çalışan ve Batılılaşmayı yanlış anlayan gençliğin yaprak gibi aileden düşüşü anlatılmaktadır. Romanda, toplumda yaşanan sosyal değişikliğin ilk önce ailede ve kadında görüldüğü açık bir şekilde ifade edilmektedir. Çünkü romandaki olaylar evin içinde geçmekte ve eserde, erkekler hariç diğer karakterler evden dışarı çıkmamaktadır. Ancak toplumda yaşanan hızlı değişim, evden dışarı çıkmayan bu insanları da hızlı bir şekilde etkilemiştir. Romandaki diğer önemli bir husus ise toplumdaki sosyal değişimin özellikle kadınları etkilediği, belirgin bir şekilde vurgulanmaktadır. Belirli bir fikri ispatlamak amacıyla yazılan “*Yaprak Dökümü*” romanının karakterleri tam olarak gerçekçi değildir. Romanda bulunan tipler hayattan birebir alınmamış olmasına rağmen, toplumdaki çeşitli hayat görüşlerini yansıtan tiplerdir. Eserde, Hayriye Hanım olumlu veya olumsuz, çocuklarının her istediğini gerçekleştiren fedakâr anne modelini; Leyla, Necla<sup>399</sup> ve şımarık, küstah, hilekâr bir kadın olan, Batılı yaşam biçimini benimseyerek olumsuz bir kadın örneği olarak aktarılan Ferhunde<sup>400</sup> ise Batı özentisi içerisinde yaşayan model olarak hayatlarını, düşüncelerindeki veya çevresindeki hayatlara göre düzenlemeye çalışmaları dikkat çeken başka bir noktadır. Romanda; Hayriye Hanım, kızları ve Ferhunde olayları bizzat yaşarken, toplumdaki yaşanan hızlı değişim gibi kadınların hayatları da hızlı bir şekilde değişmektedir ancak bu romandaki kadınların hayatlarındaki değişim olumsuz

---

<sup>397</sup> C. Özdemir, ‘Reşat Nuri Güntekin’in “Yaprak Dökümü” Romanında Muhafazakarlık ve Modernizm Çatışması’, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, cilt:3, sayı:2, 2019, 226-232.

<sup>398</sup> Şeker, a.g.m., ss. 641-652.

<sup>399</sup> Çeri, a.g.e., ss. 129-131.

<sup>400</sup> Ü. Ayşe Oğuzhan, ‘Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: “Kiralık Konak”, “Sözde Kızlar”, “Yaprak Dökümü”’, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, cilt:55, sayı:1, 2007, ss. 111-144.

da olsa kendi iradeleri ile yaşadıkları bir değişimdir. Ali Rıza Bey eşini ve kızlarını eve kapatarak, onları hayattan uzak tutmaya çalışmış olsa da kadınlar kendi iradelerini kullanma konusunda hayatı tanımamaları nedeniyle yanlış yönde hareket etmiştir. Ali Rıza Bey'in kızlarına davrandığı gibi evin arkasındaki kadın da mutlu edilmek için her durum verilmeye çalışılan ancak hayatla yüzleştirilmeyen kadınların yüzlerce yıl geri planda kaldığı evin ardından birçok haklar elde ederek serbest kaldığı 1930'lu yılları kapsayan romanda, kadınların başlarında tıpkı Ali Rıza Bey gibi hayatlarını düzenleyen kişilerin Cumhuriyet ile birlikte geri çekildiğini belirtmektedir. “*Yaprak Dökümü*” romanında Fikret gibi iyi yetişmiş örnekler de olmasına rağmen, genellikle olumsuz tipleri örnek veren Reşat Nuri Güntekin'e göre, kadınların kendi iradesini doğru yönde kullanabilmeleri için yardımcı olmak gerekmektedir.<sup>401</sup>

Romanda Ali Rıza Bey'in karısı olarak geçen Hayriye Hanım; bütün dünyası evinden ibaret olan, temiz, ağırbaşlı, ailesinin yararına hareket eden, çocuklarına bağlı, yokluğunu dışarıya yansıtmamak için uğraşan<sup>402</sup> ve cahil bir kadındır. Romanın sonunda çocuklarının her dediğini yaptığı için ailenin yaşadığı felaketlerin sorumlusu olarak görülen Hayriye Hanım, her şeye rağmen yaşananlardan en çok etkilenen isim olmuştur, Romandaki diğer kadınlar kendi hayatlarını istek ve arzuları için harcarken, Hayriye Hanım hayatını başkaları için harcamıştır. Eğitimli olmasına rağmen toplumdaki değişimlerin farkında olmayan eşinin aksine, tüm dünyası evinden ibaret, cahil bir kadın olan Hayriye Hanım, toplumda yaşanan tüm değişimlerin farkındadır. Çocuklarını yetiştirdiği zamanlarda eve kapatılan Hayriye Hanım, kocasını bu değişimlere karşı uyarmış olmasına rağmen eşi, “*bunlara aklının ermeyeceğini*” söylemiştir. Buna rağmen Hayriye Hanım, bilinçsiz bir şekilde de olsa büyük bir mücadele vermiştir. Ailenin ekonomik zorluklarla uğraştığı dönemlerde de Ali Rıza Bey kenara çekilerek olaylara seyirci olurken, Hayriye Hanım mücadelesini sürdürerek, birbiri ile anlaşılamayan baba ve çocukları arasında da denge kurmaya çalışmıştır. Eşinin kendisini iğrenç olmak ile suçladığı Hayriye Hanım, çocuklarının mutluluğu için onların her istediğini yaparak kötülüklerden korunacaklarını düşünmektedir. Asıl hatanın Hayriye Hanım'da değil, onu böyle yetiştirenlerde olduğu düşünülmektedir. Ev kadınlığını ve anneliği sadece dikiş dikmek, evde yemek

---

<sup>401</sup> Çeri, a.g.e., ss. 129-131.

<sup>402</sup> Güntekin, a.g.e., s. 82.

pişirmek, kendisine verilen az para ile insanları doyurmak olarak düşünen toplum Hayriye Hanım'ın da böyle yetişmesine neden olarak, kendisini bilinçlendirmesine yardımcı olmamaktadır. Olayları doğru değerlendiremeyen Hayriye Hanım, sadece sevdiklerinin eğilimlerine ayak uydurmak ile yetinmektedir. Kadının annelik duygusunun örneği olarak yaratılan Hayriye Hanım tipi, anneliğin daima veren ulu kişiliğini temsil etmesine rağmen toplumun kadını bilinçlendirmediği süre boyunca bu vericiliğin zararlı sonuçlara neden olacağı belirtilmektedir. Öyle ki Hayriye Hanım çocuklarının her istediğini yapması ile aileye felaket getirmiştir. Yazar bu romanında Hayriye Hanım tipi ile geri planda da olsa canlı bir anne tipi yaratmıştır.<sup>403</sup> Romanda çocuklarını oldukça önemseyen, bütün isteklerini yerine getirmeye çalışan bir kadın olarak aktarılan Hayriye Hanım'ın, çocuklarına olan bu duyarlılığını eşine göstermediği sıklıkla vurgulanmaktadır. Hayriye Hanım karakteri ile, “*bilinçsizce çocukların her isteğini yerine getirmeye çalışan anne*” ve “*fedakâr anne*” örneğinin olumsuz yönlerine dikkat çekilmeye çalışıldığı söylenebilir.<sup>404</sup>

Ailenin büyük kızı olan Fikret ise on dokuz yaşında, güzel olmayan bir kızdır. Öyle ki sağ gözünde uzun bir süre çektiği bir göz rahatsızlığından kalan leke vardır. Buna rağmen Fikret bütün kusurlarını örten bir ahlak güzelliğine sahip, çok ağırbaşlı bir kızdır. Fikret'in kız çocuğu olarak hayata atılamayacağını düşünen Ali Rıza Bey, kızına süs ve düşsel niteliklerini öğretmiştir. İyi bir ev kadını ve ikinci anne olarak yetiştirilen Fikret, gözüne zararı olacak kadar fazla roman okumaktadır. Babası ise kızının ünlü sanatçılardan ve ünlü eserlerden bahsetmesinden mutluluk duymaktadır. Bunun nedeni ise Ali Rıza Bey'in kızının iyi bir evlilik yapabilmesini istemesidir. Ali Rıza Bey'e göre kızı fiziki kusurlarını örtebilecek kadar bilgili, iyi bir ev kadını olarak yetiştirilmesi nedeniyle bir erkeği mutlu edebilecek niteliklere sahiptir. Bu noktada Ali Rıza Bey'in kadının iyi bir evlilik yapabilmesi için eğitim alması düşüncesi toplumun kadına verilecek olan eğitimin amacını anlamadığını yansıtmaktadır. Çünkü toplum da tıpkı Ali Rıza Bey gibi kadının iyi bir hayat kurabilmesi için değil, iyi bir evlilik gerçekleştirebilmesi amacıyla eğitilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun akabinde Ali Rıza Bey diğer kızları Leyla'nın ve Necla'nın güzellikleri ile evlenebileceklerini düşünerek onların eğitimleri üzerinde durmamıştır. Ali Rıza Bey'e

---

<sup>403</sup> Çeri, a.g.e., ss. 132-135.

<sup>404</sup> Oğuzhan, a.g.m., ss. 111-144.



göre kadının hayatta ve evdeki görevleri dışında bir işlevi bulunmamaktadır. Evlilik tek kurtuluş yoludur. İyi bir evlilik için ise fiziki güzellik önemlidir. Buna rağmen Fikret'in evliliği bir kurtuluş değil, aksine topluma karşı bir isyandır. Ailesindeki tüm yanlışları görebilen tek kişi olan Fikret, karakterinin de etkisi ile olaylara ters yaklaşmaktadır. Babasının olayları dışarıdan seyreden ve müdahale etmeyen tavrını sürekli eleştirmektedir. Annesinin bilinçsiz davranışlarını da görerek uyarmaya çalışsa da kimseye dinletememiştir. Çevresindeki insanların hatasını görerek başlangıçta onlardan kendini odaya kapatarak kaçmaya çalışsa da daha sonra bunlarla yetinmeyip fotoğrafını bile görmediği, karısı vefat eden, üç çocuk babası, taşralı bir kişi ile evlenerek evden gitmiştir. Fikret'in evlendiği adamın çevresinin ise taşralı olması nedeniyle, Fikret'in kişiliği değişerek dışlı bir kadın haline gelmiştir. Kadının tek kurtuluş yolunun evlilik olduğunu ve kadının babası veya eşi olmadan yaşayamayacağına inanan Ali Rıza Bey'in maddi gücünün bitmesi ile diğer kızları sokağa dökülmüştür. Fikret ise kendisini her gün yok etmesine rağmen, kendisine bir eş bularak evlenmesi ile babasının düşüncesini çürütmüştür. Güntekin, eserdeki Fikriye tipi ile; kadını fiziki güzellik olarak gören bakış açısını, kadının sadece baba veya eş desteğiyle mutlu olabileceği, kadının iyi bir evlilik için eğitim alması gerektiği gibi yanlış fikirleri yansıtarak birçok sorunun altını çizmiştir.<sup>405</sup> Romanda birçok yönü ile olumlanan Fikret karakteri ile “*yanlış koşullarda farklı amaçlarla yapılan evliliklerin*” mutluluk getirmeyeceği düşüncesinin onaylandığı söylenebilir.<sup>406</sup>

Romanda; hayatı, yaşayışları, bakış açıları farklılık göstermeyen, Batılılaşmayı yanlış anlayan genç kız neslini simgeleyen Leyla ve Necla ise kendilerine başka bir ideal öğretilmediği için evlenmekten başka hiçbir ideale sahip olmayan kızlardır.<sup>407</sup> Leyla ve Necla karakteri ile Batılı yaşam şekline özenen insanların hayatlarındaki ahlaki çözümlerin kötü sonuçları gösterilmektedir.<sup>408</sup> Ali Rıza Bey kızları Leyla ve Necla'nın eğitimlerinin üzerinde fazla durmamış ve onların birer eş bularak evlenebileceklerini düşünmüştür. Kadına verilen hakları ve Batılılaşmayı yanlış anlayan bu iki genç kız ailenin çöküşünü etkiledikleri halde eserde fazla üzerlerinde durulmamasının nedeni ise; yazarın bu tipleri değil, bu tipleri yaratan nedenleri

---

<sup>405</sup> Çeri, a.g.e., ss. 135-142.

<sup>406</sup> Oğuzhan, a.g.m., ss. 111-144.

<sup>407</sup> Çeri, a.g.e., ss. 135-142.

<sup>408</sup> Oğuzhan, a.g.m., ss. 111-144.

yansıtmak istemesidir. Kadını ahlaklı hale getirmenin tek yolunun eve kapatılması olduğunu düşünen Ali Rıza Bey'in bu düşüncesinin ne derece yanlış olduğunu yansıtan Leyla'yı ve Necla'yı eve kapatmak, bir zaman sonra mümkün hale gelmemiştir. Babalarının da istediği gibi evlenmek için çırpınan Leyla ve Necla bu nedenle, ekonomik durumları iyi olmamasına rağmen evlerinde partiler düzenlemekte ve diğer parti ve davetlere katılmaktadır. Kızlarının çağdaş bir hayat ve evlilik için etik davranışlar sergilememiş olmasına rağmen Ali Rıza Bey bu hayat biçimini güzel değerlendirmektedir. Leyla ve Necla evlenebilecek kadar güzel bir fiziğe sahip oldukları düşüncesi nedeniyle iyi bir eğitim görmemişler ve birer süs eşyası gözü ile görülmüştür. Küçük yaşlardan itibaren kızlara evlenmiş olmak için evlenilmeyeceğini ve evlilikten daha önemli hususların olabileceği öğretilmemesi nedeniyle kızlar, kendilerini öyle görmek isteyenlerin var olmasıyla kendilerini süsleyerek en iyi şekilde ortaya çıkmak için çaba göstermektedir. Kızların namuslu olmalarını sağlamak amacıyla eve kapatılmaları ise diğer önemli noktadır. Kızların üzerindeki baskı kalktığında ise ahlaklarını kaybeden kızlar; ahlak ve namus gibi değerlerin baskı ile gerçekleşmeyeceğinin birer göstergesidir. Bu değerler sadece eğitim ile sağlanmakta ve kişi tarafından benimsenerek, korunmaktadır. Kadınların sadece kafes ardına saklanarak namuslu olabileceğini düşünen bir zihniyetin örneği olan Ali Rıza Bey; Fikret gibi çirkin bir kadının zaten namuslu olacağını ve bir kadın olarak erkek kardeşi Şevket gibi yaşama atılmasının gerekli olmadığını<sup>409</sup> düşünmektedir. Son olarak, Ayşe adındaki küçük kız çocuğu ise çevresindeki kadınları seyretmektedir. Güntekin, eserin yazıldığı dönemdeki kadınların kendilerine örnek alacağı bir hayat modeline ihtiyaç duyduğunu bildiği için, bu tip ile okuyucuya çevredeki olumsuzlukları seyreterek ders çıkarmasını ve kendine olumlu bir hayat sağlamasını vurgulamaktadır.<sup>410</sup> “*Yaprak Dökümü*” romanının yazıldığı dönemde Türkiye’de; toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve daha birçok alanda önemli değişiklikler yapılmaktadır. Tarihsel arka planlarından farklı yeni yaşam uygulamalarıyla karşılaşan bireylerin, yaşanan bu değişimlere uyum sağlaması ise oldukça güç olmuştur. Bu zaman zarfında yaşanan önemli sorunlarından birinin parasal sıkıntılar olduğunu söylemek olasıdır. Yazarın eserinde önemle vurguladığı konular, maddi sıkıntılar ve yeni yaşam şartlarına uyum

---

<sup>409</sup> Güntekin, a.g.e., s. 41.

<sup>410</sup> Çeri, a.g.e., ss. 135-142.

sorunları sonunda yapılmış olan hatalardır.<sup>411</sup> Romanda evlilik konusu üzerinde durularak evlilik hayatındaki ve düşüncelerindeki değişiklik yansıtılmıştır. Çağdaşlaşma ile kadının görevlerinde de değişiklikler olmuştur. Cumhuriyet erkeğinin imgelemindeki yeni kadın; ailevî, sosyal, ulusal görevlerini benimseyerek yaşayan bir varlıktır.<sup>412</sup>

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, “*son yirmi yılın en güzel romanlarından biridir.*” yorumunu yapmış olduğu “*Yaprak Dökümü*” romanında, Ali Rıza Bey değişime direnen, eskiye koşulsuz bağlılığın, kızları Necla ve Leyla ise yeninin simgesi tipler olarak değişime kayıtsız kalmak ya da değişime kendini kaptırmak şeklinde sınıflandırabileceğimiz değişim karşısındaki farklı iki tavır biçiminin eleştirel sunumu ekseninde ele alınmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinin sosyo-ekonomik şartların da yönelimiyle birçok kadın çalışma imkanına kavuşmuştur; ancak kadınlar, karşılaşılan değişikliklere uyum sürecinde birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bununla birlikte çalışan kadının; kamusal alanda ya erkeksi kişilik özelliklerini birer savunma mekanizması olarak içselleştirmesi ve ahlaksal bir kadınlık kimliğini sergilemesi sonucu doğurmuş ya da tam tersine seksüel kadınlık kimliğine bürünmesi ile karşılaşmıştır. Leyla ve Necla karakterleri, bu cümleye örnek olan kadınlık simgesidir. “*Yaprak Dökümü*” romanının ana teması Batılılaşmanın yanlış anlaşılması üzerine kurulmaktan ziyade, Reşat Nuri, değişen sosyo-kültürel yapıdaki ikiliğin, iki farklı yönünü ele alarak toplumun ve bireyin “*değişim zihniyetini*” incelemeyi amaçlamıştır.<sup>413</sup>

### 3.6. Halide Edip Adivar ve “Zeyno'nun Oğlu” Romanı

1884 yılında<sup>414</sup> Bedrifam Hanım ve Edip Bey'in kızı olarak İstanbul'da dünyaya gelen Halide Edip Adivar, küçük yaşta annesinin vefat etmesi ile kendisinde büyük bir etkiye sahip olan büyükannesinin evinde büyümüştür.<sup>415</sup> Küçük yaşlardan

<sup>411</sup> Güntekin, a.g.e., ss. 113-116.

<sup>412</sup> Oğuzhan, a.g.m., ss. 111-144.

<sup>413</sup> T. Erdoğan, ‘Reşat Nuri Güntekin’in “Yaprak Dökümü” Adlı Romanında Değişmenin Sosyo-Kültürel Boyutları’, *Sosyoloji Konferansları*, sayı:31, 2005, ss. 177-205.

<sup>414</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1027.

<sup>415</sup> Banarlı, a.g.e., ss. 1225-1226.

itibaren İngiliz mürebbiyeler ile büyüyen Halide Edip, o dönemler “*Constantinople College*” adı ile ünlenen ve Türk ile Müslüman çocuklarının sayısının az olduğu Amerikan Kız Mektebi’nde eğitim almıştır.<sup>416</sup> Okuldaki eğitimin yanı sıra evde de musiki, Farsça, Arapça ve Kuran dersleri gören Halide Edip, Salih Zeki’den matematik, Rıza Tevfik’ten ise felsefe dersleri almıştır. Halide Edip’in kişiliği üzerinde büyük etkileri olan bu dersler, özellikle Salih Zeki’den almış olduğu eğitim ile pozitif bilim ve Tevfik Fikret’ten aldığı eğitim ile mistik bir eğilim göstererek kendisine dengeli bir zihinsel yapı kazandırmıştır.<sup>417</sup> Rıza Tevfik Bey’in kendisindeki edebi isteği fark etmesiyle; “*Mader*” ve “*Harab Ma’bedler*” adlı eserlerini kaleme almış olsa da yaşanan istibdat ile kendini tanıtamamıştır. Halide Edip’in adını duyurması ise 1908 İnkılabı’ndan sonra “*Tanin*” gazetesi ile gerçekleşmiştir. Halide Edip’in ruhuna etki eden ilk şair olan Byron’ın karanlık, dinsiz, alaycı ve şüpheci tavrından etkilenmiş, ardından ise Shakespeare’den ve İncil’den etkilenmiştir. Fransız şair ve yazarların yanı sıra Emile Zola’dan da etkilenen Halide Edip, Rıza Tevfik’in Şark’ı öğretmesi ile onlardan da hoşlanmıştır. İlk evliliğini Salih Zeki ile gerçekleştiren Halide Edip, Meşrutiyet Döneminde o zaman İstanbul için yeni sayılabilecek bir şekilde ayrılmıştır. Ardından kendini edebiyata adan yazar, sadece edebiyat ve sanat ile uğraşmamış; siyasi ve toplumsal konularla da ilgilenmiştir. Öyle ki edebi faaliyetlerinin de önüne geçen bu durum, rehberliğe kadar gitmiştir. İstanbul’un İngilizler tarafından işgal edilmesinin ardından Anadolu’ya kaçan<sup>418</sup> ve Kürt Mustafa Divanı Harbi’nin ölüm cezası verdiği kişiler arasında Atatürk ile adının bulunduğu Halide Edip,<sup>419</sup> bu dönemde de gazetelere birçok eserler yazmıştır; ancak bu yazıları sanattan çok ulusal amaç ile yazılan propaganda yazılarıdır.<sup>420</sup>

Türk edebiyatında roman sanatındaki başarısı ile tanınan Halide Edip’in<sup>421</sup> eserlerinde, yaratmış olduğu tiplerin ölmeyecek kadar canlı görünmesi nedeniyle bazı kişiler tarafından yaşanmış bir hayatın hikayesinin aktarıldığı savunulmuştur.<sup>422</sup> Türk

---

<sup>416</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1030.

<sup>417</sup> Banarlı, a.g.e., s. 1226.

<sup>418</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1030.

<sup>419</sup> Baydar, a.g.e., s. 19.

<sup>420</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1030.

<sup>421</sup> Banarlı, a.g.e., s. 1227.

<sup>422</sup> Ertaylan, a.g.e., s. 1031.

edebiyatında kadın yazarlar arasında önemli bir yere sahip olan Halide Edip, romancılığın dayanağını gerçeklikten, gerçekliğin ise tarihten aldığını söylemiş; sosyal, siyasal ve ulusal temaları eserlerinde konu olarak aktarırken, ilk romanlarında cazibeli ve olgun fikirli kadınları kaleme almıştır.<sup>423</sup> Halide Edip'in en aydınlık tipleri zengin ruhlu kadınlardır. Yazar bu karakterleri her yönden ele almıştır.<sup>424</sup> Yazarın bu çeşit kitaplarından biri olan<sup>425</sup> “*Zeyno'nun Oğlu*”<sup>426</sup> romanı yazarın “*Kalp Ağrısı*” adlı romanın devam kitabıdır.<sup>427</sup> Yazarın roman alanında ünlenmesini sağlayan romanlarından biri olan “*Zeyno'nun Oğlu*”, idealize edilen kadın ve erkek karakterlerin iç alemlerindeki hayatı, duyguyu ve düşünceyi aktarmaktadır. Halide Edip'in diğer romanlarında olduğu gibi, kadınlar ışıık saçmakta, kusursuzluğu ile sihirli bir etki bırakmaktadır. Öyle ki Halide Edip'in sanatının en karakteristik özelliğinin kadın ruhlarının tahlil edilmesi olduğu düşünülmektedir.<sup>428</sup> Milli Mücadele'nin ardından tekrar kadın ve erkek kahramanların gönül hikayelerine dönen yazarın, Zeyno'nun kalp ağrılarına ve İstanbul'dan Diyarbakır'a giden memurların oradaki yerli halk ile kaynaşamayarak ayrı bir grup oluşturmalarını bir isyan ortamında anlatarak aydınlara eleştiride bulunduğu eserde, Doğu Anadolu'yu mekan olarak son defa kullanmıştır. 1926 yılından önce “*Vakit*” gazetesinde tefrika edilen bu eser, üç nüshadan sonra yayımlanmamıştır. Eserin tümüyle 1927 yılında “*Vakit*” gazetesinde tefrika edilmesinin ardından kitap olarak basılmıştır.<sup>429</sup> Modernlikle birlikte; kadın hakları, özgürlük, demokrasi gibi kavramlara tam olarak dikkat çeken Halide Edip, gerçek modernleşmenin ne olduğunu “*Zeyno'nun Oğlu*” romanındaki kişiler aracılığı ile aktarmaktadır. Kadınların eğitimiyle kadın ve erkek eşitsizliği de Halide Edip'i huzursuz eden konulardan biridir. Romanda bu konu üzerinde de durulmaktadır.<sup>430</sup> Kadın haklarının ihmal edilmediği “*Zeyno'nun Oğlu*” adlı bu romanda<sup>431</sup> dikkati

---

<sup>423</sup> Baydar, a.g.e., s. 19-28.

<sup>424</sup> Banarlı, a.g.e., s. 1228.

<sup>425</sup> Baydar, a.g.e., ss. 19-28.

<sup>426</sup> Halide Edip Adivar, ‘*Zeyno'nun Oğlu*’, Özgür Yayınları, İstanbul, 2006.

<sup>427</sup> Y. Kanbolat, ‘Halide Edip Adivar’ın Romanlarında Feminizm Sorunu’, *Bayır Yayınları*, Ankara, 1986, s. 44.

<sup>428</sup> Banarlı, a.g.e., ss. 1228-1229.

<sup>429</sup> Enginün, a.g.e., s. 279.

<sup>430</sup> O. Öner toy, ‘Halide Edip Adivar’ın Romanlarında Toplumsal Eleştiri’, *Türkoloji Dergisi*, cilt:18, sayı:1, 2011, ss. 37-46.

<sup>431</sup> A. Yılmaz, ‘Halide Edip’te Kadın Hakları’, *Türkoloji Dergisi*, cilt:20, sayı:1, 2013, ss. 119-134.

eken dört kadın bulunmaktadır. Halide Edip'in ise bu kadınlara bakışları farklıdır.<sup>432</sup> İri gözlü ve diktatör ruhlu Zeyno<sup>433</sup> ve Kürt Zeyno tipleri ile annelik duygusunun her şeyden önemli olduğunu belirten yazar, İstanbul'dan gelen kültürlü Zeyno ile doğanın bir parçası olan Kürt Zeyno'yu ortak bir noktada birleştirmiştir. Farklı toplumlardaki kadınları da birleştirebilen annelik duygusu, bütün dünya kadınları için var olan bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Yazar, Zeyno ve Kürt Zeyno'yu bu yönleri ile aktarıırken; Mesture Hanım ve Mazlume'de de Batılılaşmanın etkilerini ele almaktadır. İstanbul'dan gelen memur eşlerinin medeniyet diyerek Doğu'ya; danslı eğlenceler, içkiler ve gramofonlar getirmeye çalışmalarıyla züppe ve taklitçi kadınlar olarak adlandırılan bu kadınlar; Batı'yı tam anlamıyla benimseyemeyen ve kendi değerlerini de koruyamayan kadınlar olarak aktarılmaktadır. Mesture Hanım'ın kadınlığı bu yönü ile ele alınırken, kızı Mazlume ise tam anlamıyla yeni yetişen kız tipidir. Batılılaşmayı doğru anlayan, entelektüel ve güzel bir kız olan Mazlume, değişik hayat görüşleri nedeniyle annesi ile çatışma yaşamaktadır. Eserde bu çatışmadan yola çıkılarak iki farklı kültürün birbiri ile atışması yansıtılmaktadır. Romanda, Mesture Hanım ve Mazlume iki farklı kültürün temsilcisi olarak geri planda kalırken, asıl dikkati Kürt Zeyno ve yaşadığı dram çekmektedir.<sup>434</sup> “Zeyno'nun Oğlu” romanının kahramanlarından Mazlume, annesinin isteği gibi benzeme çabası içinde lüks yaşayan “ağdaş” bir kişi olmayı tercih etmemektedir. Eğitim görmesi, sinemaya gitmesi, tenis oynaması, Darülfünun'lu arkadaşları ile sohbet etmesi annesinin hoşuna gitmemektedir. Yazarın birçok eserinde olduğu gibi, idealize edilmiş kadın kahramanları engellemeye çalışan ve onların tam tersi yönünde düşünen bir kadın tipi bulunmaktadır. Üniversite okuyan İstanbullu bir kız biçiminde tasvir edilen ve evliliği bir yaşam ortaklığı olarak kabul eden<sup>435</sup> Mazlume, Adivar'ın romanlarındaki kusursuza yakın idealize etme tepkisinin bir sonucudur. Karakterin adı da bir gönderme içeren Mazlume; mazlum kadın anlamına gelmektedir. Yani her türlü kötülüğü grmşn ve haksızlığa uğramışın başarılı bir başkaldırısı söz konusudur. Bu açıdan yazarın bu tavrı, romantik bir tavır olarak görülmektedir. lkselleştirilmiş

---

<sup>432</sup> Enginün, a.g.e., s. 279.

<sup>433</sup> Banarlı, a.g.e., s. 1228.

<sup>434</sup> Enginün, a.g.e., s. 279.

<sup>435</sup> Adivar, a.g.e., s. 330.

kadın karakterler ile romantizm yan yanadır.<sup>436</sup> Türkiye Cumhuriyeti'nin kadınlara vermiş olduğu tüm alanlarda okuma özgürlüğünü kullanan Mazlume örneği; Fransızca ve İngilizce bilen, açık sözlü, annesinin şekilde kalan Batıcılığıyla dalga geçen bir kadındır. Flört yapmayı sevse de karşılıklı bağlanabileceği bir erkeği aramaktadır. Ayrıca ona paralel bir mesleği olması gerekmektedir. Mazlume kendini özgür ve erkeğe eşit olarak görmektedir. Yazar, Mazlume tipinde<sup>437</sup> öne sürdüğü gibi; Türk kadını mutluluğunu, eşitliğini, kişiliğini ve özgürlüğünü böyle bir yapı ile kazanabilecektir.<sup>438</sup>

Kürt Zeyno'nun yaşadığı acılar, kendi kişiliğinden ve hayatının özel konumundan kaynaklanmamaktadır. Doğu Anadolu kadınının kader olarak algıladıkları hayat tarzının örneği olan Kürt Zeyno, hayatı tam anlamıyla başka kişilerin elinde olan taşralı kadınların çektiği eziyeti göstermektedir. Yeni kadın, hayatına kendi yön verebilmektedir; ancak o da Kürt Zeyno gibi kadındır ve annelik duygusuna sahiptir. Toplumun iki farklı grubunu oluşturan bu kadınlar, bu ortak noktada birleşmektedirler. Kürt Zeyno'nun hayatını aktarırken son derece gerçekçi olan yazarın düşüncesindeki ideal kadın tipi ise Zeyno'dur ve bu tip ile yeni kadına, annelik görevinin toplumsal sorumluluğun gerisinde olmaması gerektiği konusunda bir uyarıda bulunmaktadır. Yazar, Diyarbakır'da hayatını sürdüren ve annesinden başka kimsesi olmayan Kürt Zeyno'nun kişiliğinde iki nokta üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki özellikle Doğu Anadolu köylerinde yaşayan kadınların hayatlarının başka kişiler tarafından biçimlendirilmesidir. Doğu'da tam anlamıyla erkeğe ait bir eşya konumunda olan kadın<sup>439</sup> ancak yaşlandığı zaman saygı görebilmektedir. Kürt Zeyno da bu toplumsal yönü ile ele alınmıştır. Kürt Zeyno'nun kişiliğinde vurgulanan ikinci özelliği ise anneliğidir. Anneliği, toplumsal yönden daha fazla öne çıkarılmıştır. Halide Edip bu eserinde kadının annelik rolünün evrensel bir gerçeklik olarak belirgin bir şekilde işlemiştir. “*Kalp Ağrısı*” adlı romanından bilinen Binbaşı Hasan Bey'in ilgi duyduğu Kürt Zeyno; ona tapınırcasına ilgi duyduğu ve sevgisi dışında hiçbir beklentisi olmadığı Hasan Bey'den hamile kalmış olmasına rağmen bu durumu Hasan

---

<sup>436</sup> M. Karabulut, ‘Halide Edip Adivar’ın Romanlarında İdealize Etme Bağlamında Kadın ve Eğitim’, *Turkish Academic Studies (TURAS)*, cilt:2, sayı:3, 2021, ss. 1-12.

<sup>437</sup> Adivar, a.g.e., ss. 29-55.

<sup>438</sup> Kanbolat, a.g.e., ss. 44-45.

<sup>439</sup> Adivar, a.g.e., ss. 66-67.

Bey'e söyleyememiştir. Hayatını düzenlemek konusunda iradesiz olan Kürt Zeyno, her zaman uysal, söylenenlere boyun eğen bir karaktere sahiptir. Kadının makine gibi çalışarak hayatının kendi elinden alınmasına seyirci kalması, yazara göre Doğulu kadının yazgısı olarak görülmesi, her şeyi kaza ve kadere bağlayarak boyun eğmesi ile oluşmaktadır. Annesinden güçlü olmasına rağmen ondan her gün şiddet gören Kürt Zeyno itiraz etmeyi bile düşünememiş, annesinin korkutması ile babasız bir çocuğun yaşadığı çevrede sorun olacağını bilerek Hasan'a hiçbir şey söyleyememiştir. Hasan'ın gitmesinden sonra felaketler yaşayan Kürt Zeyno, başkaları tarafından hayatının elinden alınmasına karışmamıştır. Eskiden beri Kürt Zeyno ile evlenmek isteyen Haso Çavuş ise Kürt Zeyno'nun annesi Perihan Nine'yi ikna etmiştir. Kürt Zeyno, Binbaşı Hasan'ı sevmesine rağmen bu karara karşı tepkisiz kalmıştır. Yazar, bu olayın Doğu bölgesinde olduğu gibi sıklıkla görülmesi nedeniyle kadınların seçme ve sevmeye hakkının bulunmadığını özellikle göz önünde tutmaktadır. Adını Ramazan olarak değiştiren Haso Çavuş, Kürt Zeyno ile evlendikten sonra Perihan Nine'yi de yanlarına alarak Erzurum'a taşınmıştır. Ancak Erzurum'u Rusların işgal etmesi ile ortadan kaybolan Ramazan'dan haber alamayan Kürt Zeyno çevresine yedi aylık doğurduğunu söylediği çocuğunu dünyaya getirmiştir. Ancak çocuğun yedi aylıkken dünyaya gelmesinden şüphelenen köylüler, Kürt Zeyno'yu rahatsız etmeye başlamış, dedikoduları annelerinden duyan çocuklar, Kürt Zeyno'yu arkasından “kahpe” diyerek taşlamıştır. Çocuğuna olan sevgisi nedeniyle bir kaplana dönüşen Kürt Zeyno, 1920 yılında eve dönen Ramazan'ın çocuğuna şiddet uygulamasına dayanamayarak ona saldırmıştır; ancak bunun ardından çocuğu evden kovan Ramazan'dan gördüğü şiddete rağmen makine gibi çalışan ve sevdiği iki insanı kaybeden Kürt Zeyno, içinden sessiz bir isyan başlatmıştır. Binbaşı Hasan'ı öldürmeye çalışırken ölen Ramazan'ın, Kürt Zeyno ve Perihan Nine'yi Diyarbakır'a geri getirmesinin ardından Kürt Zeyno, İstanbullu Zeyno'ya tüm hayatını anlatmıştır. Ardından her şeyi öğrenen Binbaşı Hasan Bey, her türlü şiddetle karşılaşan Kürt Zeyno ile evlenmiştir. Romanda; İstanbullu Zeyno ve Mazlume gibi kadın karakterleri kendi hayatlarını kendileri şekillendiren, mutluluklarını ve mutsuzlukları kendilerinin belirleyen kişilerdir. Kürt Zeyno'nun aksine kendi hayatına hakim olan Cumhuriyet kadınları, romanda Cumhuriyet'in kadınlara verdiği değeri göstermektedir. Hayatı başkalarının elinde olan ve Cumhuriyet ile kazanılan hakların köylere ulaşmadığını yansıtan Kürt Zeyno



ile evlenen Binbaşı Hasan Bey Cumhuriyet'i temsil eden, Cumhuriyet'in kadın anlayışını yansıtan bir erkektir. Kürt Zeyno'nun Binbaşı Hasan Bey ile evlenmesi ise Cumhuriyet'in kadın anlayışının sadece şehirli kadınlar için değil, köylü kadınlar için de mutluluk getirdiğini göstermektedir.<sup>440</sup>

“*Kalp Ağrısı*” romanda da bulunan Zeyno ise romanın önemli kadın kahramanlarından biridir. “*Kalp Ağrısı*” adlı romanda Cumhuriyet'in yarattığı yeni kadın örneği olarak duygusal hayatının aktarıldığı Zeyno'nun; kişiliğinde, ideal kadının aşk ve evlilik konularında nasıl davranması gerektiği verilmiştir. Bu nedenle toplumsal konulara değinilmemiştir. Zeyno'nun annelik duygularının işlendiği bu romanda, çocuğu olmayan Zeyno'nun annelik özlemi hayatının önemli bir sorunudur. Kürt Zeyno'nun çocuğunu kendi çocuğu gibi seven Zeyno, annelik duygusunu Kürt Zeyno gibi doğal bir şekilde yaşamamıştır. Bununla birlikte Halide Edip; kadının değişik toplumlarda ve aynı toplumdaki farklı kültürlerde bulunan kadınlarda annelik duygusunun aynı ve değişmez olduğunu vurgulamaktadır. Cumhuriyet'in kendilerine tanıdığı olanaklar ile toplumsal hayata katılan kadınlar, başta annelik gibi doğalarında bulunan özellikleri göz ardı etmemelidir. Romanlarında bu duyguya her zaman yer veren Halide Edip, özellikle “*Zeyno'nun Oğlu*” adlı romanda annelik duygusuna ana tema olarak yer vermektedir. Zeyno'nun annelik duygusuna duyduğu özlem ve acı, kadının annelik duygusunu inkâr ettiği zaman hissedecekleri ile benzerdir. Eşi Muhsin Bey'in Diyarbakır'a atanmasından sonra bir süre İstanbul'da yalnız kalan Zeyno, eşini çok sevmesine rağmen çocuk sahibi olamaması nedeniyle hayata karşı ilgisizdir. Eşini bir kitaba benzeten Zeyno'nun duyguları da dönemler yaşamıştır. Son derece heyecan ile başlayan evliliğinde, İstanbul'da eşinden uzakta olduğu zamanda çocuğu olmaması nedeniyle boşluk hissi yaşamıştır. Ardından Diyarbakır'a giden Zeyno, İstanbul'da olduğu gibi toplumsal sorunlardan uzak kalarak, kendi küçük çevresinde yaşamaya devam etmiştir. İstanbul'dan Diyarbakır'a giden diğer memur eşlerinin, medeni olduğu düşüncesi ile düzenlediği danslı eğlencelere ve partilere karşı olsa da bu eğlencelerin evlerde yapılmasına karşı olmayan Zeyno, bu durumu anne olamayışının vermiş olduğu üzüntü nedeni ile hayatla bağlantısının kopmasına bağlamaktadır. Zeyno, İstanbul'dan Diyarbakır'a gittiğinde eşinin kendisini büyük bir heyecanla

---

<sup>440</sup> Çeri, a.g.e., ss. 60-67.

beklemesine rağmen eski heyecanı bulamamıştır. Zeyno, üzülmemesi nedeniyle eşi Muhsin Bey'e çocuk özlemini hissettirmemeye çalışmış ve bu duyguyu eşi ile paylaşmamış olsa da eğlencelere katılamaması nedeniyle Muhsin Bey, Zeyno'nun çevresini ve kendini küçük gördüğünü düşünmektedir; ancak Kürt Zeyno'nun çocuğu ile tanışmasının ardından gözle görülür bir mutluluk yaşayan Zeyno'nun canlanmasıyla eşi tarafından çocuk özlemi fark edilmiştir. Zeyno anne olmasa bile doğasında bulunan annelik duygusu ile Kürt Zeyno'nun çocuğuna anne gibi yaklaşabilmektedir. Toplum ve kültür farkının gerekli olmadığı bu duygu ile Kürt Zeyno'nun oğlu hem annesini hem de Zeyno'yu aynı ölçüde sevebilmektedir. İçindeki çocuk özlemi babasına içini dökerek yazmış olduğu mektuplarda da görülen Zeyno, çocuğu olmadığı için hayatını başkalarına vermiştir; ancak toplumdaki sorunlarla ilgilenmemektedir. Aynı zamanda aşkı doğanın bir tuzağı olarak gören Zeyno, bu nedenle aşkı mikroplu bir hastalık olarak kabul etmektedir. Yazar bu romanda kadın için çocuğu; toplumsal konulardan, aşktan ve evlilikten üstün görmektedir. Halide Edip Adıvar'a göre kadın çocuğa ulaşamadığı zaman mutsuz olmaktadır. Yazarın, her ne kadar aşkı ve evliliği doğanın bir tuzağı olarak görmüş olması yadırganabilir olsa da yaratmış olduğu ideal kadın tipi olan Zeyno ile yeni kadına örnek olmaya çalışmıştır. İdeal yeni kadın, toplumdaki görevleri ile kadınlık görevleri arasındaki sınırları iyi çizmelidir. Öyle ki kadının mutlu olması için hem toplumda aktif rol alması hem de aşk, evlilik, annelik gibi duyguları yaşaması gerekmektedir. Halide Edip Adıvar, Zeyno tipi ile kadının toplumda aktif bir şekilde rol alabilmesi ve toplumsal görevlerini yerine getirebilmesi için ilk önce duygusal olarak mutlu olması gerektiğini vurgulamaktadır.<sup>441</sup>

Yarbay Mazlum Bey'in karısı Mesture Hanım ise geçiş devresinin delişmen kadın tipini temsil etmektedir. Yazar tüm romanlarında çağdaşlığı sadece giyim, kuşam gibi dış görünüşte arayan kadınları eleştirmektedir. Bu tip kadınlar, yapay kadınları temsil etmektedir. Mesture Hanım ise yapay kadınların örneğidir. Bu tip kadınlar düşünmezler ve fikirleri yoktur. Öyle ki bu kadınlar sadece parti, balo gibi eğlenceleri özgürlük ve uygarlık olarak görmektedir. Halide Edip Adıvar, romanda bu tip kadınların genellikle orta yaşlarda olduğunu, gençlerin ve yaşlıların böyle

---

<sup>441</sup> Çeri, a.g.e., ss. 67-72.

olmadığını söylemektedir. Çünkü geçiş dönemindeki tüm aksaklıklar orta yaşlarda toplanmaktadır. Yazar, Mesture Hanım'ın kızı ile Zeyno'yu karşılaştırarak farklarını belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Mesture Hanım, Cumhuriyet Döneminde ortaya çıkan kadın tipinin örneği olsa da Halide Edip Adıvar, geleceğe olumlu bakmaktadır. Mesture Hanım gibi olumsuz örneklere rağmen; Mazlume ve Zeyno gibi olumlu örnek olan yeni nesil yetişmektedir. Adıvar, bu olumlu örnek olan kadınları, geleceğin Türk kadını olarak görmektedir. Mesture Hanım, eşinin görevli olduğu Diyarbakır'a gitmek istemese de kızının yaptığı baskı ile Diyarbakır'a gitmeyi kabul etmiştir. Bunun yanı sıra oraya götüreceği partiler ile Diyarbakır'a medeniyeti getiren kadın olarak ilgi göreceğini düşünmeye başlayan Mesture Hanım, yapacaklarını çevresine aktarması ile bu düşüncelerine kendini inandırmıştır. Öyle ki İstanbul'da bırakıp gideceği insanlara Diyarbakır hayatını imrendirerek anlatmaktadır. Romanın başından itibaren Mazlume ve Zeyno'yu karşılaştıran yazar, Mazlume'nin, annesi Mesture Hanım'dan maddi ve manevi olarak farklı olduğunu da aktarmaktadır. Tren istasyonunda farklılıkları ortaya çıkan Mesture Hanım, zorlukla kabul ettiği Diyarbakır yolculuğunda iki yüzlü vatanperver haline bürünmüştür. Zeyno, babası ve Saffet ile sade bir şekilde ayrılırken, Mesture Hanım Diyarbakır'a medeniyet götüren elçi havasına bürünmüştür. Yazar, Mesture Hanım'ın Diyarbakır'a gelir gelmez çalışmalara başlaması konusundaki aceleciliğini çağdaşlaşma çalışmalarında geri kalmış ölkelerin aceleciliğine benzetmektedir. Savaşlar ve çeşitli nedenlerle çağın gerisinde kalan Türkiye Cumhuriyeti'nde on beş yıllık çağdaş bir ölkede yaratma çabasıyla, Mesture Hanım'da göröldüğü gibi yüzüne eğlence maskesi geçiren yapay insanlar ortaya çıkmıştır. Mesture Hanım'ın Zeyno'nun evinde düzenlediği ve Zeyno ile Mazlum Bey hariç İstanbulluların katıldığı bu partilere katılmayarak dans etmediği ve kendisini küçük düşürdüğü gerekçesi ile eşi Mazlum Bey'i suçlamaktadır. Dans etmeyi bilmeyi modernlik olarak düşünen Mesture Hanım'a göre bulunduğu konum nedeniyle eşinin dans bilmemesi geri kafalıdır. Mesture Hanım tıpkı topluma olduğu gibi kızına da uzaktır. Annesinin taklitçi davranışları ve yapay kişiliği nedeniyle kızı Mazlume, Mesture Hanım ile alay etmekte ve kendisine saygı duymamaktadır. Başlangıçta modern olma çabası nedeniyle komik duruma düşen Mesture Hanım, Diyarbakır'da iki yüzlü ve dedikoducu bir kadın haline gelmiştir. Diyarbakır'daki kadınlar arasında üstünlük elde etmek amacıyla ortada olmayan şeyleri söylemeye ve

propaganda yapmaya başlayan Mesture Hanım Zeyno'nun bir dönem Doktor Saffet ile nişanlı olduğunu; ancak Hasan'ı sevdiği için ondan ayrıldığını söyleyerek Zeyno'yu kötülemeye çalışmıştır. Mesture Hanım'ın düzenlediği partilerde konuşmak isteyenlerin Zeyno'nun, dans etmek isteyenlerin ise Mazlume'nin etrafında toplanması Mesture Hanım'ın Zeyno'ya kin beslemesine neden olmuştur. Kendi toplumunun değerlerine yabancı ve Batı değerlerini de benimseyemeyen Mesture Hanım, meydana gelen boşluk ve arada kalmışlık nedeni ile kişiliğinde bozulma yaşamıştır. Hayatında düşünülerek yapılan hiçbir şey bulunmayan Mesture Hanım, zamanını nasıl geçirmesini bilmeyen kadınlar gibi dedikodu yaparak etrafındaki insanları kötülemeye başlamıştır. Mesture Hanım'ın rahat davranışları başka insanlar tarafından yanlış anlaşılmasına rağmen, kendisi ahlak kurallarını çiğnememektedir. Ancak Batı tarzı eğlencelerin sınırlarını iyi değerlendirememektedir. Yazar, Mesture Hanım ve onun gibi kadınları açıklarken sadece Cumhuriyet'in getirdikleri ile değil; Batı ile düşünce ilişkisini, on dokuzuncu yüzyıl edebiyatının romantik etkileri ile açıklamaktadır. Mesture Hanım ve onun gibi kadınlar, bir gencin kendilerine aşık olmalarını ve kendileri için intihar etmelerini istemektedir. Mesture Hanım bir kitap kahramanı olmaktan hoşlanmasına ve çevresindeki erkeklerin ilgisini çekmek istemesine rağmen, ahlak kurallarını çiğnemeyi düşünmemektedir. Romanın sonunda İstanbul'da olan Mesture Hanım, yine balolar düzenlemeye devam etmektedir. İstanbul'daki bütün gazetelerde görülen Mesture Hanım'a göre iki türlü modern kadın bulunmaktadır. Bu gruplardan biri ise fakir, çirkin, ukala olan ve memur, avukat, yazar, hastabakıcı olarak görev yapan, çalışan, aktif kadınlardır. Kendi kızının da dahil olduğu bu gruptaki kadınları beğenmeyen Mesture Hanım'a göre bu kadınlar içki içmeyen, güzel giyinmeyen ve dans bilmeyen kadınlardır. Öyle ki Mesture Hanım kendi kızından bile söz edilmesine tahammül edememektedir. Mesture Hanım'a göre modern kadın kendisi gibi giyinmekte ve dans ederek eğlenmektedir. Roman, Doktor Saffet'in fikirleri ile bitmektedir; ancak bu fikirler Mesture Hanım'ın konu hakkındaki fikirlerinin tersidir. Doktor Saffet'e göre değişim çağı olan yaşadıkları çağda, birtakım insanlar değişim çağının kargaşalığından yararlanarak egemen ve gözü açık bir şekilde yaşamaya çalışmaktadır. Ancak bu insanlar geçmişin asıl insanları olmadıkları gibi bugünün modern insanı da değildir. Bu insanlar geçmişin döküntüleridir. Bahsedilen kişiler geçmişin çöken dünyasında, dağılan sofrada biraz daha fazla yemek ve içmek

için kendilerini modern göstermektedir. Mesture Hanım ise bu tipe bir örnektir. Yazara göre, Mesture Hanım gibi kadınların gelecekte bu dünyada yeri bulunmamaktadır. Mesture Hanım gibi insanlar geçicidir. Roman, yarının Türkiye'sinde Mazlume ve Zeyno gibi kadınların var olacağı gibi olumlu düşünceler ile bitmektedir.<sup>442</sup>

Yazar tarafından Cumhuriyet'in yetiştirdiği yeni genç kız örneği olan Mazlume, annesi Mesture Hanım ile Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan iki kadın örneği olarak verilmiştir. Ancak Mesture Hanım, geçiş döneminin çirkinliğini ve taklitçiliğini temsil ederken Mazlume yeni yetişen Türk kızı örneğidir. Halide Edip, bu iki tip örneği ile gerçek kültürleri karşılaştırmış ve taklitçi annelerin genç nesil üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Annesinin tamamen zıddı olan Mazlume, üniversiteli arkadaşları ile tartışarak sohbet etmeyi tercih etmektedir. Annesini sürekli eleştiren Mazlume, büyükannesine saygı duymaktadır. Mesture Hanım; Batı'ya özenen ancak Batılı olamayan, kendi bağlarından kopmuş bir kadın örneği, büyükanne ve Mazlume kendi dönemlerini temsil etmektedir. Büyükanne Osmanlı Dönemini temsil ederken, Mazlume ise eski değerlere saygı duyan ancak günün değerlerinin önemini de farkında olan kadınlardır. Eski değerlere saygı duyan Mazlume, değişen toplumun ve hayat şartlarının meydana getirdiği yeni değerlerin yarattığı bir kadındır. Mazlume'ye göre medeniyet olarak benimsenen durumlar gençlere fayda sağlamamakta, gençlerin de medeniyet unsuru olarak düşünülen balo, danslı eğlence ve parti gibi şeylere istekli olmaması gerekmektedir. Bu unsurlardan orta yaşta insanları faydalanmaktadır. Mazlume, büyükannesinin etkisi ile yapay olmaktan uzaklaşmıştır. Yazara göre; hoppa, biraz alaycı ve heyecanlı olan yeni genç kızlar, ayrıca da idealisttir. Aynı zamanda erkeklerden fazla özgür düşünceye sahip olan yeni genç kızlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin ileri ve açık düşünceli olduğunu gösteren örneklerdir. Annesinin tersine Diyarbakır'a gitmek için ısrarcı olan Mazlume Türkiye Cumhuriyeti'nin her yerini görmek, halk ile birlikte olarak onlarla yaşamayı istemektedir. Anadolu'yu küçümseyen annesini Diyarbakır'a gitmeye ikna eden Mazlume, kendisi gibi yeni kadın örneği olan Zeyno ile çok iyi anlaşmaktadır. Zeyno ve Muhsin Bey, Mazlume'yi çok beğenmelerinin yanı sıra, annesi ile çok dalga geçmesi nedeniyle Mazlume'yi eleştirmektedir. Ne olursa olsun büyüklere saygılı

---

<sup>442</sup> Çeri, a.g.e., ss. 72-77.

olunması gerektiğini savunan Zeyno'ya ve eşine göre, Mazlume annesi ile dalga geçmemeli, kendisini hoşgörü ile karşılamalıdır; çünkü bu Türk toplumunun çok eski zamanlardan itibaren benimsemiş olduğu değerlerden biridir. Buradaki önemli husus yeni neslin, eski nesli ve ara nesli tüm zıtlıklara rağmen olumlu karşılamalarının gerekli olduğudur. Yeni yetişmekte olan genç nesil, büyüklerin tüm hatalarını görmezden gelen, gözleri kapalı bir şekilde saygı duyan nesil değildir. Aksine tüm hataları görerek onları eleştiren bu neslin tek yakınması, önlerinde ideal bir hayat örneğinin bulunmayışıdır. Yeni nesil için büyük bir sorun olan bu düşünce, özellikle kadınlar için daha belirgindir. Kendileri için fikir değişikliği önemli olan erkekler, yaşamlarını hayat tarzındaki belirli değişikliklerle devam ettirebilirken kadınlar hem fikirlerini hem de yaşam tarzını değiştirmektedir. Bahsedilen yeni kadın, örnek alabileceği hayat şekillerini aramaktadır. Yeni kadın yaşamış olduğu tüm zorluklara rağmen kendisi için doğru olanı bulacaktır. Yazar, tüm romanlarında olduğu gibi bu romanında da Türk kadınlarına güvenmektedir.<sup>443</sup>

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "*O tek başına Türk romanını simgeler,*" dediği Halide Edip'in<sup>444</sup> romanlarında okul eğitimi görmüş olan kadınlar, genel olarak ülküselleştirilen "*yeni kadın*" karakterlerdir. Ancak iyi bir okul eğitimi aldığı halde alafrangalık özelliği gösteren kadınlar da yazarın son dönemlerinde görülmüş olan kadın karakterlerdir. Alafrangalık yolundaki birçok kadın kahramanların önce yabancı bir dil öğrenmeye çalıştığı görülür. Yazarın romanlarındaki yeni kadın örneği genel olarak "*Zeyno'nun Oğlu*" romanında da ön plana çıkmaktadır. Yazarın bu eserlerindeki kadın kahramanların çoğu, modern değerler bağlamında ele alınır. Kadınların eğitim görmesine büyük önem veren Adıvar, bu konuda duyarlılık oluşturmaya çalışarak, kadının; sosyalleşmesi, eğitimi, her açıdan sesinin duyurulması, yurt geleceğinde ulusal duygularla yer alması ve erkeklerle birlikte hareket etmesi gibi konularda ifade edildiği anlaşılmaktadır. Halide Edip, romanlarında idealize ettiği kadın karakterlerle kültürel ve düşünsel anlamda onları eğitme, değiştirme, geliştirme amacı güderek, modern kadın karakteri ile toplumu değiştirme çabası içindedir.<sup>445</sup>

---

<sup>443</sup> Çeri, a.g.e., ss. 77-80.

<sup>444</sup> Caporal, a.g.e., s. 628.

<sup>445</sup> Karabulut, a.g.m., ss. 1-12.

## SONUÇ

Dünyada olduğu gibi Türklerde de 19. yüzyıldan itibaren ulusu yeniden canlandırma düşüncesi ile alınan kararların sonucunda devletler; kültür, bilinç ve birey yaratma konusunda roman araç olarak kullanılmıştır. Millî Mücadele'nin ardından kadınların da iş gücüne ihtiyaç duyulması ile Türk kadınlarının geçmişteki haklarını geri alarak, toplumda var olması amacıyla Medeni Kanun'un kabulüyle önemli bir adım atılmıştır. Bu konuda dünyaya örnek olan Türkiye Cumhuriyeti, edebiyatın önemli bir türü olan romanı kullanarak; yazarların kendi görüşleri çerçevesinde doğrusu ve yanlış ile aktarılan karakterlerle ideal Türk kadının yaratılması ve ulusun örnek almalarının sağlanması çalışılmıştır.

İncelenen romanlardan ve yazarlardan biri olan Mithat Cemal Kuntay'ın “*Üç İstanbul*” adlı romanında Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Abdülhamit periyodunda, II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki İstanbul yaşamını konu alınmıştır. Kuntay, genel olarak, kadınları namussuz birer varlık olarak görmüş, kadınların kurtuluşu başka birinden beklememesinin gerekli olduğu ve kötü de olsa kadınların anneliğin önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra yazar, ideal Türk kadınının Batılılaşma merakı içinde, servet düşkünü, ahlaksız değil; Milli Mücadele Döneminde cephede savaşan, çocuklarını ve eşlerini kaybeden kadın olduğunu belirtmektedir.

“*Ayaşlı ile Kiracıları*” adlı romanın yazarı Memduh Şevket Esendal'ın düşüncesine göre kadının haklarının farkında olması gerekmektedir. Bunun için de iyi bir eğitimi erkek ile beraber almalıdır ki erkek de kendini geliştirmese, kadının iyi bir eğitim almış olması veya haklarını kullanabilmesi faydasız kalır. Eğitimi iyi ve yeterli olmayan kadın, geri kazandığı haklarının farkında olmadığı, haklarını önemsemediği takdirde erkeğe muhtaç ve mutsuz bir yaşam ihtimali ile karşılaşmaktadır.

Peyami Safa'nın “*Fatih-Harbiye*” romanındaki ifadesine göre; Türk kadınları kazanmış olduğu hakları şekil olarak algılayarak köklerinden uzaklaşmamalı, annelik gibi görevlerini bırakmamalı ve örnek almanın gerekli olmadığını düşündüğü Batıcılığın özentisi olarak benimsenmemesinin gerekliliğini savunmuştur.

Reşat Nuri Güntekin'in kaleme aldığı “*Yaprak Dökümü*” adındaki romanında; kadın ev ardına hapsedilerek haklarından habersiz bırakılmamalıdır. Öyle ki kadınların

yeniliklerden habersiz olması kadınları olumsuz etkileyerek, bir boşluğa düşmelerine ve haklarını kullanamamalarına neden olma tehlikesi bulunmaktadır. Bu nedenle Türk kadınına yardımcı olmalı ve yalnız bırakılmamalıdır. Bunun yanı sıra kadınların evlilik ile ilgili düşünceler küçük yaşlardan beynine işlenmemeli ve evlilik bir kurtuluş yolu olarak gösterilmemelidir. Bu nedenle kadınların ayakları üzerinde durabilmeleri için iyi bir eğitim alma ve bir meslek sahibi olma haklarını kullanmalarında yardım edilmelidir.

Halide Edip Adıvar'ın “*Kalp Ağrısı*” romanının devam kitabı olan “*Zeyno'nun Oğlu*” adlı eserde, Batılılaşmanın kötü olarak aktarıldığı ve medeniyetin Batılılaşma ile gerçekleşmeyeceği düşüncesi aktarılmaktadır. Türk kadını sadece tırnakları boyalı, yeni moda kıyafetlere düşkün biri olarak değil, Anadolu insanı gibi salt düşünceli, çalışkan, bilgili, iyi kalpli ve en önemlisi annelik bilincinde olmalıdır. Yazara göre Türk kadınının en önemli sorumluluğu annelik bilincinde olması ve anne olmasıdır. Batılılığı sadece; Batı hayranlığı, dansı, modası, Batı eğlencesi olarak algılamak kişileri sefaletе düşürdüğü gibi Cumhuriyet'i de olumsuz etkilemektedir. Toplumun temeli olan ailenin reisi, yetiştiricisi olarak önemli bir konuma sahip Türk kadını ise ideale sahip, içinde yurt sevgisi barındırarak Cumhuriyet'i gelecek kuşaklara taşıyabilmelidir. Batı'nın bilimi, sanatı, teknolojisi örnek alınarak ülkesinin kalkınmasına olanak sağlanmalıdır. Dönemin önemli kadın yazarlarından biri olan Halide Edip Adıvar'a göre ister şehirli ister köylü Türk kadını olsun, geri kazandığı haklarını kullanabilmesi için mutlu bir yaşam sürdürmesi gerekmektedir. Mutluluğun temelini ise annelik duygusu oluşturmaktadır. Yeni Türk kadını; haklarının bilincinde, özentisiz, çağdaşlığı gelenekleri ile harmanlayarak devam ettiren, annelik duygusuna sahip bir kadın profiline sahip olmalıdır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun incelenen “*Ankara*” romanındaysa sosyalleşmenin sancıları kadında yansıtılarak; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve devrimlerine sahip çıkılması gerektiği, ülkenin, yaşanan zorlukların, Cumhuriyet'in kuruluşunda yaşanmış olan sıkıntıların unutulmamasının gerekli olduğunun altı çizilmiştir. Kadının çalışma hayatına katılarak ülke için üretim yapması, sağlıklı, zeki, idealist, geleceğe örnek olan, erkek ile hareket ederek ilke ve devrimleri koruyan, Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yılındaki coşkuyla sonraki yüzyıllara taşınmasını amaçlayarak Türk kadını idealize edilmiştir. Türk kadınının, geri kazandığı haklarının



farkında olarak bilinçli bir kadın profili çizmesi beklenmektedir. Türk kadınından, cephede güç gösterdiği gibi Cumhuriyet'i sonsuza taşımak amacıyla üretim yaparak, geleceğe örnek olma gücünü de göstermesi beklenmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınan bu romanlarda, Tanzimat döneminde yazılan eserlerde görüldüğü gibi yanlış Batılılaşma da önemli yer tutmaktadır. İncelenen romanların yazarlarına göre Cumhuriyet'in ilk yıllarında örnek bir prototip arayışında olan Türk kadını, yanlış olanı seçmemek için doğruyu ve yanlış iyi bir gözlem sonucu ayırabilmelidir. Zor zamanların ardından küllerinden yeniden doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve önderi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, Türk kadınının, İslamiyet öncesi Türk kadınlarının Türk töresindeki yerini öne çıkartarak özgür bir şekilde; Batı'nın bilimini, sanatını, teknolojisini örnek alarak devrim gerektiren Cumhuriyet'in devamını sürdürmelerinin gerekli olduğunun önemini belirtmeye çalışılmıştır. Kaleme alınan romanlarda; yeni kurulan ülkenin devamlı olabilmesi için Türk geleneklerine, kültürüne uygun, Türk kadının Batıcılığı sadece biçim olarak değil, kendini geliştirebilecek şekilde örnek alarak, bilgi edinmelerinin gerekli olduğunu belirtilmiştir. Toplumun temel taşı ve Cumhuriyet'in devamını sağlayacak olan Türk ailesinin, çocukların ilk öğretmeni olarak kabul edilen Türk kadını Medeni Kanun'un sağladığı özgürlükle, çocuklarına güzel örnek olması amacıyla bilgi sahibi, evliliği kader olarak görmeyen, kültürlü olması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Eserlerde; üniversitede okuyan, kendini geliştirmeye çalışan, erkek ile eşit bir şekilde hayata atılan, ayakları üzerinde durarak gelirlerini elde etmesi olanaklarını kazanan Türk kadınının örnek alınmasının gerekliliği, Tanrı'nın lütfu olarak görülen anneliğin kutsal görünmesi nedeniyle çalışmama olasılığının da elinde olduğu yansıtılmıştır. Her ne kadar çağdaşlığı yanlış anlayarak haklarını kullanmasını bilmeyen veya haklarının bilincinde olmayan Türk kadınlarının da yalnız bırakılmamasının gerekli olduğu ise özellikle belirtilmektedir. Romanlarda, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğinin sonsuza kadar devam etmesinin gerekliliği nedeniyle öncelikle kadınların bağımsız, mutlu ve özgür olmasının önemli olduğunun altı çizilmektedir. Zor savaş şartlarında cephede de varlığını gösteren Türk kadınının; sosyal, bağımsız, laik Türkiye Cumhuriyeti'nde haklarını tanıyarak ve koruyarak; bilim, sanat, kültür, teknoloji ile çocuklarını yetiştirmesi, geleceğe ışık tutmasının önemi okuyucuya aktarılmıştır.

Yazarlar, farklı görüşlere sahip olsalar da edebiyat kuramcılarının belirtmiş olduğu gibi edebiyat ve toplum arasındaki ilişki, geçiş dönemindeki sıkıntıları göz önünde bulundurarak, devrimlere karşı kendi inançları dahilinde, kurucu hükümetin düşüncesinde olduğu gibi Türk kadınına yol gösterici olması nedeniyle, ilk Türk devletlerinde var olduğu üzere; özgür, eşit, rahat, kanun ışığında çocuklarını, geleceklerini yetiştirmelerinin önemi vurgulanmaktadır. Her ne kadar gerçekleştirilen inkılaplar Türk kadınına özüne döndürme çabası vermenin amacını taşısa da yüzyıllar süren yaşayış tarzının bir anda değişmeyeceğinin farkında olan yazarlar, Osmanlı Döneminde kadınlara uygulanan dışlanmışlık gibi yanlışlıkların tekrarlanmaması, Türk halkının bir yaprak gibi dağılmaması amacıyla; toplumun yarısını oluşturan kadınların boşluğa düşmesini, devrimlerin şekilcilikten ve sözden ibaret kalmamasını sağlamak için gerçekleştirilen tarihi dönüm noktasını edebiyat ile, yapılan yanlışları da eserlerinde örnek olarak işleyerek, Türk halkına ve Türk kadınına aktarmaya ve yol göstermeye çalışmıştır.

Buradaki esas nokta zamanın getirisi olarak, ilerlemek için Batılılaşmanın içinde barındırdığı önemli noktaların farkına vararak yenileşme adına atılımlar gerçekleştirmeye çalışan Osmanlı Döneminde; toplumun yarısını oluşturan kadın nüfusunun, farklı kültürlerin temel olduğu inanç sistemi esas alınarak çeşitli yasaklarla ve serada yetişen bir bitki gibi evde yaşamaya alıştırılmak istenerek yaşamdan soyutlanmaya çalışılması, sadece seçkin ailelerin kızlarının alabildiği eğitim ve Tanzimat Dönemi ile belirli alanlarda da olsa çalışabilmenin yanı sıra Türk kadınının Cumhuriyet'in ilk yıllarında 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen Medeni Kanun'la elde ettiği eşini seçebilme, özgür giyinme, boşanma, miras gibi hakları, özgür bir şekilde kullanmasını sağlamak ve bu haklardan yurdun her noktasını haberdar etmek, çağın gerisinde kalmadan Batı'nın önemli unsurlarını benimseyerek, ulusun öz geleneklerini koruyarak, emperyalist güçlerden ülkesini ve ırkını koruma düşüncesi bulunmaktadır. Bunun için de toplumun temel unsuru ailenin yetiştiricisi olan kadının öneminin üzerinde durulmuş, romanlarda her yazarın kendi görüşüne göre yaratmış olduğu ideal Türk kadın tipleriyle kadınların kendiliğinden Cumhuriyet'in devinimi için olumlu bir evrim geçirmesi beklenilmiş ve Türk kadınına değiştirmek değil, tam tersine özüne döndürme çabası verilerek; önce yüksek zümre ya da okumuş tabakada varlığını gösteren devrimin, zor da olsa bağnazlığın etkisinden kurtularak Anadolu'da da benimsenmesiyle ulusun ve bağımsızlığın korunması amaçlanmıştır.

## KAYNAKÇA

- Adıvar H. Edip, Y. Kadri Karaosmanoğlu, F. Rıfki Atay, Mehmet Asım Us, *İzmir'den Bursa'ya Yunan Mezalimi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2022.
- Adıvar, H. Edip, *Ateşten Gömlek*, Can Yayınları, İstanbul, 2014.
- Adıvar, H. Edip, *Kalp Ağrısı*, Can Yayınları, İstanbul, 2023.
- Adıvar, H. Edip, *Vurun Kahpeye*, Can Yayınları, İstanbul, 2020.
- Adıvar, H. Edip, *Zeyno'nun Oğlu*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Aliye, F., *Çok Eşlilik-Taaddüd-i Zevcat*, Hece Yayınları, Ankara, 2007.
- Aliye, F., *İslam'da Kadının Gerçek Yeri-Nisvan-ı İslam*, Derin Tarih Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Aliye, F., *Muhadarat*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Arıkan, T., *Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
- Atay Falih, R., *Çankaya*, Pozitif Yayınevi, İstanbul, 2023.
- Aysal, N., 'Atatürk Dönemi Türk Devrimi', *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, ss. 179-188.
- Aytaç, G., *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012.
- Bakırcıoğlu, N. Z., *Başlangıçta Günümüze Türk Romanı: Yıllara ve Yazarlara Göre Romanımızın Tarihi- Özet ve Değerlendirme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Baydar, M., *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Beauvoiere, S., *Kadınlığın Kaderi*, (çev. C. Unan), Altın Kitap Yayınevi, 1966.
- Berkes, N., *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022.

- Caporal, B., *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, (çev. Ercan Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1982.
- Çeri, B., *Türk Romanında Kadın 1923-1938 Dönemi*, Simurg Yayınları, İstanbul, 1996.
- Doğramacı, E., *Türkiye’de Kadının Dünyü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- Enginün, İ., *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2019.
- Ergin, M., *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019.
- Ertan, T. F., ‘Atatürk İlkeleri’, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, ss. 227-250.
- Ertaylan, İ. H., *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.
- Esental, M. Ş., *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2021.
- Esental, M. Ş., *Miras*, Vakıfbank Yayınları, İstanbul, 2023.
- Esental, M. Ş., *Vassaf Bey*, Kırmızıkeci Yayınevi, İstanbul, 2023.
- Gilbert, S.M., S. Gubar, *Tavan Arasındaki Deli Kadın*, Aylak Adam Yayınevi, İstanbul, 2016.
- Gökalep, Z., *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018.
- Göksel, B., *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- Güntekin, R. N., *Acımak*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2010.
- Güntekin, R. N., *Yaprak Dökümü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022.
- Güntekin, R.N., *Çalılıkusu*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2016.
- İnalcık, H., *İmparatorluktan Cumhuriyete*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.
- İnan, A., *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2022.

- İnan, A., *Atatürk ve Türk Kadını Haklarının Kazanılması, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.
- Kanbolat, Y., *Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu*, Bayır Yayınları, Ankara, 1986.
- Karaosmanoğlu, Y. K., *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Karaosmanoğlu, Y. K., *Bir Serencam*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Karaosmanoğlu, Y. K., *Kiralık Konak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karaosmanoğlu, Y. K., *Nur Baba*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karaosmanoğlu, Y. K., *Okun Ucunda*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1946.
- Karaosmanoğlu, Y. K., *Sodom ve Gomore*, İletişim Yayınları, Ankara, 2019.
- Kemal, N., *Cezmi*, Sis Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kozan, M., *Geçmişten Günümüze Türk Kadını*, Pagoda Yayıncılık, Ankara, 2021.
- Kudret, C., *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman 1859-1959*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kuntay, M. C., *Üç İstanbul*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2022.
- Millet, K., *Cinsel Politika*, Payel Yayınları, İstanbul, 2011.
- Moran, B., *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Muhiddin, N., *İzmir Çocuğu*, Dorlion Yayınları, Ankara, 2023.
- Mumcu, U., *Katiller Demokrasisi Hırsızlar Düzeni 1*, Umag Yayınları, Ankara, 2004.
- Nihat, M., *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1934.
- Ohnet, G., *Meram* (çev. Fatma Aliye), Papersense Yayınları, İstanbul, 2014.
- Ortaylı, İ., *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019.
- Safa, P., *Bir Akşamdı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Safa, P., *Bir Tereddütün Romanı*, Ötüken Yayınları, Ankara, 2014.
- Safa, P., *Canan*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2011.

- Safa, P., *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Safa, P., *Fatih-Harbiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2022.
- Safa, P., *Kadın, Aşk, Aile Objektif 5*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2022.
- Safa, P., *Mahşer*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009.
- Safa, P., *Sözde Kızlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2022.
- Safa, P., *Şimşek*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.
- Safa, P., *Türk İnkılabına Bakışlar*, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1981.
- Sami, Ş., *Kadınlar*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.
- Sancar, S., *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.
- Şinasi, *Şair Evlenmesi*, Bilgi Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Uşaklıgil, H. Ziya, *Aşk-ı Memnu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2018.
- Üçok, B., *Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu*, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2020.
- Yalçın, A., *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- Yaraman, A., *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Yeşiltuna, S., *Türk Kültürünün Kadın Kahramanları (Cumhuriyet Dönemi)*, İleri Kitabevi, İstanbul, 2016.

### **Sürelî Yayınlar**

- Bakırezer, G., ‘1960’ların Hayat’ında Kadın Kimliğinin Değişimi’. *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul, Temmuz 1996, 39-43.
- Baş, Ş., ‘Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında Kadın Karakterlerin Anlatımı’. *Türkbilig*, sayı:6, 2003, 13-36.
- Cantek, F. Ş., Levent Cantek, ‘Şehir Ona Yakışmadı: Ayaşlı ile Kiracıları’nda Mekanlar ve Kadınlar’, *İdealkent*, cilt:2, sayı:4, 2011, 198-216.
- Çek, S., ‘Memduh Şevket Esendal’ın Ayaşlı ile Kiracıları’nda Kent Kültürü ve Halk Bilgisi Yansımaları’. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, cilt:4, sayı:6, 2021, 122-139.
- Durmuş, G., ‘Üç İstanbul’un Kadınları’. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt:0, sayı:51, 2014, 245-268.
- Eldeniz, P. N., ‘Atatürk ve Türk Kadını’. *Belleten*, cilt:20, sayı:80, 1956, 739-746.
- Erdoğan, T., ‘Reşat Nuri Güntekin’in “Yaprak Dökümü” Adlı Romanında Değişmenin Sosyo-Kültürel Boyutları’, *Sosyoloji Konferansları*, sayı:31, 2005, 177-205.
- Erkol, Ç. G., ‘Osmanlı-Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm’. *Türkiyat Mecmuası*, cilt:21, sayı:2, 2011, 147-175.
- Gözcü, S., ‘Ayaşlı ile Kiracıları’nda Anlatıcı Sorunsalı’. *Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2004, 95.
- Güner, A. O., ‘Edebiyat İncelemelerinde “Tip” Okumalarının Gelenekselleşmesi Sorunu ve “Fatih-Harbiye” Kişileri’. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, sayı:51, 2021, 311-332.
- Karabulut, M., ‘Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında İdealize Etme Bağlamında Kadın ve Eğitim’. *Turkish Academic Studies (TURAS)*, cilt:2, sayı:3, 2021, 1-12.
- Koç, E. M., ‘Ahmet Cevdet Paşa ve Modernizme Bakışı’. *Genel Türk tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt:2, sayı:3, 2020, 165-178.

- Kuzgun, M., ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yakup Kadri’nin Kadınlığa Bakışını Değerlendirmek’. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, sayı:27, 2019, 57-72.
- Oğuzhan, Ü. A., ‘Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: “Kiralık Konak”, “Sözde Kızlar”, “Yaprak Dökümü”’. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, cilt:55, sayı:1, 2007, 111-144.
- Oktay, G., ‘Türk Romanında Kadın ve Toplumsal Cinsiyet: Kimlik, Sınıf, Temsil (Kadın Yazarlar Örneğinde 1877-1938)’ *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*, 2018, 241.
- Oruç, S., Özcan Tarık, ‘Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Kadın İmgesi: Kafesin Ardından Kurtuluşa’. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, 121-131.
- Önertoy, O., ‘Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Toplumsal Eleştiri’. *Türkoloji Dergisi*, cilt:18, sayı:1, 2011, 37-46.
- Özcan, N., ‘Fatih - Harbiye Romanında Bir Kültür Sorunu Olarak Batılılaşma’ *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı:11, 2002, 0-0.
- Özcan, N., ‘Mithat Cemal Kuntay’ın Üç İstanbul Romanında Tiplerin ve Dönemlerin Aynası Eşya’. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı:52, 2014, 0-0.
- Özdemir, C., ‘Reşat Nuri Güntekin’in “Yaprak Dökümü” Romanında Muhafazakarlık ve Modernizm Çatışması’. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, cilt:3, sayı:2, 2019, 226-232.
- Özel, I., ‘1930’ların İstanbul Basınında Kadın’. *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul, Temmuz 1996, 30-38.
- Özer, S., ‘Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları’. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 29, sayı: 85, 2013, 131-168.



- Sariaslan, N., ‘Cumhuriyet’in İlk On Yılında Yaşamış Yazarların (Halide Edip, Peyami Safa, Reşat Nuri, Yakup Kadri) Romanlarında Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in İlk Yılları’. *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.
- Sezer, S., ‘Ayaşlı ile Kiracıları Bugün de Yaşıyor’, *Yazko Edebiyat*, Haziran 1983.
- Şahin, İ., ‘Rüyasız Edebiyat: Kalp Ağrısı ve Zeyno’nun Oğlu’. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, cilt:19, sayı:19, 2018, 171-184.
- Şeker, A., ‘Türk Romanında Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın Temsilcilerine Yönelik Sosyolojik Bir Çözümleme’. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:10, sayı:54, 2017, 641-652.
- Yılmaz, A., ‘Halide Edip’te Kadın Hakları’. *Türkoloji Dergisi*, cilt:20, sayı:1, 2013, 119-134.
- Yılmaz, A., ‘Yakup Kadri’nin Ankara Romanında Cumhuriyet Kadının Doğuşu’. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt:1, sayı:1, 2019, 11-19.
- Yumuşak, Ö., ‘Üç İstanbul Romanında Kimlik Bunalımı’. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:9, sayı:1, 2016, 0-0.

### **Ansiklopedi ve Sözlük**

Akalın Ş. H. 'Kadın', Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1258

Akalın Ş.H. 'Peçe', Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1905

Akalın Ş.H. 'Peygamber', Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1919

Banarlı N. S. 'Türk Destanının Bölümleri ve Türk Devletleri Tarihine Göre Türk Destanları', Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987

Banarlı N.S. 'Tanzimat Edebiyatının Umumi Vasıfları ve Edebi Nevilerde Avrupai Gelişmelere Toplu Bir Bakış', Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1987

Devellioğlu F. 'İnkılâb', Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara, 2015, s. 505

Devellioğlu F. 'Sıbyân', Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Aydın Kitabevi, Ankara, 2015, s. 1107

Kahraman K. 'Kuntay, Mithat Cemal', TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuntay-mithat-cemal>, E.T: 09.12.2023

### **İNTERNET VE KURUM**

<https://www.ttk.gov.tr/> 'Tarihçe', E. T:16.02.2023